Agatha Christie

arba

Mary Westmacott

Išsiskyrėme pavasarį

TYTO ALBA

Agatha Christie
arba
Mary Westmacott

Išsiskyrėme pavasarį

R O M A N A S

Iš anglų kalbos vertė
Kristina Miliūnienė

VILNIUS 2008

AGATHA CHRISTIE
THE
MARY WESTMACOTT
COLLECTION
ABSENT IN THE SPRING
HarperCollins Publishers
London, 2005

ISBN 978-9986-16-637-5

Mes išsiskyrėm tuo metu, kada
Gegužis audė margą skraistę savo...

Pirmas skyrius

Džoana Skjudamor net prisimerkė, įdėmiai apžvelgdama blausų keliautojų viešbučio valgomąjį. Ji buvo kiek trumparegė.

Bet juk čia... ne, negali būti... bet tikrai čia *ji*. Blanša Hagard.

Neįtikėtina – šitokiam užkampyje – sutikti seną mokyklos draugę, kurios nematė... o, jau net penkiolika metų.

Iš pradžių Džoana apsidžiaugė, padariusi šį atradimą. Ji buvo draugingos prigimties ir visada džiaugdavosi netyčia sutikusi draugę ar pažįstamą.

Bet vargšelė, kaip baisiai ji pasikeitusi, pagalvojo Džoana. Atrodo gerokai senesnė, negu turėtų būti pagal metus. Gerokai *senesnė*. Juk jai negali būti daugiau kaip... kiekgi, keturiasdešimt aštuoneri?

Aišku savaime, Džoana iškart žvilgtelėjo į save veidrodyje, kaip tyčia kabančiame ant sienos čia pat prie stalelio. Tai, ką pamatė, nuteikė dar geriau.

Iš tikrųjų, pagalvojo Džoana Skjudamor, aš išsilaikiau puikiai.

Veidrodyje ji pamatė liekną vidutinio amžiaus moterį labai lygiu, be raukšlelės veidu, vos žilstelėjusiais kaštoniniais plaukais, maloniai žvelgiančiomis žydromis akimis ir linksmai

šypsančiomis lūpomis. Moteris vilkėjo dailų lengvą kelioninį švarkelį ir sijoną ir laikė didoką rankinuką, kuriame tilpo visa, ko gali prireikti keliaujant.

Džoana Skjudamor, grįždama iš Bagdado į Londoną, keliavo sausuma. Vakar vakare ji išvažiavo traukiniu. Pernakvojusi geležinkelio viešbutyje, rytoj rytą sės į automobilį.

Iš Anglijos buvo galvotrūkčiais išlėkusi todėl, kad staiga susirgo jaunesnioji jos duktė ir, turėdama tokį nepraktišką žentą kaip Viljamas, žinojo, kokia netvarka kils namuose, jei jų niekas tinkamai neprižiūrės.

Na, dabar jau viskas kaip reikiant. Ji tuo pasirūpino, ir kūdikiu, ir Viljamu, viską suderino. Barbara sveiksta, namuose įvesta tvarka, kaip ir buvo numatyta. Dėkui Dievui, pagalvojo Džoana, aš visada turėjau galvą ant pečių.

Viljamas su Barbara nebežinojo, kaip ir dėkoti. Primygtinai prašė dar pasilikti, neskubėti namo, bet ji, nors apgailestaudama, užgniaužė atodūsį ir su šypsena atsisakė. Juk reikia paisyti ir Rodnio – vargšelis Rodnis tūno Kreiminsteryje, iki ausų užsivertęs darbais, ir nėra kam rūpintis, kad jam būtų patogu ir jauku – ten tik tarnaitės.

– O tarnaitės yra tarnaitės, – pareiškė Džoana.

Barbara paprieštaravo:

– *Tavo* tarnaitės, mama, tiesiog tobulybės. Tu tuo rūpiniesi.

Džoana iš to tik pasišaipė, bet jai vis dėlto buvo malonu. Juk kai padarai ir pasakai, kas būtina, gera sulaukti dėkingumo. Kartais ji suabejodavo, ar tik jos šeimynykščiai nemano, kad sklandžiai tvarkomi namų reikalai ir jos rūpinimasis bei atsidavimas yra visiškai savaime suprantami dalykai.

Bet priekaištauti nebuvo dėl ko. Tonis, Eivrilė ir Barbara buvo nuostabūs vaikai, ir juodu su Rodniu galėjo visai pagrįs-

tai didžiuotis tuo, kaip juos išauklėjo ir kad gyvenimas jiems nusisekė.

Tonis augina apelsinus Rodezijoje, Eivrilė, kurį laiką kėlusi tėvams rūpesčių, surimtėjo ir ištekėjo už turtingo patrauklaus biržos maklerio. Barbaros vyras turi gerą tarnybą Irako valstybės reikalų departamente.

Visi vaikai gražūs, sveiki, gerų manierų. Džoana manė, kad jiems su Rodniu labai pasisekė, o širdies gilumoje buvo įsitikinusi, kad iš dalies tai ir jų, tėvų, nuopelnas. Juk jie taip vaikais rūpinosi, be galo, be krašto stengėsi parinkdami aukles ir guvernantes, o vėliau mokyklas ir visada pirmiausia žiūrėjo, kad tik vaikams nieko nestigtų ir jie gerai jaustųsi.

Džoana nusigręžė nuo savo atspindžio veidrodyje, ir jos kūną užliejo maloni šiluma. Ką gi, pagalvojo ji, gera, kai jauti, kad tau sekasi. Aš niekada nesiekiau įgyti profesijos ar ko nors panašaus. Buvau visai patenkinta, kad esu žmona ir motina. Ištekėjau už mylimo vyro, o jam pavyko su darbu – prie to gal ir aš kiek prisidėjau. Kai sugebi daryti įtaką, gali daug nuveikti. Mielasis mano Rodnis!

Ir širdis karščiau ėmė plakti pagalvojus, kad jau greitai, labai greitai vėl pamatys Rodnį. Anksčiau niekada nebuvo taip ilgai nuo jo atsiskyrusi. Kaip ramiai ir laimingai juodu nugyveno tiek metų!

Na, vadinti jų gyvenimą *ramiu* gal būtų gerokai perdėta. Gyvenimas šeimoje niekada nebūna visiškai ramus. Šventės, užkrečiamosios ligos, žiemą trūkę vamzdžiai... Iš tikro gyvenimas – tai daugybė smulkių nereikšmingų dramų. Ir Rodnis visada tiek daug dirbo, gal net daugiau, negu leido sveikata. Tada prieš šešerius metus buvo visai išsekęs. Pasijutusi kalta, Džoana pagalvojo, kad jis ir neišsilaikė taip puikiai kaip ji. Nugara pakumpo, gerokai pražilo. Ir akys atrodo pavargusios.

Ką gi padarysi, toks jau tas gyvenimas. Be to, dabar, kai vaikai turi savo šeimas, firma klesti, o naujasis partneris neseniai įnešė pinigų, Rodnis galės atsipūsti. Juodu dabar turės laiko pasimėgauti gyvenimu. Reikia tik daugiau linksmintis – dažniau savaitę ar dvi pagyventi Londone. Rodnis gal ir golfu galėtų susidomėti. Na taip, ir kodėl gi ji anksčiau jo neįkalbėjo imti žaisti golfą? Juk taip sveika, ypač kai tiek daug prasėdi prie darbo stalo.

Įsitikinusi, kad to nebepamirš, ponia Skjudamor dar kartą per valgomąjį pažvelgė į moterį, kurią manė esant mokyklos draugę.

Blanša Hagard. Kaip ji dievino Blanšą Hagard, kai mokėsi Šv. Onos mokykloje! Ir visi Blanša žavėjosi. Ji buvo tokia drąsi, tokia juokdarė ir, na taip, tokia *gražuolė*. Keista, kai šitai prisimeni, žiūrėdama į sudžiūvusią, nervingą, apsileidusią senyvą moterį. O kaip neįmanomai apsirengusi! Ir atrodo... atrodo... iš tikrųjų... ne mažiau kaip šešiasdešimties...

Žinoma, pagalvojo Džoana, jai labai nenusisekė gyvenimas. Prisiminus valandėlę net sukilo nepakanta. Ir išsišvaistyk tu man taip neatsakingai! Štai Blanša dvidešimt vienerių, ir visas pasaulis jai po kojų: ji turėjo viską – grožį, gerą padėtį, o susiejo savo gyvenimą su tuo niekam tikusiu žmogum. Su veterinaru – taip, tikrai, *veterinaru*. Maža to, buvo dar blogiau – tas veterinaras turėjo žmoną. Blanšos šeima pasielgė pagirtinai ryžtingai, išsivežė ją papramogauti į kelionę laivu aplink pasaulį. O Blanša pabėgo iš laivo kažkur Alžyre ar Neapolyje ir sugrįžo namo pas savo veterinarą. Tas, aišku, prarado darbą, pradėjo gerti, o žmona nepanoro su juo išsituokti. Netrukus jie išvažiavo iš Kreiminsterio, ir nuo tada Džoana daugelį metų nieko apie Blanšą negirdėjo,

kol atsitiktinai susitikusi Londone, „Herodso“ parduotuvės avalynės skyriuje, po trumpo taktiško pokalbio (taktiško iš Džoanos pusės, nes Blanša niekada paslapčių neturėjo) sužinojo, kad Blanša dabar ištekėjusi už tokio Holidėjaus, draudimo agento, bet iš visko matyti, jis netrukus mesiąs tą darbą, nes ketina rašyti knygą apie Voreną Heistingsą* ir nori skirti tam visą savo laiką, nes grįžęs iš kontoros teparašo kelias eilutes.

Džoana pralemeno, kad jis tikriausiai turįs ir kitų lėšų pragyvenimui. O Blanša linksmai atšovė, kad neturįs nė penso. Džoana pasakė, kad gal būtų neprotinga mesti darbą, nes dar nežinia, ar knyga turės pasisekimą. Ar jis rašąs pagal užsakymą? Žinoma, ne, atsakė nerūpestingai Blanša, iš tikrųjų tai ji nemananti, kad knyga nusiseks, nes, nors Tomas ir labai užsidegęs, rašytojas jis ne kažin koks. Tada Džoana nuoširdžiai patarė Blanšai greičiau padaryti tam galą, o Blanša tik išpūtė akis ir pasakė: „Bet jis nori rašyti, vargšas mano lepūnėlis! Nori rašyti ir nieko daugiau.“ Kartais, pasakė Džoana, vienam reikia galvoti už du. Blanša nusikvatojo ir atsakė, kad jai ir už vieną visada buvo nelengva galvoti.

Prisiminusi tą pokalbį, Džoana pripažino, kad, deja, tai tikra tiesa. Po metų ji buvo sutikusi Blanšą restorane savotiškai, ryškiai išsipuošusios moters ir dviejų išsiskiriančių elgesiu ir išvaizda vyrų – akivaizdžiai iš menininkų sluoksnio – draugijoje. Paskui po penkerių metų Blanša priminė apie savo egzistavimą laišku, prašydama paskolinti penkiasdešimt svarų.

* Warrenas Hastingsas (1732–1818) – Didžiosios Britanijos valstybės veikėjas, nuo 1774 m. Indijos generalgubernatorius. Grįžęs į Angliją, buvo apkaltintas korupcija, bet Lordų Rūmai jį išteisino.

Jos sūnelį, rašė Blanša, reikią operuoti. Džoana nusiuntė jai dvidešimt penkis svarus ir šiltą laišką, prašydama papasakoti daugiau. Į tai gavo atviruką, kuriame Blanšos buvo pakeverzota: *Gerutė Džoana. Žinojau, kad nepaliksi manęs bėdoje,* – ir tai vis dėlto buvo savotiška padėka, nors ne tokia, kokią Džoana tikėjosi išgirsti. O vėliau – tyla. Ir štai dabar čia, Artimųjų Rytų geležinkelio viešbutyje, kur ore tvyro apkartusio avienos lajaus, parafino ir flito* kvapas ir traškėdamos plaikstosi žibalinių lempų liepsnos, sėdi ta, su kuria draugauta prieš daugelį metų, neįtikėtinai susenusi, praradusi dailumą, prastai apsirengusi.

Blanša baigė pietauti pirma ir jau buvo beišeinanti, bet netikėtai pastebėjo pažįstamą moterį. Ji ūmai sustojo.

– Viešpatie aukštielninkas, juk tai tu, Džoana!

Po akimirkos ji jau prisitraukė kėdę prie Džoanos stalelio, ir jos ėmė šnekučiuotis.

Netrukus Blanša tarė:

– Na, *tu* išsilaikei puikiai, mano brangioji. Atrodai lyg trisdešimtmetė. Ir kurgi buvai visus tuos metus? Gal šaldytuve?

– Kažin, ar galima taip manyti. Gyvenau Kreiminsteryje.

– Gimė, užaugo, ištekėjo ir palaidota Kreiminsteryje, – tarė Blanša.

– Negi tai bloga dalia? – nusijuokė Džoana.

Blanša papurtė galvą.

– Ne, – rimtai atsakė ji. – Manyčiau, net labai gera. O kaip tavo vaikai? Juk turi kelis vaikus, ar ne?

– Taip, tris. Sūnų ir dvi dukras. Sūnus Rodezijoje. Dukterys

* Flitas – dezinfekcinis skystis vabzdžiams parazitams naikinti; buvo gaminamas iš naftos frakcijos su chrizantemų ir citrinų aliejaus priemaiša.

ištekėjusios. Viena gyvena Londone. O kitą ką tik aplankiau Bagdade. Jos pavardė Rei. Barbara Rei.

Blanša linktelėjo galvą.

– Esu ją mačiusi. Miela mergaitė. O ištekėjo gerokai per jauna, ar ne?

– Aš taip nemanau, – tvirtai atsakė Džoana. – Mums visiems labai patinka Viljamas, ir juodu labai laimingi.

– Taip, dabar ten, atrodo, viskas susitvarkė. Greičiausiai dėl to, kad atsirado vaikas. Kai gimsta vaikas, moteris surimtėja. O aš, – pridūrė susimąsčiusi Blanša, – taip ir nesurimtėjau. Labai mylėjau savo mažiukus – Lenį ir Merę. Ir vis tiek, kai pasipainiojo Džonis Pelemas, palikau vaikus ir išdūmiau su juo nedvejodama.

Džoana pažvelgė į ją smerkiamai.

– Iš tikrųjų, Blanša, – tarė ji įširdusi. – Kaip tu galėjai?

– Bjauriai padariau, ar ne? – kalbėjo toliau Blanša. – Užtat, kad žinojau – jiems bus gerai su Tomu. Labai juos mylėjo. Ir vedė tikrai gerą, šeimynišką merginą. Jam kur kas tinkamesnė, negu aš buvau. Žiūrėjo, kad gerai maitintųsi, lopė jo apatinius ir visa kita. Mielasis Tomas, jis visada buvo kambarinis gyvūnėlis. Paskui dar daug metų per Kalėdas ir Velykas siuntė man atvirukus. Koks atidumas, ar ne?

Džoana neatsakė. Ją užplūdo prieštaringos mintys. O labiausiai stebino tai, kad štai čia – *ta pati* Blanša Hagard, toji gerai išauklėta, nuotaikinga panelė, Šv. Onos mokyklos įžymybė. Štai ši visai apsileidusi moteris, be jokios gėdos atskleidžianti bjauriausias savo gyvenimo smulkmenas, ir dar taip storžieviškai! Juk Blanša Hagard Šv. Onos mokykloje buvo apdovanota už gražią anglų kalbą!

Blanša grįžo prie ankstesnės temos.

– Tik pamanyk, toji mažėlė Barbara Rei – tavo duktė, Džoana! Dabar matau, kaip žmonės prisigalvoja nebūtų dalykų. Visi įsitikinę, kad ji buvo tokia nelaiminga namie, jog norėdama pabėgti ištekėjo už pirmo pasitaikiusio.

– Kaip keista. Iš kur tokie gandai?

– Neturiu supratimo. Aš juk tikrai žinau, kad tu, Džoana, visada buvai puikiausia motina. Neįsivaizduoju, kad galėtum būti pikta ar žiauri.

– Ačiū, Blanša. Manau, galiu pasakyti – mes visada stengėmės, kad vaikai mūsų namuose būtų laimingi, ir viską darėm jų labui. Žinai, aš manau, labai svarbu, kad tėvai būtų vaikams kaip *draugai.*

– Labai gražu, jeigu tik įmanoma.

– O, aš manau, įmanoma. Reikia tik prisiminti savo jaunystę ir įsivaizduoti save jų vietoje. – Rimtas žavus Džoanos veidas palinko artėliau prie buvusios draugės. – Mes su Rodniu visada stengėmės taip elgtis.

– Rodnis? Pala, juk tu ištekėjai už teisininko, tiesa? Na taip – aš kreipiausi į jų firmą, kai Haris norėjo išsituokti su ta ragana savo žmona. Mes buvom susitikę su tavo vyru, Rodniu Skjudamoru. Jis buvo nepaprastai malonus ir geras, toks supratingas. Tai tu ir likai su juo visus tuos metus, jokių naujų nuotykių?

– Nei man, nei jam nereikėjo jokių naujų nuotykių. Mudu su Rodniu visiškai patenkinti vienas kitu, – sausai atsakė Džoana.

– Na žinoma, tu visada buvai šalta kaip žuvis, Džoana. O tavo vyrelis, manyčiau, buvo linkęs pasižvalgyti į kitas!

– Na ką tu, Blanša!

Džoana net paraudo iš pykčio. Linkęs pasižvalgyti į kitas, iš tikrųjų! Rodnis!

Ir staiga prieštaringa mintis švystelėjo Džoanos galvoje ir nusprūdo šonan beveik taip pat, kaip dar tik vakar jos pastebėta gyvatė švystelėjo ir nusprūdo per dulkėtą kelią prieš pat automobilį – žalias vingurėlis, kuris dingo, vos spėjus pamatyti. Dabar vingurėlis buvo iš dviejų žodžių, jis iš kažkur išniro ir tuoj kažkur pradingo.

Rendolfų duktė...

Žodžiai išnyko, jai nespėjus jų įsisąmoninti.

Blanša džiugiai išreiškė apgailestavimą:

– Dovanok, Džoana. Eime į kitą salę, išgersim kavos. Juk žinai, mane visada traukė elgtis nepadoriai.

– O ne, – kiek sukrėsta Džoana paskubėjo nuoširdžiai paprieštarauti.

Blanša buvo nusiteikusi smagiai.

– Na taip, negi neprisimeni? Pamiršai, kaip aš slapčia susitikinėdavau su kepėjo sūnum?

Džoana susiraukė. Buvo pamiršusi. Anuo metu tai atrodė taip drąsu ir – taip, taip – net romantiška. O iš tikrųjų nepadoru ir šlykštu.

Blanša, atsisėdusi ant pintos kėdės ir liepusi patarnautojui atnešti kavos, tyliai nusijuokė.

– Turbūt buvau ne pagal metus subrendusi bjauri mergiūkštė. Ką gi, tai visada stūmė mane į pražūtį. Per daug mylėjau vyrus. Ir būtinai visokius pašlemėkus! Keista, ar ne? Pirmiausia Haris – *tas* jau buvo pagarsėjęs prasta reputacija, nors – net šiurpas ima – koks gražuoliukas. Paskui Tomas – nieko vertas, bet ir jį saviškai mylėjau. Džonis Pelemas – su juo buvo smagu, kol buvom kartu. Iš Džeraldo irgi nieko gero...

Čia patarnautojas atnešė kavą ir nutraukė, Džoanos manymu, keistą, prasto skonio sąrašą.

Blanša pastebėjo jos veido išraišką.

– Dovanok, Džoana, papiktinau tave. Juk visada buvai doruolė, tiesa?

– O, man rodos, aš linkusi suprasti visokių pažiūrų žmones, – maloniai nusišypsojo Džoana. Paskui pridūrė nei šį, nei tą: – Aš tik norėjau pasakyti, kad man... labai *gaila.*

– Manęs? – linksmai nusistebėjo Blanša. – Labai gražu, kad tau taip atrodo, brangute, bet nešvaistyk tuščiai užuojautos. Aš prisismaginau lig valios.

Džoana neišlaikė ir skersomis metė į ją greitą žvilgsnį. Na iš tikro, negi Blanša nenumano, kaip apgailėtinai ji atrodo? Plaukai nerūpestingai padažyti chna, drabužiai nešvarūs, pernelyg ryškių spalvų, veidas išsekęs, raukšlėtas – tikra senė, visai susidėvėjusi, it kokia sena nusivalkiojusi čigonė!

Blanšos veidas staiga nuliūdo, ir ji rimtai tarė:

– Taip, tu neklysti, Džoana. Tavo gyvenimas nusisekė. O aš savąjį visiškai sujaukiau. Nusmukau žemyn, o tu – ne, niekur nepakilai, tiesiog pasilikai ten, kur buvusi – Šv. Onos mokyklos mokinukė, kuri susirado tinkamą vyrą ir toliau daro garbę senajai mokyklai!

Mėgindama nukreipti pokalbį į vienintelį dabar joms bendrą dalyką, Džoana tarė:

– Geros buvo dienelės, ar ne?

– Pakenčiamos, – nesistengė girti Blanša. – Kartais man taip įgrisdavo. Viskas glostyte nuglostyta ir tik tai, kas sveika. Man norėdavosi ištrūkti ir pamatyti pasaulį. Ką gi, – jos lūpas iškreipė pašaipi šypsenėlė, – aš jį ir pamačiau. Tikrai pamačiau!

Tik dabar Džoana pasidomėjo, kodėl Blanša atsidūrė keliautojų viešbutyje.

– Ar tu grįžti į Angliją? Gal išvažiuoji rytoj rytą automobilių kolonoje?

Paklausė to apmirusia širdimi. Tikrai nesinorėjo keliauti kartu su Blanša. Kai taip netyčia susitiko – kas čia tokio, bet jeigu reiks pervažiuoti su ja per visą Europą, kažin, ar ir toliau įstengs apsimesti draugiška. Praeities prisiminimai greitai išseks.

– Ne, aš vykstu į priešingą pusę. Į Bagdadą, – plačiai nusišiepė Blanša. – Pas savo vyrą.

– Pas savo vyrą?

Džoana iš tikrųjų nustebo, kad Blanša galėtų turėti ką nors, vertą garbingo vyro vardo.

– Taip, jis inžinierius, geležinkelių specialistas. Jo pavardė Donovanas.

– Donovanas? – Džoana papurtė galvą. – Nemanau, kad būčiau kada nors jį sutikusi.

Blanša nusijuokė.

– Kurgi tu sutiksi, brangute. Ne tavo klasės lygio. Ir dar laka kaip vežikas. Bet širdį turi auksinę. Ir tu gal nustebsi, bet aš jį traukte traukiu.

– Taip ir turėtų būti, – nešališkai, mandagiai atsakė Džoana.

– Gerutė Džoana, kaip ir anksčiau. Kaip visada, vaidini? Džiaukis, kad važiuoju į kitą pusę. Penkios dienos mano kompanijoj palaužtų net tavo krikščionišką dvasią. Nesistenk šito neigti. Aš žinau, į ką pavirtau. Vulgari siela ir kūnu – štai kaip tu galvoji. Na, bet juk būna ir blogiau.

Džoana savyje labai suabejojo, ar būna. Jai atrodė, kad Blanšos nuosmukis – tikrų tikriausia tragedija.

– Tikiuosi, kad parkeliausi sėkmingai, bet kažin, ar taip bus, – kalbėjo toliau Blanša. – Jau lyg ir prasideda lietūs. Jei taip, tai ilgam gali užstrigti kokioj dykynėj.

– Tikiuosi, kad taip nebus. Viskas suirtų – esu iš anksto užsisakiusi vietas traukiniuose.

– Matai, kelionėje per dykumą retai kada laikomasi tvarkaraščio. Jeigu sėkmingai pervažiuosit per vades*, toliau bus lengva. Vairuotojai, aišku, turi daug maisto ir vandens atsargų, bet vis dėlto nuobodoka kur nors tūnoti, kai neturi ką veikti ir tiktai galvoji.

Džoana nusišypsojo.

– O gal tai būtų visai maloni permaina. Šiaip juk niekada nebūna laiko pailsėti. Dažnai pagalvodavau, kaip būtų gera bent savaitę visai nieko neveikti.

– Nejaugi negali sau to leisti kada panorėjusi?

– O ne, brangioji. Turiu nors ir smulkių, bet labai daug pareigų. Esu vietinės Sodininkų draugijos sekretorė ir priklausau mūsų ligoninės komitetui. Dar Direktorių institutas** ir skautai. Ir dar aktyviai užsiimu politika. Be to, prižiūriu namus, mudu su Rodniu daug kur nueinam, ir pas mus svečiai lankosi. Aš vis pagalvoju, kaip gerai, kad teisininkas daug bendrauja. Be viso to, dar labai mėgstu savo sodą ir daug jame darbuojuosi. Žinai, Blanša, per dieną neturiu kada prisėsti ir pailsėti – nebent ketvirtį valandos prieš pietus. O suspėti ką nors paskaityti jau visai nebėra kada.

– Bet atrodo, kad visa tai kuo puikiausiai atlaikai, – sumurmėjo Blanša, žvelgdama į lygų jos veidą.

* Vadė (*arab.*) – Šiaurės Afrikos ir Arabijos dykumų sausas slėnis, kuriuo periodiškai arba laikinai, po liūties, teka upė.

** Direktorių institutas (*Institute of Directors*) – viena iš stambiausių anglų verslininkų organizacijų, įsteigta 1903 m., jos nariai – firmų direktoriai, o asocijuotieji nariai – biržos makleriai, teisininkai ir pan.

– Ne, geriau jau pavargti nuo darbo, negu sėdėti nieko neveikiant! Ir turiu pripažinti, kad mano sveikata visada buvo puiki. Dėl to iš tikrųjų džiaugiuosi. Ir vis dėlto būtų puiku bent vieną ar dvi dienas nieko daugiau neveikti, vien galvoti.

– O apie ką gi tu galvotum? – paklausė Blanša.

Džoana nusijuokė. Jos juokas buvo malonus ausiai, nuskambėjo tyliai.

– Pagalvoti visada yra apie daug ką, argi ne? – paklausė ji.

Blanša šyptelėjo.

– Galima galvoti apie savo nuodėmes!

– Taip, iš tikrųjų, – mandagiai sutiko Džoana – jai nebuvo juokinga.

Blanša pervėrė ją žvilgsniu.

– Tik kad *tau* neilgam jų užteks! – Ji susiraukė ir atžariai išklojo: – Tuoj turėtum pereiti prie savo gerų darbų. Ir visų savo gyvenimo palaimų! Hm, nežinau. Būtų gana nuobodu. Kažin... – ji stabtelėjo ir vėl kalbėjo: – Jei diena po dienos neturėtum apie ką galvoti, vien tik apie save, ką gi tu apie save sužinotum?

Džoana žvelgė į ją nepatikliai ir kiek pralinksmėjusi.

– Argi įmanoma sužinoti apie save ką nors, ko anksčiau nežinojai?

– Manau, kad įmanoma, – lėtai ištarė Blanša. Ji staiga nusipurtė. – Nenorėčiau to daryti.

– Žinoma, – tarė Džoana, – kai kurie žmonės linkę į kontempliaciją. Man tai nesuvokiama. Mistinį požiūrį labai sunku pripažinti. Manau, kad neturiu religingumui būtinų psichinių savybių. Man tai jau atrodo kraštutinumas, jei supranti, ką noriu pasakyti.

– Viskas daug paprasčiau, – tarė Blanša, – reikia tik pasinaudoti trumpiausia maldele iš visų. – Atsakydama į klau-

siamą Džoanos žvilgsnį, ji išpoškino: „Dieve, būk gailestingas man, nusidėjėliui."* Tinka visais atvejais.

Džoana kiek sutriko.

– Taip, – pritarė ji. – Iš tikrųjų tinka.

Blanša nusikvatojo.

– Visa bėda, kad tu, Džoana, *nesi* nusidėjėlė. Taigi malda tau neprieinama! O štai aš turiu krūvas nuodėmių. Kartais atrodo, kad niekada nesilioviau dariusi tai, ko neturėjau daryti.

Džoana tylėjo, nes nežinojo, ką atsakyti.

Blanša prabilo jau nebe taip rimtai:

– Na ką, toks jau šis pasaulis. Viską meti ir išeini, kai turėtum pasilikti, įsitrauki į tai, ko iš viso nereikėtų imtis, vieną akimirką gyvenimas toks gražus, jog negali patikėti tai esant tikrovėje, ir tučtuojau atsiduri vargų ir kančių pragare! Kai viskas sekasi, manai, kad taip ir bus visada, – bet taip niekada nebūna, o kai prislegia bėdos, manai, kad jau niekad nebeatsitiesi ir nebeatsikvėpsi. Toks gyvenimas, tiesa?

Visa taip nesutapo su Džoanos gyvenimo samprata ar su jos pačios gyvenimu, jog, kad ir ką ji būtų atsakiusi, nebūtų tikę.

Blanša staiga be jokių ceremonijų pašoko nuo kėdės.

– Tu jau visai apsnūdai, Džoana. Ir aš taip pat. O rytoj anksti iškeliaujam. Malonu buvo su tavim pasimatyti.

Abi moterys valandėlę pastovėjo, spausdamos viena kitai ranką. Blanša sutrikusi, su netikėtu šiurkštoku švelnumu prabilo skubėdama:

– Dėl Barbaros nesirūpink. Jai viskas bus gerai, tikrai žinau. Bilas Rei – doras žmogus, yra vaikas, ir visa kita. Tik ji

* Iš Luko evangelijos pasakojimo apie fariziejaus ir muitininko maldas (18, 13).

dar labai jauna, o nuo tokio gyvenimo, koks yra čia, mergaitei kartais gali apsisukti galva.

Džoana nieko nesuprato ir labai sutriko.

– Nežinau, ką tu čia kalbi, – griežtai pasakė ji.

Blanša žvelgė į ją su pasigėrėjimu.

– Kokia ištikimybė senosios mokyklos tradicijoms! Niekada neprisipažinti suklydus! Tu tikrai nė kiek nepasikeitei, Džoana. Beje, aš gi tau skolinga dvidešimt penkis svarus. Tik dabar prisiminiau.

– O, neimk į galvą.

– Dėl to nesibaimink, – nusijuokė Blanša. – Tik noriu pasakyti, kad ketinau tau juos grąžinti, bet juk kai skolini pinigus, aiškiausiai žinai, kad jų nebeatgausi. Taigi aš labai ir nesirūpinau. Tu buvai labai gera, Džoana, tie pinigai man kaip iš dangaus nukrito.

– Vieną iš vaikų reikėjo operuoti, ar ne taip?

– Iš pradžių gydytojai taip manė. Bet paskui paaiškėjo, kad tai nebūtina. Taigi mes gerai paūžėm už tuos pinigus ir dar nupirkom Tomui rašomąjį stalą su atlenkiamu viršum. Seniai buvo jį nusižiūrėjęs.

Sujaudinta staiga užplūdusių prisiminimų, Džoana paklausė:

– Ar jis parašė tą knygą apie Voreną Heistingsą?

Blanša nušvito.

– Tik pamanyk, tu dar prisimeni! – nusišypsojo. – Taip, parašė šimtą dvidešimt tūkstančių žodžių.

– Ar ją išleido?

– Aišku, kad ne! Tada Tomas ėmėsi rašyti apie Bendžamino Franklino gyvenimą. Bet išėjo dar prasčiau. Keistas skonis, tiesa? Noriu pasakyti – rašė apie tokius nuobodas. Jei aš rašyčiau biografinę knygą, ji būtų apie ką nors tokį kaip Kleopat-

ra – su daug erotikos, arba Kazanova – kaip pikantiška! Juk ne visų vienodas supratimas. Tomas vėl susirado darbą kontoroje, tik jau nebe tokį gerą. Bet man vis tiek smagu, kad jis patyrė to darbo džiaugsmą. Nepaprastai svarbu, kad žmonės darytų tai, ką jie tikrai nori daryti, ar ne?

– Tai priklauso nuo aplinkybių, – atsakė Džoana. – Reikia atsižvelgti į tiek daug dalykų.

– O argi tu nedarei to, ką norėjai daryti?

– Aš? – nustebo Džoana.

– Taip, *tu*, – patvirtino Blanša. – Norėjai ištekėti už Rodnio Skjudamoro, taip? Norėjai turėti vaikų? Ir patogius namus? – Nusijuokusi pridūrė: – Ir laimingai gyventi iki pat pasaulio pabaigos, amen.

Nusijuokė ir Džoana, pajutusi palengvėjimą dėl to, kad pokalbis nebe toks rimtas.

– Nesišaipyk. Man labai pasisekė, aš žinau. – Bet išsigandusi, kad paskutiniai žodžiai, sugretinus jos gyvenimą su Blanšai tekusia bloga dalia ir žlugimu, yra netaktiški, skubiai pridūrė: – Dabar jau tikrai *turiu* eiti. Labanakt – kaip nuostabu, kad vėl susitikom.

Ji karštai paspaudė Blanšai ranką (o gal Blanša tikėjosi, kad pabučiuos? Tikriausiai ne) ir lengvai užbėgo laiptais į savo kambarį.

Vargšė Blanša, galvojo Džoana nusirengdama, tvarkingai kabindama ir lankstydama drabužius, dėdama švarias kojines rytdienai.

Ji greitomis apsivilko pižamą ir ėmė šukuotis plaukus.

Vargšė Blanša. Atrodo taip baisiai, taip vulgariai.

Dabar jau buvo galima gultis, bet Džoana neryžtingai stabtelėjo prie lovos.

Kas vakarą, aišku, nebūtina melstis. Iš tikrųjų Džoana jau labai seniai visai nesimeldė. Ir į bažnyčią retai nueidavo.

Bet ji vis tiek *tikinti.*

Ir staiga pajuto neįprastą norą atsiklaupti prie šios iš pažiūros nepatogios lovos (ir paklodės iš tokios baisios medvilnės, dėkui Dievui, ji turi savo minkštą pagalvėlę) ir sukalbėti maldas – deramai, kaip vaikystėje.

Taip pagalvojusi ji susidrovėjo ir pasijuto nejaukiai.

Skubiai atsigulė ir apsiklojo. Paėmė knygą, kurią buvo pasidėjusi ant stalelio galvūgalyje, „Ledi Ketrinos Daisart memuarai" – parašyta tikrai įdomiai, sąmojingas pasakojimas iš karalienės Viktorijos epochos vidurio.

Džoana paskaitė vieną kitą eilutę, bet greitai suprato, kad negali susikaupti.

Aš pervargau, pagalvojo ji.

Padėjo knygą ir užgesino šviesą.

Ir vėl atėjo noras pasimelsti.

Kaip ten Blanša pasakė, ir dar taip įžeidžiamai – „malda tau neprieinama". Ir ką ji turėjo galvoje?

Džoana greitai mintyse surezgė maldą – sudurstė vieną prie kito atskirus žodžius.

Dieve... ačiū Tau... vargšė Blanša... ačiū Tau, kad *aš* nesu tokia kaip ji... Tavo malonė... tikra palaima... kad aš tikrai ne tokia kaip vargšė Blanša... tikrai pasibaisėtina. Aišku, ji pati kalta... pasibaisėtina... tiesiog klaiku... ačiū Dievui... aš kitokia... Vargšė Blanša...

Džoana užmigo.

Antras skyrius

Rytą, kai Džoana Skjudamor susiruošė išvykti iš viešbučio, lynojo, ir tas smulkus nesmarkus lietus atrodė nederamas šioje pasaulio vietoje.

Džoana sužinojo, kad iš visų keleivių tik ji viena važiuos į vakarus – gana retas atvejis, nors šiuo metų laiku mašinų ir taip važinėja mažiau. Didelė kolona išvažiavo praėjusį penktadienį.

Aplamdytame turistiniame automobilyje laukė vairuotojas europietis ir jo pamaina – vietinis. Viešbučio šeimininkas blyškų apyaušrį stovėjo ant viešbučio laiptelių, kad įsodintų Džoaną į automobilį, šūkaudamas arabams, kol tie krovė bagažą pagal jo nurodymus, paskui palinkėjo *Mademoiselle* – taip jis vadino visas viešnias – saugios ir patogios kelionės. Paskui pompastiškai nusilenkė ir įteikė Džoanai nedidelę kartoninę dėžutę su priešpiečiais.

– Iki, Satanai, pasimatysim ryt vakare arba kitą savaitę – panašiau, kad kitą savaitę! – linksmai sušuko vairuotojas.

Automobilis leidosi į kelionę. Jis važiavo vingiuotomis Rytų miesto gatvėmis pro netikėtai išnyrančius ir keistai čia atrodančius Vakarų architektūros kvartalus. Vairuotojas signalizavo, asilai blaškėsi į šalis, vaikai išsilakstydavo. Pro vakarinius vartus jie išvažiavo į platų, nelygiai grįstą kelią –

jis atrodė ganėtinai svarbus, lyg būtų nutiestas iki pasaulio krašto.

Iš tikrųjų grindinys pasibaigė už dviejų kilometrų, ir vietoj jo atsirado vėžėtas kelelis.

Džoana žinojo, kad geru oru kelionė iki Tel Abu Hamido, tuomet galinės Turkijos geležinkelio stoties, trunka apie septynias valandas. Traukinys iš Stambulo atvažiavo ten šįryt ir išvažiuos atgal pusę devynių vakaro. Tel Abu Hamide buvo nedidelis viešbutis, kur keleiviai galėjo gauti užkąsti. Automobilių koloną, važiuojančią į rytus, jie turėtų sutikti kur nors pusiaukelėje.

Važiavimas dabar buvo labai nelygus. Automobilis blaškėsi, šokčiojo, Džoaną kratė, mėtė į šalis.

Vairuotojas per petį šūktelėjo, kad ji gal kaip nors iškęs. Šitas kelio gabalas duobėtas, bet jis norįs dabar paskubėti, nes gali būti keblu persigauti per dvi vades, kurias reikės įveikti.

Jis nuolatos susirūpinęs žvilgčiojo į dangų.

Lietus sustiprėjo, automobilis ėmė slydinėti tai į vieną, tai į kitą pusę, ir Džoanai net ėmė darytis truputį negera.

Pirmąją vadę jie pasiekė apie vienuoliktą. Joje jau buvo vandens, bet ją pervažiavo ir, vos neįklimpę kitame šlaite, sėkmingai išsikapstė. Maždaug už dviejų kilometrų įvažiavo į purvyną ir įklimpo.

Džoana išlipo, užsimetusi lietpaltį, atsidarė priešpiečių dėžutę ir ėmė valgyti, vaikštinėdama ir žiūrėdama, kaip abu vyrai darbuojasi: kasa kastuvais, perduoda vienas kitam automobilių kėliklį, kiša po ratais atsivežtas lentas. Jie plūkėsi ir keikėsi, o ratai piktai sukosi, nekabindami žemės. Džoanai atrodė, kad kliūtis neįveikiama, bet vairuotojas patikino, kad ši kelionės vieta dar ne pati blogiausia. Pagaliau bauginamai

staigiai ratai nustojo suktis vietoje, ir automobilis riaumodamas ir purtydamasis užvažiavo ant sausesnės žemės.

Kiek tolėliau jie sutiko du automobilius, važiuojančius priešinga kryptimi. Visi sustojo, ir vairuotojai pasikalbėjo, negailėdami vieni kitiems patarimų.

Tuose automobiliuose sėdėjo moteris su mažu vaiku, jaunas prancūzas karininkas, senyvas armėnas ir du anglai, iš pažiūros komersantai.

Netrukus jie vėl leidosi kelionėn. Buvo įklimpę dar du kartus, ir vėl vairuotojai gavo ilgai ir sunkiai darbuotis kastuvais ir kėlikliais. Antrąją vadę įveikti sekėsi sunkiau. Prie jos privažiavo temstant ir pamatė smarkiai tekantį vandenį.

– Ar traukinys neišvažiuos? – susirūpinusi paklausė Džoana.

– Paprastai jie palaukia valandą. Paskui atsigriebia sugaištą laiką kelyje, bet ilgiau kaip iki pusės dešimtos nelauks. Tačiau nuo čia prasideda geresnis kelias. Kitokia žemė – daugiau atvira dykuma.

Jie gerokai privargo, važiuodami per vadę – priešingas krantas buvo vien slidi molynė. Kai automobilis atsidūrė ant sausos žemės, jau buvo sutemę. Važiuoti buvo geriau, bet Tel Abu Hamidą pasiekė likus ketvirčiui valandos iki vienuolikos, ir traukinys jau buvo išėjęs.

Džoana buvo taip nusikamavusi, jog beveik nematė, kur pakliuvusi.

Ji klupinėdama nuėjo į viešbučio valgomąjį, kur stovėjo stalai sukryžiuotomis kojomis, bet valgyti nenorėjo, paprašė tik arbatos ir nuėjo tiesiai į blausiai apšviestą nejaukų kambarį su trimis geležinėmis lovomis, pasiėmė iš daiktų tik tai, kas būtiniausia, griuvo į patalą ir iškart užmigo.

Rytą nubudusi Džoana atgavo įprastą šaltakraujišką savi-

tvardą. Ji atsisėdo lovoje ir pasižiūrėjo į laikrodėlį. Buvo pusė dešimtos. Ji atsikėlė, apsirengė ir nuėjo į valgomąjį. Priėjo indas su meistriškai apie galvą apvyniotu turbanu, ji užsisakė pusryčius. Paskui nuėjo prie durų ir pažvelgė laukan.

Ironiškai šyptelėjo supratusi, kad atvažiavo į patį dykynės vidurį.

Šį kartą, pagalvojo ji, kelionė užtruks dukart ilgiau.

Į aną pusę, iš Kairo į Bagdadą, ji skrido lėktuvu. O šis kelias jai naujas. Šiaip jau kelionė iš Londono į Bagdadą trukdavo savaitę – trys dienos traukiniu iš Londono iki Stambulo, dvi dienos iki Alepo, naktis iki galinės Tel Abu Hamido geležinkelio stoties, diena automobiliu, dar naktis viešbutyje ir vėl automobiliu iki Kirkuko, ir pagaliau traukiniu iki Bagdado.

Rytą lietaus nebebuvo nė ženklo. Dangus žydras, be debesėlio, viskas aplink nuauksinta rudomis smėlio dulkėmis.

Viešbučio kiemą supo spygliuota tinklinė tvora, čia pat buvo suversta krūva tuščių skardinių ir plotelis, kur garsiai kudakuodamos bėgiojo liesos vištos. Musių spiečiai nutūpę skardines, kuriose dar neseniai buvo maistas. Staiga sukrutėjo ir atsistojo kažkoks nešvarių skudurų ryšulys – paaiškėjo, kad tai tarnas arabas.

Kiek tolėliau, už dar vienos spygliuotos tvoros, buvo matyti tarsi prispaustas prie žemės pastatas, neabejotinai stotis, o šalia jos, kaip Džoanai pasirodė, lyg ir artezinis šulinys ar didelė vandens cisterna. Toli virš šiaurinio horizonto šmėkšojo kalnų virtinė.

Ir daugiau nieko. Jokio krintančio į akis daikto, nei pastatų, nei augmenijos, nei žmonių.

Stotis, geležinkelio bėgiai, kelios vištos, gerokai per daug spygliuotos vielos – ir viskas.

Iš tikrųjų, pagalvojo Džoana, tai labai įdomu. Įstrigti tokioje neįprastoje vietoje.

Priėjęs patarnautojas indas pasakė, kad *Memsahib** pusryčiai paruošti.

Džoana sugrįžo vidun. Ją pasitikusi būdinga keliautojų viešbučių atmosfera – prieblanda, avienos lajaus, parafino ir flito kvapai – buvo nemaloniai pažįstama.

Džoana gavo kavos su pienu (pienas buvo konservuotas), pilną lėkštę kiaušinienės, kietų apskritų skrudintos duonos riekelių, indelį uogienės ir įtartinai atrodančio džiovintų slyvų kompoto.

Džoana pavalgė nesiskųsdama apetitu. Netrukus vėl priėjo indas ir paklausė, kada *Memsahib* norėtų priešpiečių. Džoana paprašė nenuvėlinti, ir juodu sutarė, kad pusę antros bus kaip tik.

Traukiniai, ji žinojo, važiuoja tris dienas per savaitę – pirmadieniais, trečiadieniais ir penktadieniais. Dabar buvo antradienio rytas, taigi ji negalės išvykti iki rytojaus vakaro. Dar paklausė indą, ar tikrai taip.

– Taip, tikrai, *Memsahib.* Pavėluota, traukinys vakar vakare. Labai gaila. Labai blogas kelias, didelis lietus naktį. Tai reiškia, mašinos kelios dienos nevažiuoja iš čia į Mosulas.

– Bet traukiniai važiuos?

Kelias į Mosulą Džoanos nedomino.

– O taip, traukinys važiuoja gerai, rytoj rytą. Grįžta rytoj vakarą.

Džoana linktelėjo. Ji dar paklausė apie automobilį, kuris ją čia atvežė.

* Ponia (*ind.*) – taip Indijoje kreipiamasi į europietes.

– Išvažiuoja anksti rytą. Vairuotojas galvoja nuvažiuoja, bet aš ne. Aš galvoja, jis sėdi ten viena, dvi dienos.

Ir vėl gana abejingai Džoana pagalvojo, kad tai labai galimas dalykas.

Indas toliau jai aiškino:

– Ta stotis, *Memsahib,* va ten.

Džoana pasakė, kad ji kažkodėl taip ir pagalvojusi.

– Turkiška stotis. Stotis Turkijoj. Turkiškas geležinkelis. Kita pusė tvoros, matot? Tvora yra siena.

Džoana su pagarba pažvelgė į sieną ir pagalvojo, kad valstybių sienos labai keistos.

Indas patenkintas pareiškė:

– Priešpiečiai pirma trisdešimt, tikrai bus, – ir grįžo vidun. Po minutės ar dviejų ji išgirdo jį piktai šūkaujant plonu balsu kažkur kitoje pusėje. Jam atsakinėjo du įsiaudrinę balsai. Orą užtvindė garsių arabiškų žodžių srautas.

Džoana pagalvojo, kad kažkodėl tokius kaip šis viešbutėlius visada patikima prižiūrėti indams. Gal jie geriau žino europiečių įpročius. Tiek to, tai ne taip ir svarbu.

Ką gi jai veikti visą pusdienį? Galėtų toliau skaityti tuos įdomius ledi Ketrinos Daisart memuarus. Arba galėtų parašyti kelis laiškus. Išsiųstų juos, traukiniui sustojus Alepe. Džoana turėjo laiškinio popieriaus bloknotą ir kelis vokus. Ant slenksčio neryžtingai sustojo. Viduje taip tamsu ir dvokia. Verčiau eis pasivaikščioti.

Ji užėjo pasiimti savo storos dvigubos fetrinės skrybėlės – tokiu metų laiku saulė nėra labai pavojinga, bet vis dėlto atsarga gėdos nedaro. Užsidėjo tamsius akinius, į rankinuką įsimetė bloknotą ir parkerį.

Tada pro šiukšlyną ir skardinių krūvą Džoana patraukė į

priešingą nuo geležinkelio stoties pusę, kad nekiltų tarptautinių nesusipratimų jai pamėginus peržengti sieną.

Ji ėjo ir galvojo sau – kaip neįprasta taip eiti... juk nėra *į kur* eiti.

Tai buvo nauja, gana įdomi mintis. Kai vaikštai po kalvas, viržynus, pakrante, eini keliu – visada turi kokį nors tikslą prieš akis. Už tos kalvos, prie tų medžių, to viržių lopinėlio, žemyn šituo takeliu ūkio link, šiuo vieškeliu į kitą miestą, palei šią bangų mūšą iki kitos prieplaukos.

Bet čia ėjai tik *iš*, ne *į*. Tolyn nuo viešbučio, ir nieko daugiau. Dešinėje, kairėje, tiesiai priešais – tik tuščias pilkšvai rudas horizontas.

Džoana žingsniavo nelabai greitai. Oras buvo malonus. Karšta, bet ne per daug. Termometras, pagalvojo ji, rodytų septyniasdešimt*. Pūtė silpnas vėjelis, labai silpnas švelnus vėjelis.

Ji paėjo apie dešimt minučių ir tik tada atsigręžė.

Nutolęs viešbutis ir skurdi jo aplinka labai pasikeitė. Iš čia jis atrodė visai mielas. O stotis už jo – tartum nedidelė akmenų piramidė.

Džoana nusišypsojo ir patraukė toliau. Oras iš tikrųjų nuostabus! Toks tyras, gaivus. Jokių neskanių kvapų, nė kiek nesušvinkęs nuo žmonijos ar civilizacijos. Saulė ir dangus, ir smėlis – daugiau nieko. Toks oras net kiek svaigina. Džoana giliai kvėpavo. Buvo taip gera. Čia tai bent nuotykis! Nuobodžiam gyvenime taip reikalinga permaina. Džoana net džiaugėsi, kad nesuspėjo į traukinį. Dvidešimt keturios valandos visiškos tylos ir ramybės bus jai į naudą. Ir ne taip jau būtina

* Pagal Farenheitą; apie 21 °C.

kuo skubiau sugrįžti. Ji galės iš Stambulo pasiųsti Rodniui telegramą ir paaiškins, kodėl užtruko.

Mielasis, gerasis Rodnis! Kažin, ką jis dabar veikia? Ne, iš tikro, nėra reikalo spėlioti, juk ji žino. Rodnis sėdi savo kabinete Oldermeno, Skjudamoro ir Vitnio firmoje – skoningame kabinete antrame aukšte su langais į Turgaus aikštės pusę. Jis persikėlė į tą kabinetą, kai mirė senasis ponas Vitnis. Rodniui ten patiko – ji prisiminė, kaip kartą užėjo ir pamatė jį stovintį prie lango ir žiūrintį į turgų (buvo turgaus diena), kaip atgenama galvijų banda.

– Gražūs tie šorthornai – štai ten, – pasakė jis. (Gal jis paminėjo ir ne šorthornus – Džoana nelabai gaudėsi žemės ūkio terminuose, bet tikrai kažką panašaus.)

O ji tada pasakė:

– Aš dėl to naujo centrinio šildymo katilo – man rodos, Gelbreitas užsiprašė per daug. Gal man paklausti, kiek norės Čemberlenas?

Džoana prisiminė, kaip lėtai Rodnis į ją atsigręžė, nusiėmė akinius, pasitrynė akis ir, žiūrėdamas į ją išsiblaškęs, lyg ji būtų kažkur toli ir jos nematytų, paklausė:

– *Katilo?* – lyg tai būtų koks painus ir nesuprantamas, jam net negirdėtas dalykas, ir kaip tada pasakė – na, visiškai nei šį, nei tą: – Man rodos, Hodzdonas parduoda savo buliuką. Vadinasi, prireikė pinigų.

Džoana tada pagalvojo, kad Rodnis labai jautrus, jei jam taip rūpi tas senis Hodzdonas iš Žemutinių lankų ūkio – vargšas senis, visi žino, kaip jis vis labiau smunka žemyn. Bet Rodnis galėtų atidžiau klausyti, ką ji jam sako. Juk pagaliau visi tikisi, kad teisininkas bus atidus ir pasirengęs padėti, o jei Rodnis

taip išsiblaškęs žiūrės į savo klientus, jie gali susidaryti labai prastą įspūdį.

Taigi ji pasakė kiek nekantriai, bet švelniai ir supratingai:

– Jau *nuklydai į lankas,* Rodni. Aš kalbu apie *centrinio šildymo katilą.*

Ir Rodnis pasakė, kad tikrai reikia sužinoti, kokios kainos kitur, bet kad viskas dabar brangsta, ir jiems tiesiog reikia apsispręsti. Tada Rodnis žvilgtelėjo į krūvą popierių ant stalo, ir ji pasakė, kad nenori jam trukdyti – atrodo, jis turįs labai daug darbo.

Rodnis šyptelėjo ir atsakė, kad darbu tikrai apsikrovęs, o gaišta laiką, spoksodamas į turgų.

– Dėl to man ir patinka šitas kambarys, – tarė jis. – Vis laukiu penktadienio. Tu tik paklausyk!

Jis pakėlė ranką, ir Džoana įsiklausiusi išgirdo mūkimą ir bliovimą, sumišusius ir gana nemalonius ausiai karvių ir avių balsus, bet Rodniui, net juokinga, jie aiškiai patiko. Jis stovėjo kiek palenkęs galvą į šoną ir šypsojosi...

Na, bet šiandien ne turgaus diena. Rodnis sėdės prie stalo, ir niekas jo neblaškys. Ir jos būgštavimai dėl to, kad klientai palaikys Rodnį neatidžiu, visai nepagrįsti. Jam dabar geriausiai sekasi iš visų firmos įgaliotinių. Visi jį mėgsta, o tai jau labai daug kaimo teisininkui.

Jei ne aš, išdidžiai pagalvojo Džoana, jis viską būtų metęs. Jos mintys grįžo į tą dieną, kai Rodnis papasakojo apie dėdės pasiūlymą.

Jų šeima nuo seno turėjo klestinčią firmą, ir buvo savaime suprantama, kad Rodnis, išlaikęs teisės egzaminus, pradės joje dirbti. O tai, kad dėdė Haris pasiūlė tapti partneriu, ir dar tokiomis palankiomis sąlygomis, buvo tiesiog nepaprasta laimė.

Džoana džiūgavo dėl tokios staigmenos, karštai sveikino Rodnį ir ne iš karto pastebėjo, kad jis nusiteikęs ne taip kaip ji. Ir dar ištarė tokius neįtikėtinus žodžius:

– Jei aš sutiksiu...

– Bet, Rodni! – sušuko ji sunerimusi.

Džoana aiškiai prisiminė, koks išbalęs ir sustingęs buvo Rodnio veidas, kai jis į ją atsisuko. Anksčiau ir nežinojo, koks Rodnis nervingas. Jo rankos, pešiojančios iš velėnos žolės stiebelius, drebėjo. Tamsios akys žvelgė neįprastai, maldaudamos.

– Aš nekenčiu darbo kabinete. Nekenčiu, – pasakė jis.

Džoana paskubėjo užjausti:

– Oi, aš suprantu, mielasis. Toks darbas labai nuobodus ir sunkus, jokio įdomumo. Bet partnerystė firmoje – visai kas kita. Aš noriu pasakyti, tu būsi to verslo dalininku.

– Kontraktai, nuomos sutartys, sodybų trobesiai ir žemė, sutarties sąlygos, atsižvelgiant į tai, remiantis tuo... – poškino jis beprasmišką teisės terminų raizgalynę, lūpos šypsojosi, o akys buvo liūdnos ir maldavo – maldavo ją. O ji taip mylėjo Rodnį!

– Bet juk visą laiką buvo savaime suprantama, kad tu dirbsi firmoje.

– Žinau, žinau. Bet kaip aš galėjau numanyti, kad imsiu taip nekęsti to darbo?

– Bet... aš ne... o ką tada tu norėtum daryti?

Ir Rodnis atsakė labai greitai ir noriai, žodžiai liejosi vienas po kito:

– Aš noriu ūkininkauti. Mažosios lankos ūkis parduodamas. Jis nugyventas – Horlis neprižiūrėjo, bet kaip tik dėl to galima nusipirkti pigiai, o žemė gera, žinok...

Ir jis paskubomis ėmė dėstyti planus, kalbėdamas tokiais specialiais terminais, kad ji visai suglumo, nes nieko neišmanė apie kviečius ir miežius, apie sėjomainą, veislinius gyvulius ar pienines bandas.

Ji tik nusiminė ir pasakė:

– Mažoji lanka – bet juk tai visai prie pat Ešldauno – *tokioj tolybėj*!

– Ten gera žemė, Džoana, ir vieta gera...

Ir jis vėl ėmė ją įtikinėti. Ji net nenumanė, kad Rodnis galėtų būti toks užsidegęs, kalbėti tiek daug ir taip nekantriai.

– Bet, mielasis, ar iš to bus galima pragyventi? – suabejojo Džoana.

– Pragyventi? O taip – pragyvenimui, šiaip ar taip, užteks.

– Aš ir sakau – visi tvirtina, kad ūkininkavimas neduoda pelno.

– Na taip, neduoda. Nebent kam nors labai pasiseka arba kas nors įdeda daug kapitalo.

– Matai, aš juk sakiau, kad tai *nepraktiška*.

– Ne, Džoana. Nepamiršk, kad aš turiu šiek tiek pinigų ir, jei ūkis atsipirks ir ims duoti pelną, mes nepražūsim. Tik pagalvok, kaip nuostabu ten gyventi. Ūkyje gyventi nepaprastai šaunu!

– Kažin, ar tu ką apie tai išmanai.

– O kaipgi, išmanau. Nejau nežinai, kad mano senelis iš motinos pusės buvo stambus ūkininkas Devonšyre? Kai buvom maži, mes ten atostogaudavom. Niekur man nebuvo smagiau kaip ten.

Teisingai sakoma, pagalvojo Džoana, kad vyrai visai kaip vaikai...

– Bet gyvenimas – turbūt ne atostogos, – atsargiai paprieš-

taravo ji. – Mums reikia galvoti apie ateitį, Rodni. Juk turim Tonį.

Toniui tada buvo vienuolika mėnesių.

– Ir daugiau gali atsirasti, – pridūrė ji.

Rodnis metė į ją klausiamą žvilgsnį, ji nusišypsojo ir linktelėjo galva.

– Bet kaip tu nesupranti, Džoana, kad tuo geriau bus ten? Ūkis vaikams labai tinkama vieta. Ten sveika gyventi. Bus šviežio pieno ir kiaušinių, jie galės sau laisvai bėgioti ir mokytis prižiūrėti gyvulius.

– Ak, Rodni, dar reikia atsižvelgti į daugelį kitų dalykų. O mokykla? Jie turi lankyti geras mokyklas. O tai brangiai kainuoja! Dar apavas, drabužiai, dantų priežiūra, gydytojai. Ir reikės parinkti jiems tinkamus draugus. Negali daryti ką susimanęs. Reikia galvoti apie vaikus, jei paleidi juos į pasaulį. Galų gale tavo pareiga jais rūpintis.

– Jie ten būtų laimingi, – atkakliai pakartojo Rodnis, bet šį kartą jo balse pasigirdo abejonė.

– Tai nerealu, Rodni, tikrai. O jei dirbtum firmoje, kada nors galėtum uždirbti net du tūkstančius svarų per metus.

– Manyčiau, nesunkiai. Dėdė Haris gauna daugiau.

– Na va, matai! Negalima atsisakyti tokio dalyko. Būtų beprotybė!

Džoana kalbėjo taip ryžtingai, taip įsitikinusi. Jai buvo aišku, kad reikia tvirtai laikytis. Jos sveiko proto turi užtekti abiem. Jei Rodnis pats nemato, kas jam geriausia, ji turi prisiimti atsakomybę. Tas sumanymas ūkininkauti toks mielas ir kartu toks kvailas ir juokingas. Jis kaip mažas vaikas. Džoana jautėsi esanti stipri, įsitikinusi savo teisumu, tokia motiniška.

– Nemanyk, kad aš nesuprantu ir neprijaučiu, Rodni, – pasakė ji. – Aš suprantu. Tiesiog tai neįgyvendinama.

Rodnis nutraukė ją sakydamas, kad ūkininkavimas visiškai įgyvendinamas.

– Taip, bet kitomis sąlygomis. Ne *mūsų*. Tavęs laukia puiki vieta klestinčiame šeimos versle – nepaprastai dosnus tavo dėdės pasiūlymas...

– Žinau, žinau. Tai net daug geriau, negu aš kada nors tikėjausi.

– Ir tau negalima, tiesiog *negalima* atsisakyti! Jeigu atsisakysi, gailėsies visą gyvenimą. Jausies baisiausiai kaltas.

– Ta prakeikta kontora... – sumurmėjo jis.

– Ak, Rodni, tau tikrai ten ne taip blogai, kaip manai.

– Blogai. Nepamiršk, kad aš jau penkerius metus ten sėdžiu. Turėčiau žinoti, ką jaučiu.

– Tu pripraSi. Be to, dabar viskas bus kitaip. Visiškai kitaip. Kai būsi partneris. Ir galų gale susidomėsi darbu – ir žmonėmis, su kuriais tvarkysi reikalus. Pamatysi, Rodni, tu būsi labai patenkintas.

Rodnis pažvelgė į ją – įdėmiai ir liūdnai. Tame žvilgsnyje buvo meilė ir neviltis, ir dar kažkas, galbūt paskutinė menka vilties kibirkštėlė...

– Iš kur tu žinai, kad aš būsiu patenkintas?

Džoana atsakė guviai ir linksmai:

– Esu visiškai tuo tikra. Pats pamatysi.

Ir nušvitusi valdingai linktelėjo galva.

Jis atsiduso ir netikėtai sutiko:

– Gerai. Tegul bus, kaip tu nori.

Taip, pagalvojo Džoana, tada tikrai vos išsisukom. Kaip pasisekė Rodniui, kad ji tvirtai laikėsi ir neleido jam mesti karjeros dėl trumpalaikio susižavėjimo! Jei ne moterys, vyrai apgailėtinai susigriautų gyvenimą. Moterys tvirtos, turi realybės jausmą...

Taip, visa laimė, kad Rodnis turi ją.

Džoana žvilgtelėjo į rankinį laikrodėlį. Pusė vienuolikos. Neverta eiti labai toli – juo labiau (ji šyptelėjo) kad nėra kur eiti.

Ji pasižiūrėjo per petį. Kaip keista, viešbučio jau beveik nematyti. Jis susiliejo su gamtovaizdžiu ir pasidarė veik nepastebimas. Reikia būti atsargesnei ir nenueiti per toli. Dar pasiklysiu, pagalvojo ji.

Kvaila taip galvoti – ne, gal ne taip ir kvaila galų gale. Tie kalnai tolumoje – dabar jie vos įžiūrimi, kone susilieję su debesiu. Stoties iš viso nebėra.

Džoana apsidairė. Aplinkui nieko. Nė vieno žmogaus.

Ji grakščiai atsisėdo ant žemės. Atsidariusi rankinuką, išsiėmė bloknotą ir parkerį. Parašys kelis laiškus. Bus smagu perteikti savo jutimus.

O kam parašyti? Lajonelei Vest? Džanetai Anesmor? Dorotei? Gal vis dėlto Džanetai. Ji atsuko parkerio dangtelį. Sklandžiai ir lengvai ėmė rašyti.

Brangioji Džaneta,
niekaip neatspėsi, kur aš rašau šį laišką. Dykumos vidury! Įstrigau čia, nes laukiu traukinio – jie važiuoja tik tris kartus per savaitę.

Čia yra tik viešbutėlis, kurį prižiūri indas, daug vištų, keli įdomios išvaizdos arabai ir aš. Nėra nei su kuo

pasikalbėti, nei ką veikti. Negaliu apsakyti, kaip man tai patinka.

Dykumos oras nuostabus – neįtikėtinai grynas. O ramybė! Reikia ją pajusti, kad suvoktum, kas tai yra. Atrodo, tartum per daugelį metų aš pirmą kartą išgirdau, kaip galvoju. Gyvenimas visada toks įtemptas, vis skubi nuo vieno darbo prie kito. Tai, matyt, neišvengiama, bet tikrai vertėtų rasti laiko ir pasidaryti pertraukėles, kad galėtum pamąstyti ir atsigauti.

Aš čia dar tik pusę dienos, bet jaučiuosi kur kas geriau. Nėra žmonių. Net nežinojau, kaip noriu pabūti toliau nuo žmonių. Labai raminamai veikia nervus, kai žinai, kad aplinkui per šimtus mylių nėra nieko, tik smėlis ir saulė...

Džoanos plunksna lygiai, gražiai slydo popieriumi.

Trečias skyrius

Džoana liovėsi rašiusi ir pasižiūrėjo į laikrodėlį.

Ketvirtis pirmos.

Ji parašė tris laiškus, ir parkeryje pasibaigė rašalas. Pamatė, kad ir bloknote nebedaug tuščių lapelių. Kaip apmaudu! Būtų galėjusi parašyti dar keliems žmonėms. Nors, pagalvojo ji, po kiek laiko imi rašyti visiems vienodai... Saulė ir smėlis, kaip nuostabu, kai yra laiko pailsėti ir pagalvoti. Visa taip ir yra, bet ima varginti, kai stengiesi tuos pačius dalykus išdėstyti kas kartą kiek kitaip...

Džoana nusižiovavo. Tai nuo saulės, tas mieguistumas. Po priešpiečių ji atsiguls į lovą ir numigs.

Ji atsistojo ir iš lėto patraukė į viešbutį.

Kažin, ką dabar veikia Blanša? Jau bus pasiekusi Bagdadą ir yra ten su savo vyru. Tas vyras tikriausiai koks nors pabaisa. Vargšė Blanša – kaip siaubinga taip nusiristi. Jeigu ne tas jaunas gražuolis veterinaras, Haris Marstonas, jei Blanša būtų sutikusi tokį padorų žmogų kaip Rodnis... Ir Blanša pripažino, kad Rodnis žavus.

Taip, bet Blanša pasakė ir dar kažką. Ką gi? Kažką apie tai, kad Rodnis linkęs pasižvalgyti į kitas. Koks prastas posakis – ir tai netiesa. *Visiška* netiesa! Rodnis niekada... nė karto...

Džoanos galvoje vėl šmėstelėjo ta pati mintis kaip anksčiau, tik jau nebe taip greit kaip gyvatė.

Rendolfų duktė...

Na tikrai, pasipiktino Džoana ir staiga paspartino žingsnį, tartum būtų norėjusi pralenkti nemalonią mintį, kodėl aš vis pagalvoju apie Rendolfų dukterį? Juk Rodnis ne...

Aš suprantu, nieko ten nebuvo...

Visiškai nieko...

Tiesiog Mirna Rendolf buvo tokia, kad... stambi, tamsiaplaukė, labai patraukli. Ir jeigu ją sudomindavo koks nors vyras, ji atvirai apie tai visiems apskelbdavo.

Tiesiai šviesiai, ji Rodniui korėsi ant kaklo. Vis kartodavo, koks jis nuostabus. Tenisą žaisti sutikdavo tik su juo. Sėdėdama vakarėliuose, rydavo jį akimis.

Aišku, Rodniui tai gerokai glostė širdį. Kaip bet kuriam vyrui. Iš tikro būtų buvę keista, jei Rodnis nebūtų jautęsis pamalonintas daug jaunesnės už save ir vienos iš gražiausių miestelio merginų dėmesio.

Jeigu aš tada nebūčiau pasielgusi protingai ir taktiškai, pagalvojo Džoana...

Ji prisiminė savo elgesį, ir dabar pritardama jam su malonia šiluma. Ji susitvarkė su ta padėtim labai gerai, tikrai labai gerai. Beveik nepastebimai.

Draugė tavęs laukia, Rodni. Neversk jos laukti... Aišku, Mirna Rendolf... Na taip, brangusis, tai ji... Kartais ji būna tokia keista.

– Aš nenoriu žaisti su ja, – bambėjo Rodnis. – Paskirk ją į kitą grupę.

– Nebūk toks nemandagus, Rodni. Turi su ja žaisti.

Taip ir reikėjo elgtis – lengvai, žaismingai. Parodyti, kad ji puikiai žino – čia negali būti nieko rimta...

Rodniui turbūt buvo malonu, nors ir kiek niurnėjo ir apsimetinėjo, kad jį tai erzina. Mirna Rendolf buvo tokio tipo mergina, kuris patinka visiems vyrams. Ji buvo įnoringa ir žiūrėjo į savo gerbėjus su panieka, prikalbėdavo jiems šiurkštybių, o apsisukusi ir vėl viliodavo skersom svaidomais žvilgsniais.

Tikrai nepakenčiama mergšė, galvojo Džoana su neįprastu jai pykčiu. Iš kailio nėrėsi, kad sugriautų mano santuoką.

Ne, Rodnio ji nekaltino. Ta mergina kalta. Vyrams taip lengva apsukti galvą. O Rodnis jau buvo vedęs – kiekgi? – dešimt metų? Vienuolika? Kaip rašoma knygose, po dešimties metų vedybinio gyvenimo ateina pavojingas laikotarpis. Metas, kai viena ar kita pusė gali pasukti į šalį. Ir reikia jį pragyventi apdairiai, kol viskas nusistovės ir vėl ims ramiai tekėti sena vaga.

Kaip buvo ir juodviem su Rodniu...

Ne, Rodnio ji nekaltino – net dėl to bučinio, kai juos užklupo.

Tiesiai po laumės šluota*.

Ta mergiotė dar turėjo įžūlumo pasakyti, kai Džoana įėjo į kabinetą:

– Čia mes ta proga, kad pakabinom naują laumės šluotą, ponia Skjudamor. Jūs turbūt nieko prieš?

Na, o aš, prisiminė Džoana, nepamečiau galvos ir neparodžiau, ką jaučiu.

– Nagi, šalin rankas nuo mano vyro, Mirna! Eik susirask sau kokį jaunuolį.

* Amalu, arba laumės šluota, Anglijoje per Kalėdas puošiami namai.

Ir ji juokdamasi išgrūdo Mirną iš kambario. Lyg palaikiusi viską pokštu.

O Rodnis tada pasakė:

– Atleisk, Džoana. Ji patraukli panelė – be to, Kalėdos.

Jis stovėjo ir šypsojosi jai, atsiprašinėjo, bet neatrodė nei susidrovėjęs, nei prislėgtas. Vadinasi, jie dar nenuėjo per toli.

Ir neturi nueiti! Ji taip nusprendė. Ir labai labai stengėsi, kad Mirna Rendolf daugiau Rodniui nepasipainiotų. O per Velykas Mirna susižadėjo su Arlingtonų sūnumi. Taigi tas nutikimas taip ir pasibaigė. Gal Rodniui jis suteikė bent kiek smagumo. Vargšas mielasis Rodnis – jis tikrai to nusipelnė. Tiek daug dirbo.

Dešimt metų – taip, tai buvo pavojingas metas. Net ji pati, kaip prisimena, buvo pajutusi kažkokį neramumą... Tas gerokai susitaršiusios išvaizdos jaunas dailininkas – kuo gi jis vardu? Niekaip nebeprisiminsi. Ar nebuvo jis ir jai šiek tiek patrauklus?

Džoana su šypsenėle prisipažino sau, kad tikrai buvo dėl jo kiek sukvailiojusi. Jis buvo toks uolus – taip į ją spoksodavo, nuginkluodavo įdėmiu žvilgsniu. O paskui paprašė papozuoti.

Be abejo, tik dingstis. Padarė vieną ar du eskizus anglimi, paskui suplėšė. Nesugebėjo „sugauti" jos esmės, kad galėtų perkelti ant drobės – taip pasiteisino.

Džoana prisiminė savo švelnius jausmus, kaip buvo malonu, kokia buvo patenkinta. Vargšelis, galvojo tada, ko gero, jis mane įsimylėjo...

Taip, smagus buvo tas mėnuo...

Tik jo pabaigoje viskas suiro. Ne taip išėjo, kaip ji buvo suplanavusi. Iš tikrųjų tiesiog paaiškėjo, kad Maiklas Kelavėjus (taip, taip, jo pavardė Kelavėjus, žinoma!) visiškas nenaudėlis.

Juodu išėjo pasivaikščioti, prisiminė Džoana, į Helingo mišką vingiuotu takeliu palei Medavėjaus upelį, tekantį nuo Ešldauno viršūnės. Buvo pakvietęs ją drovėdamasis, kimiu balsu.

Džoana buvo įsivaizdavusi, kaip jie kalbėsis. Jis tikriausiai prisipažins, kad ją myli, o ji bus labai meili, švelni ir supratinga, ir truputį, tik vos vos, dėl to apgailestaus. Sugalvojo gražių dalykų, kuriuos Maiklui pasakys ir kuriuos vėliau jam bus malonu prisiminti.

Bet viskas buvo ne taip. Visiškai ne taip!

Maiklas Kelavėjus ilgai nelaukęs sugriebė ją ir ėmė bučiuoti, aistringai ir brutaliai, jai net užėmė kvapą, o paleidęs garsiai, didžiuodamasis savimi, sušuko:

– Dievaži, kaip aš to norėjau! – Tada ėmė kimštis pypkę; piktų jos priekaištų visai nepaisė, tikriausiai nė negirdėjo. Pasirąžęs ir nusižiovavęs tarstelėjo: – Dabar man daug geriau.

Šitokius žodžius, pagalvojo Džoana, prisiminusi tą epizodą, galėtų ištarti vyras, karštą dieną išlenkęs stiklinę alaus.

Namo paskui jie ėjo tylėdami, tai yra tylėjo Džoana. Maiklas Kelavėjus, sprendžiant iš skleidžiamų keistų garsų, bandė dainuoti. Miško pakrašty, prieš jiems išeinant į Kreiminsterio vieškelį, jis sustojo, šaltai nužvelgė Džoaną ir mąsliai tarė:

– Žinai, tu iš tų moterų, kurias reikia imti jėga. Tau tai būtų į naudą.

Ir kol ji stovėjo apstulbusi, iš pykčio netekusi žado, jis linksmai pridūrė:

– Ir aš mielai tave išprievartaučiau, kad pamatyčiau, ar nors kiek nuo to pasikeisi. – Ir ėmė žingsniuoti vieškeliu, jau nebebandydamas dainuoti, tik linksmai švilpaudamas.

Aišku savaime, ji daugiau su juo nesikalbėjo, o po kelių dienų jis išvažiavo iš Kreiminsterio.

Keistas, mįslingas, keliantis nerimą nuotykis. Ne toks, kokį Džoana būtų norėjusi prisiminti. Nežinia kodėl prisiminė dabar...

Bjauru, visa tai buvo ganėtinai bjauru.

Ji nedelsdama išmes tą atsitikimą iš galvos. Pagaliau ir kam prisiminti nemalonius dalykus, kai ilsiesi, kai saulė ir smėlis veikia taip gydomai. Juk yra tiek visko, apie ką galvoti malonu, kas teikia žvalumo.

Gal jau bus paruošti priešpiečiai. Ji žvilgtelėjo į laikroduką, bet buvo dar tik ketvirtis pirmos.

Parėjusi į viešbutį, Džoana nuėjo į savo kambarį ir pasirausė lagamine – gal dar bus ten rašomojo popieriaus. Ne, nėra. A, tiek to, nesvarbu. Laiškus rašyti jai buvo nusibodę. Nėra ir apie ką rašyti. Negi vis kartosi vieną ir tą patį. O kokias ji čia turi knygas? Aišku, ledi Ketrinos memuarus. Ir detektyvą, kurį paskutinę minutę įbruko Viljamas. Gražu iš jo pusės, bet ji detektyvų nemėgsta. Dar yra Bakeno* „Valdžios centras".

Tokia seniena. Perskaityta prieš daugelį metų.

Tai nieko, ji galės nusipirkti knygų Alepo stotyje.

Priešpiečiams buvo omletas (gana kietas ir prisvilęs), kiaušiniai su aštriais prieskoniais, lašiša (iš konservų dėžutės), pupelės ir konservuotų persikų kompotas.

Apsunkusi nuo tokių pietų, Džoana nuėjo prigulti. Ji numigo tris ketvirčius valandos, o nubudusi, kol atėjo arbatos metas, skaitė ledi Ketrinos Daisart knygą.

Po arbatos su pienu (konservuotu) ir sausainiais ji išėjo pasivaikščioti, o sugrįžusi užbaigė ledi Ketriną. Tada papietavo: omletas, lašiša su aštriais prieskoniais ir ryžiais, pa-

* Johnas Buchanas (1875–1940) – anglų rašytojas romanistas.

tiekalas iš kiaušinių su pupelėmis ir konservuoti abrikosai. Pavalgiusi ėmėsi detektyvo ir užbaigė jį skaityti, kai jau buvo metas gulti.

Indas pradžiugino:

– Traukinys ateina rytoj rytas septynios trisdešimt, bet neišeina iki vakaras, pusė devynios. Labanakt, *Memsahib*.

Džoana linktelėjo galva.

Teks palaukti dar vieną dieną. Ji turi tą „Valdžios centrą". Gaila tik, kad knyga tokia plona. Tada jai dingtelėjo mintis:

– Traukiniu juk atvažiuos keleivių? O, bet jie turbūt iškart išvažiuos į Mosulą?

Indas papurtė galvą.

– Rytoj ne, aš manau. Šiandien mašinos neatvažiuoja. Aš manau, kelias iki Mosulas labai blogas. Viskas įklimpo daug dienų.

Džoana nušvito. Rytoj viešbutyje apsistos keleiviai iš traukinio. Kaip gerai – tikrai atsiras kas nors, su kuo bus galima pasikalbėti.

Ji atsigulė linksmesnė, negu buvo prieš dešimt minučių. Oras čia kažkoks šitam viešbuty, pagalvojo ji, – turbūt tų apkartusių riebalų smarvė. Veikia tiesiog slegiamai. Rytą Džoana nubudo aštuntą valandą, atsikėlė ir apsirengė. Nuėjo į valgomąjį. Stalas buvo padengtas tik vienam asmeniui. Ji šūktelėjo, atėjo indas.

Jis atrodė susijaudinęs.

– Traukinys neateina, *Memsahib*.

– Neateina? Jūs norit pasakyti, vėluoja?

– Neateina visai. Labai smarkus lietus geležinkelyje – kitoje pusėje Nisibinas. Visas geležinkelis nuplautas – nėra traukinys gal trys keturios penkios šešios dienos.

Džoana sunerimusi žiūrėjo į jį.

– Bet tada ką gi man daryti?

– Būna čia, *Memsahib*. Daug maistas, daug alus, daug arbata. Labai gerai. Jūs laukia traukinys.

O Dieve, pagalvojo Džoana, šitie rytiečiai. Laikas jiems nieko nereiškia.

– Ar negalėčiau gauti automobilio? – paklausė ji.

Indas, regis, nustebo.

– Mašina? Kur gauti mašina? Kelias į Mosulas labai blogas, viskas įklimpo kita pusė vadės.

– O ar negalėtumėt paskambinti į geležinkelį?

– Paskambinti kur? Turkiškas geležinkelis. Turkai labai sunkiai kalba – nieko nedaro. Jie tik važiuoja traukinys.

Atsipeikėjusi nuo jausmo, kuris būtų turėjęs sukelti šypseną, Džoana pamanė: esu tikrai atkirsta nuo civilizacijos! Nei telefono ar telegrafo, nei automobilio.

Indas paguodė:

– Labai geras oras, labai daug maistas, viskas labai patogu.

Ką gi, pagalvojo Džoana, oras tikrai geras. Visa laimė. Būtų siaubinga sėdėti viduje visą dieną.

Indas tartum išgirdo jos mintis:

– Oras čia geras, labai retai lietus. Lietus arčiau Mosulas, lietus, kur geležinkelis.

Džoana atsisėdo prie padengto stalo ir ėmė laukti pusryčių. Trumpalaikį nerimą jau buvo įveikusi. Kas iš to, jei imsi nervintis – jai užtenka sveiko proto tai suprasti. Nieko nepadarysi. Tiktai pikta taip gaišti laiką.

Atrodo, noras, apie kurį sakiau Blanšai, ėmė ir išsipildė, šyptelėjo ji. Pasakiau, būtų gerai turėti laiko, kad pailsėtų nervai. Na, tai ir gavau, ko norėjau! Čia išvis nėra ką veikti. Net ir

skaityti nebeturiu ko. Man tikrai turėtų būti naudinga. Gydomasis poilsis dykumoje.

Mintys apie Blanšą susisiejo su kažkuo nelabai maloniu – su kažkuo, ko ji neabejotinai nenorėjo prisiminti. Ir iš viso, kam galvoti apie Blanšą?

Po pusryčių Džoana vėl išėjo laukan. Kaip ir pirmiau, gerokai paėjėjusi nuo viešbučio, atsisėdo ant smėlio. Kurį laiką pasėdėjo labai ramiai, prisimerkusi.

Nuostabu, galvojo ji, kai plūsta vidun rimtis ir ramybė. Tiesiog *jauti*, kaip gerai ji veikia. Gydantis oras, švelni šilta saulė – visiška ramuma.

Džoana pasėdėjo taip kiek ilgėliau. Paskui pasižiūrėjo į laikrodėlį. Dešimt minučių vienuoliktos. Rytas eina gana greitai, pagalvojo ji.

O jei parašytų laišką Barbarai? Tikrai keista, kad vakar jai neatėjo į galvą parašyti Barbarai, užuot kūrus tuos kvailus laiškus draugėms į Angliją.

Ji išsiėmė bloknotą ir parkerį.

Brangioji Barbara, – ėmė rašyti, – *kelionė man nelabai sekasi. Pirmadienio vakare pavėlavau į traukinį ir dabar, matyt, prabūsiu čia dar kelias dienas. Čia taip ramu ir švelni saulė, taigi man labai gera.*

Ji stabtelėjo. Ką dar parašyti? Ką nors apie vaikelį ar Viljamą? Ir ką gi Blanša turėjo galvoje, kai pasakė: „Dėl Barbaros nesirūpink“? Na žinoma! Štai kodėl Džoana nenorėjo prisiminti Blanšos. Ji taip keistai pasakė apie Barbarą.

Tartum ji, Barbaros motina, ko nors nežinotų apie savo vaiką.

„Esu tikra, kad dabar jai viskas bus gerai." Ar tai reiškia, kad kažkas *buvo* negerai?

Bet kas? Blanša užsiminė, kad Barbara ištekėjo per jauna.

Džoana neramiai sukrutėjo. Kadaise, prisiminė ji, ir Rodnis kažką panašaus yra sakęs. Nei iš šio, nei iš to jis tarė neįprastu tonu, gana kategoriškai:

– Man nepatinka šitos vedybos, Džoana.

– Ak, Rodni, bet *kodėl?* Jis toks šaunus, ir juodu labai tinka vienas kitam.

– Jis simpatingas vaikinas, bet Barbara jo nemyli.

Džoana apstulbo – tiesiog apstulbo.

– Rodni, iš tikrųjų – kas čia per *juokai*? *Aišku*, kad myli. Antraip kodėl norėtų už jo ištekėti?

Jis atsakė gana miglotai:

– To aš ir baiminuosi.

– Bet, brangusis, *iš tikro* – kokias čia kvailystes šneki?

O jis atsakė, nekreipdamas dėmesio į jos tyčia lengvabūdišką toną:

– Jei Barbara jo nemyli, neturi už jo tekėti. Ji per jauna – ir pernelyg temperamentinga.

– Na jau, Rodni, ką gi *tu* išmanai apie temperamentą?

Jai jau darėsi juokinga. Bet Rodnis net nenusišypsojo.

– Merginos kartais išteka tik tam, kad ištrūktų iš namų, – pasakė jis.

Dabar Džoana jau neišlaikė nenusijuokusi.

– Tik ne iš tokių namų kaip Barbaros! Nerasi mergaitės, kuri būtų laimingesnė namie nei ji.

– Ar tikrai taip manai, Džoana?

– Na žinoma! Vaikams čia visada viskas buvo idealu.

– Jie nelabai dažnai pasikviečia draugų, – lėtai ištarė Rodnis.

– Ką tu, brangusis, aš nuolat rengiu vakarėlius ir kviečiuosi jaunimo. Tai pati Barbara visąlaik sako, kad nenori vakarėlių ir jokių svečių.

Rodnis nepatenkintas, sumišęs palingavo galva.

O vėliau, tos pačios dienos vakarą, Džoana įėjo į kambarį kaip tik tuomet, kai Barbara praradusi kantrybę šaukė:

– Nieko nebus, tėti, aš turiu išvažiuoti! Nebegaliu daugiau to tverti – ir nepatarinėk man susirasti kokį nors darbą, nes tai būtų nepakenčiama.

– Kas čia dabar? – paklausė Džoana.

Kiek padvejojusi, labai trumpai padvejojusi, maištaujanti Barbara išraudusiais skruostais pasiaiškino:

– Tėtis mano, kad jis viską žino geriau! Nori, kad būčiau susižadėjusi metų metus. Pasakiau, kad šito neištversiu, kad noriu ištekėti už Viljamo ir išvažiuoti į Bagdadą. Ten, manau, bus nuostabu.

– Vaje, – susirūpino Džoana. – Būtų geriau ne taip labai toli. Aš norėčiau nepaleisti tavęs iš akių.

– Na, *mama*!

– Žinau, mieloji, bet tu pati nesupranti, kokia dar jauna esi, kokia nepatyrusi. Kiek daug galėčiau tau padėti, jei gyventum kur nors ne taip toli.

Barbara nusišypsojo ir atsakė:

– Na, matyt, gausiu irtis pati viena, nesinaudodama tavo patirtim ir išmintim.

Ir kadangi Rodnis žengtelėjo, norėdamas eiti iš kambario, Barbara metėsi prie jo, staiga apsivijo rankomis kaklą, prisiglaudė ir ėmė kartoti:

– Mielas tėti, tėtyte, tėtyte...

Iš tiesų, pagalvojo Džoana, mergaitė visai nebesivaldo. Bet

tai, šiaip ar taip, rodo, kaip labai klysta Rodnis. Barbara tik džiaugiasi, svajodama, kaip iškeliaus į Rytus su savo Viljamu, ir kaip gražu, kai du jauni įsimylėjėliai kuria ateities planus.

Keista, kad Bagdade manoma, neva Barbarai buvo negera namie. Bet ten, atrodo, sklando tiek gandų ir apkalbų, jog apie kai kuriuos žmones iš viso nebenorima užsiminti.

Pavyzdžiui, apie majorą Rydą.

Ji taip ir nesusipažino su majoru Rydu, bet Barbara dažnai minėdavo jį laiškuose namo. Majoras Rydas pas juos pietavo. Jie buvo medžioklėje su majoru Rydu. Vasaros mėnesius Barbara praleis Arkanduse. Ji su kita jauna ištekėjusia moterim gyveno viename namelyje, ir visą laiką tuo pat metu ten buvo ir majoras Rydas. Jie dažnai žaidė tenisą. Vėliau juodu su Barbara laimėjo mišrių dvejetų varžybas klube.

Taigi aišku savaime, kad Džoana gyvai pasiteiravo apie majorą Rydą – tiek apie jį prisiklausiusi, jog trokštanti dabar susipažinti.

Jos klausimas sukėlė sveiku protu nesuvokiamą sumaištį. Barbara visa perbalo, Viljamas išraudo, o po minutės ar dviejų nesavu balsu suniurnėjo:

– Mes su juo nebesusitinkam.

Jo išvaizda buvo tokia grėsminga, kad Džoana nebesiryžo nieko daugiau sakyti. Bet vėliau, Barbarai nuėjus gulti, Džoana vėl apie tai prabilo, su šypsena sakydama, kad turbūt bus pasielgusi netaktiškai. Ji maniusi, kad majoras Rydas yra labai artimas jų draugas.

Viljamas atsistojo ir iškratė pypkę, padaužydamas į židinį.

– Na, aš nežinau, – išsiblaškęs atsakė jis. – Mes kartu pamedžiodavom, ir tiek. Bet dabar jau seniai su juo nebesusitinkam.

Nelabai įtikinama, pagalvojo Džoana. Vyrai tokie kiaurai permatomi, nusišypsojo ji sau. Senamadis Viljamo slapumas ją nustebino. Matyt, jis mano, kad ji labai rimta ir griežta, tikra uošvė.

– Suprantu, – tarė ji, – koks nors skandalas.

– Ką jūs norit pasakyti? – supyko Viljamas.

– Mielas vaike, – nusišypsojo Džoana. – Tai visiškai aišku iš tavo elgesio. Turbūt ką nors apie jį sužinojai ir turėjai liautis bendravęs. O ne, aš nebeklausinėsiu. Tie dalykai labai skaudūs, žinau.

– Taip, taip, tiesą sakot. *Skaudūs*, – lyg nenorom atsakė Viljamas.

– Kartais žmones labai pervertinam, – tarė Džoana. – O paskui, kai sužinom, kad apsirikom, būna taip nesmagu ir nemalonu.

– Jis išsinešdino iš Irako, bent jau tai gerai, – tarė Viljamas. – Išvyko į Rytų Afriką.

Ir staiga Džoana prisiminė vieną dieną Elvijos klube nugirsto pokalbio nuotrupas. Kažką apie tai, kad Nobis Rydas išvažiavo į Ugandą.

Viena moteris pasakė:

– Vargšas Nobis, tikrai ne jo kaltė, kad kiekviena kvaišelė jo vaikosi.

O kita, vyresnė, piktdžiugiškai nusijuokė ir pridūrė:

– Ir jis daug dėl jų stengiasi. Naivios skaistuolės – štai kas Nobiui patinka. Nepatyrusios jaunamartės. Ir, turiu pasakyti, jis tikras meistras. Gali būti baisiai patrauklus. Merginai jau atrodo, kad jis aistringai ją įsimylėjęs. Ir kaip tik tada Nobis susimano pereiti prie kitos.

– Ką gi, – pasakė pirmoji moteris. – Mes visos jo ilgėsimės. Jis toks įdomus.

Antroji nusijuokė.

– Bet vienas kitas vyras neapgailestaus, kad jis išvažiuoja. Tiesą pasakius, labai nedaug vyrų jį mėgsta.

– Jam tikrai jau padai svyla.

Tada antroji moteris pasakė „Ša!", ėmė kalbėti tyliau, ir Džoana nieko daugiau nebeišgirdo. Tą pokalbį ji beveik praleido pro ausis, bet dabar prisiminė, ir jai pasidarė smalsu.

Jei Viljamas nenorėjo apie tai kalbėti, gal Barbara būtų ne tokia uždara. Bet Barbara pareiškė visiškai aiškiai ir ne tai, ką ji būtų norėjusi išgirsti:

– Aš nenoriu apie tai kalbėti, mama, nepyk.

Kiek Džoana prisiminė, Barbara išvis apie nieką nenorėjo kalbėtis. Nepaprastai nervinosi, užsiminus apie jos ligą ir ligos priežastį, ir lyg kažką slėpė. Viskas prasidėjo nuo kažkokio apsinuodijimo, ir Džoana pamanė, kad tai, aišku savaime, apsinuodijimas maistu. Ji žinojo, kad karšto klimato šalyse dažnai apsinuodijama ptomainais. Bet ir Viljamas, ir Barbara vengė pasakoti ką nors daugiau, ir net gydytojas, į kurį ji, kaip Barbaros motina, visai suprantama, kreipėsi, norėdama daugiau sužinoti, buvo tylus ir vengė bendrauti. Labiausiai rūpinosi pabrėžti, kad jaunosios ponios Rei nereikia klausinėti ir skatinti prisiminti ligą.

– Dabar ją reikia tik slaugyti, kad atgautų jėgas. O kodėl ir dėl ko – visai nenaudinga aptarinėti, tokios kalbos pacientei nebus į gera. Toks mano patarimas jums, ponia Skjudamor.

Nesukalbamas paniurėlis – toks jis pasirodė Džoanai, ir jam visai nepadarė įspūdžio, nors kitam lengvai būtų galėję, tai, kad pasiaukojanti motina galvotrūkčiais atskubėjo net iš Anglijos.

Tiek to, Barbara, šiaip ar taip, buvo dėkinga. Bent jau taip

manė Džoana... Barbara tikrai labai gražiai padėkojo savo motinai. Ir Viljamas pripažino jos gerumą.

Džoana pasakė jiems, kad mielai dar ilgiau pasiliktų, ir Viljamas pritarė, taip, jis irgi to nori. O ji paprašė jų neįkalbinėti, nes tikrai kylanti pagunda, ir jai būtų malonu praleisti žiemą Bagdade, bet juk reikią prisiminti ir Barbaros tėvą, tai būtų nedora jo atžvilgiu.

Ir Barbara silpnu balseliu ištarė:

– Mielasis tėtis, – o vėliau pridūrė: – Klausyk, mama, o kodėl tau nepasilikus?

– Privalai pagalvoti apie savo tėvą, brangioji.

Barbara atsakė tuo gana keistu sausu balsu, kaip kartais ir anksčiau, kad *galvojanti* apie jį, bet Džoana paprieštaravo, ne, ji negalinti palikti vargšelio Rodnio tarnaičių priežiūrai.

Buvo akimirka, kai ji, likus kelioms dienoms iki išvykimo, vos neapsigalvojo. Vis dėlto galėtų pasilikti dar mėnesį. Bet Viljamas taip iškalbingai nupasakojo kelionės per dykumą netikėtumus, jei ji išvyktų per vėlai rudenį, kad Džoana sunerimo ir nusprendė laikytis pradinio plano. Paskui Viljamas ir Barbara buvo jai tokie geri, jog nedaug trūko, kad vėl būtų vos nepersigalvojusi.

Tiktai kad ir kaip vėlai rudenį ji būtų išvykusi, nebūtų buvę blogiau kaip dabar.

Džoana vėl pasižiūrėjo į laikrodėlį. Be penkių minučių vienuolika. Pasirodo, per gana trumpą laiką įmanoma tiek daug apie ką pagalvoti.

Ji pasigailėjo nepasiėmusi „Valdžios centro“, nors, kai turi tik vieną knygą, protingiau ją pataupyti – turėti atsargai.

Dar dvi valandos iki priešpiečių. Šiandien ji pasakė, kad valgys priešpiečius pirmą valandą. Gal kiek pavaikščioti, tik

kad atrodo kvaila šiaip sau bastytis be jokio tikslo. O saulė jau kepina.

Taip, dažnai ji norėdavo rasti laiko tik sau, kad galėtų pagalvoti. Geresnės progos kaip dabar nebus. Tai apie ką gi ji taip būtinai norėjo pagalvoti? Džoana pasirausė atmintyje, bet viskas atrodė nereikšminga – prisiminti, kur padėjo tą ar kitą daiktą, nuspręsti, kada išleisti tarnaites vasaros atostogų, pasirengti perdažyti buvusį vaikų darbo kambarį.

Visi tie dalykai dabar jai atrodė gana tolimi ir nesvarbūs. Lapkritį planuoti tarnaičių atostogas dar ne laikas, be to, reikia sužinoti, kada bus Sekminių savaitė, o tam reikia turėti ateinančių metų kalendorių. Dėl kambario galėtų dabar apsispręsti. Sienos šviesios smėlio spalvos, baldų apmušalai gelsvai pilki ir linksmų ryškių spalvų pagalvėlės? Taip, labai tiktų.

Dešimt minučių po vienuolikos. Kambario perdažymas ir kiti pakeitimai ilgai neužtruko!

Jei tik būčiau žinojusi, kažkodėl pagalvojo Džoana, būčiau pasiėmusi į kelionę kokią nors įdomią knygą apie šiuolaikinį mokslą ir atradimus, kur būtų išaiškinti tokie dalykai kaip kvantinė teorija.

Ji nustebo, kodėl atėjo į galvą ta kvantinė teorija, paskui prisiminė – na taip, baldų apmušalai ir ponia Šerston.

Kartą su ponia Šerston, banko valdytojo žmona, jos aptarė keblų klausimą: kokie – kartūno ar kretono – baldų apmušalai geriausiai tiktų svetainei, ir ponia Šerston nei iš šio, nei iš to, kaip buvo pratusi, staiga išpoškino:

– O, kad būčiau tokia protinga ir sugebėčiau suprasti kvantinę teoriją! Tiesiog kvapą gniaužia, kai pagalvoji, ar ne? – energija, slypinti mažulytėse dalelėse.

Džoana nustebusi žiūrėjo į ją, nes niekaip negalėjo suprasti,

ką bendra turi mokslinės teorijos su kartūnu, o ponia Šerston išraudo ir tarė:

– Kvailai atrodau, bet juk žinot, kaip visai staiga kas nors ateina į galvą – o ši mintis tikrai jaudina, ar ne?

Džoanai mintis nepasirodė ypač jaudinanti, ir pokalbis nutrūko. Tačiau ji gerai įsidėmėjo ponios Šerston kretoną – tiksliau pasakius, rankomis margintus lininius apmušalus. Rudų, pilkų ir raudonų lapų raštai.

– Jie tokie neįprasti, turbūt brangiai atsiėjo? – paklausė ji.

Ir ponia Šerston patvirtino – taip, brangiai. Ji dar pridūrė įsigijusi juos todėl, kad mėgstanti mišką ir medžius ir kad visą gyvenimą svajojanti išvažiuoti kur nors į Birmą ar Malająten viskas auga iš tikrųjų *greitai*!

– Iš tikrųjų greitai! – pakartojo ji susirūpinusi ir nevikriai mostelėjo rankomis, išreikšdama nekantrumą.

Tas lininis audinys, dabar pagalvojo Džoana, turėjo kainuoti ne mažiau kaip aštuoniolika ir šešis už jardą, didžiuliai pinigai tais laikais. Žinant, kiek kapitonas Šerstonas duodavo lėšų savo žmonai namų ūkiui ir kambarių apstatymui, vien iš to buvo galima numanyti, kuo jam tai baigsis.

Džoanai tas žmogus visai nepatiko. Ji prisiminė, kaip sėdėdami banke, jo kabinete, jie svarstė, kur kitur būtų galima investuoti akcijas, – Šerstonas priešais ją, prie savo stalo, stambus, pasitikintis savimi, trykšte trykštantis *linksmumu*. Ir pernelyg linkęs bendrauti. „Aš visko matęs, mieloji ponia, – tartum sakė jis, – nemanykit, kad esu tik pinigų skaičiavimo mašina – ir tenisą žaidžiu, ir golfą, mėgstu pašokti, palošti bridžą. Tikrasis aš – tai tas, kurį sutinkate vakarėliuose, o ne valdininkas, kuris sako: ‚Daugiau jokių kredito perviršių'."

Pasipūtęs tauškalius, pasipiktino Džoana. Sukčius, visą laiką apgaudinėjo. Matyt, jau tada buvo pradėjęs klastoti apskaitos knygas ar kaip kitaip vogė. Ir vis tiek beveik visiems patiko, visi sakė, koks šaunuolis Šerstonas, visai ne toks, koks paprastai būna banko valdytojas.

Na, tai tiesa. Banko valdytojas paprastai negrobsto banko lėšų.

Ką gi, Leslė Šerston bent jau įsigijo tuos rankomis margintus baldų apmušalus. Ir niekas niekada neužsiminė, kad tai išlaidi žmona pastūmėjo Šerstoną nesąžiningai elgtis. Užteko tik pažvelgti į Leslę Šerston ir buvo aišku, kad pinigai jai neturi jokios reikšmės. Ravėdama daržą ar bastydamasi po kaimą, ji visada vilkėdavo tą patį nutrintą žalio tvido kostiumą. Ir vaikus rengė daug nesukdama galvos. O kartą, jau gerokai vėliau, Džoana įsiminė, kaip Leslė Šerston, vaišindama ją arbata, atnešė visą bandą pyrago, gumulą sviesto, naminės uogienės, kasdienius puodelius ir arbatinuką, viską bet kaip suvertusi ant padėklo. Netvarkinga, linksma, nerūpestinga moteris, ji dar ir nerangiai vaikščiojo persisukusi į šoną, ir veidas jos atrodė persikreipęs į vieną pusę, bet kreiva šypsena buvo gana miela, ir žmonės apskritai ją mėgo.

Taigi, vargšė ponia Šerston. Liūdnas buvo jos gyvenimas, labai liūdnas.

Džoana neramiai pasipurtė. Ir kam jai reikėjo mintyse ištarti šituos žodžius – liūdnas gyvenimas? Jie priminė Blanšą Hagard (ir jos gyvenimas buvo nelinksmas, tik visai kitaip), o pagalvojusi apie Blanšą Hagard ji vėl prisiminė Barbarą ir visa, kas susiję su jos liga. Negi nėra nieko, apie ką būtų galima galvoti nenukrypstant į skaudžius ir todėl nepageidaujamus dalykus?

Džoana dar kartą pažvelgė į laikrodėlį. Šiaip ar taip, rankomis margintas audinys ir ponia Šerston užėmė beveik pusvalandį. Apie ką gi dar jai pagalvoti? Apie ką nors malonaus, kad netrikdytų visokiais nukrypimais į šoną.

Saugiausia turbūt galvoti apie Rodnį. Mielasis Rodnis. Džoanos mintys džiugiai apsistojo prie Rodnio – ji vėl pamatė jį, stovintį Viktorijos stoties perone, kai atsisveikino su ja prieš pajudant traukiniui.

Taip, mielasis Rodnis. Jis stovėjo ir žiūrėjo į ją, saulė švietė jam į veidą, negailestingai išryškindama raukšlelių tinklą apie akis – tokias nuvargusias akis. Taip, akys buvo nuvargusios, pilnos liūdesio. (Ne, pagalvojo ji, Rodnis nėra nuliūdęs. Tai tiesiog tokia sandaros ypatybė. Kai kurių gyvūnų akys būna liūdnos.) Be to, paprastai jis būna su akiniais, ir tada to akių liūdnumo nematyti. Bet jis iš tikrųjų atrodė labai pavargęs. Nėra ko stebėtis, juk tiek daug dirba. Iš tiesų niekada nepasiima laisvos dienos. (Viskas bus kitaip, kai sugrįšiu, pagalvojo Džoana. Jam reikia daugiau laisvalaikio. Turėjau pagalvoti apie tai anksčiau.)

Taip, ten, ryškioje šviesoje, jis atrodė pagal savo metus, o gal ir vyresnis. Ji žiūrėjo į jį iš viršaus, o jis į ją aukštyn, ir jie ištarė įprastus nereikšmingus atsisveikinimo žodžius.

– Nemanau, kad tau reiks pereiti muitinę Kalė.

– Ne, kiek žinau, ten persėdama tiesiai į Simplono ekspresą.

– Vagonas iki Brindizio, nepamiršk. Tikiuosi, prie Viduržemio jūros elgiamasi padoriai.

– Norėčiau kokią dieną ar dvi apsistoti Kaire.

– Tai kodėl tau taip nepadarius?

– Brangusis, turiu skubėti pas Barbarą. Lėktuvas ten skrenda tik kartą per savaitę.

– Tiesa, buvau pamiršęs.

Pasigirdo švilpukas. Rodnis nusišypsojo pakėlęs į ją veidą.

– Žiūrėk savęs, mažyte.

– Sudie, labai nesiilgėk manęs.

Traukinys trūktelėjo ir pajudėjo. Džoana atsitiesė. Rodnis pamojavo ir nusisuko. Lyg pastūmėta ji vėl iškišo galvą pro langą. Rodnis jau ėjo tolyn peronu.

Ji netikėtai susijaudino, žiūrėdama į gerai pažįstamą nugarą. Koks jis staiga pasirodė jaunas – galva atmesta, pečiai tiesūs. Ji tiesiog apstulbo... Jai pasirodė, kad peronu žengia nerūpestingas jaunuolis.

Tai priminė dieną, kai ji pamatė Rodnį Skjudamorą pirmą kartą. Juos supažindino per teniso varžybas, ir jie iškart išėjo į aikštelę.

Jis paklausė:

– Ar man žaisti prie tinklo?

Ir štai tada, žiūrėdama, kaip jis eina į savo vietą prie tinklo, Džoana pagalvojo, kokia daili jo nugara... kokia lengva, pasitikinčio savimi žmogaus eisena, galvos laikysena, sprandas...

Ji staiga susinervino. Du kartus iš eilės netiksliai padavė kamuoliuką ir pasijuto visa pilama karščio.

O Rodnis pasuko galvą ir drąsinamai nusišypsojo jai – savo gera, draugiška šypsena. Ir ji pagalvojo, koks patrauklus jaunuolis... tai buvo įsimylėjimo pradžia.

Žiūrėdama pro traukinio langą į tolstančią Rodnio nugarą, kol ją užstojo žmonės perone, Džoana dar kartą išgyveno tą vasaros dieną prieš daugelį metų.

Atrodė, lyg Rodnis būtų nusimetęs metų naštą ir vėl tapęs energingu, savim pasitikinčiu jaunuoliu.

Lyg būtų nusimetęs metų naštą...

Staiga dykumoje, užlieta saulės, Džoana ėmė nesuvaldomai drebėti.

Ne, ne, aš nebenoriu to prisiminti... nebegalvosiu apie tai...

Rodnis žengia peronu atmetęs galvą, visada nuovargio prislėgti pečiai atsitiesę... Žmogus, atsikratęs nepakeliamos naštos...

Na kas gi čia jai darosi? Įsivaizduoja nebūtus dalykus, kažką išsigalvoja. Jai tik pasirodė.

Bet kodėl jis nepalaukė, kol traukinys nuvažiuos?

O kam jam laukti? Jis skubėjo tvarkyti reikalų Londone. Be to, kai kurie žmonės nemėgsta žiūrėti, kaip traukinys išvažiuoja iš stoties, nusiveždamas tolyn jų mylimąjį.

Iš tikrųjų neįmanomas dalykas prisiminti taip aiškiai, kaip ji dabar, Rodnio nugarą.

Ji susikūrė vaizduotėje...

Gana, nuo to geriau nebus. Jeigu įsivaizduoji tokius dalykus, tai reiškia, kad ši mintis jau buvo tavo galvoje.

Bet taip negali būti – išvada, kurią ji padarė, negali būti teisinga.

Juk ji sau pasakė (argi ne?) – Rodnis džiaugiasi, kad ji išvyksta...

O to visiškai negali būti!

Ketvirtas skyrius

Džoana parėjo į viešbutį gerokai sukaitusi. Nejučia buvo pagreitinusi žingsnį, lyg norėdama pabėgti nuo paskiausiai dingtelėjusios nemalonios minties.

Indas smalsiai pažvelgė į ją ir pasakė:

– *Memsahib* eina labai greitai. Kodėl eina greitai? Labai daug laiko čia.

O Dieve, pagalvojo Džoana, iš tikrųjų laiko į valias.

Indas, viešbutis, vištos, skardinės ir spygliuota viela – viskas jai jau buvo įkyrėję.

Ji nuėjo į savo miegamąjį ir susirado „Valdžios centrą".

Čia bent jau vėsu ir tamsu.

Atsivertė knygą ir ėmė skaityti. Iki priešpiečių įveikė pusę.

Priešpiečiams buvo omletas, aplink apdėtas konservuotomis pupelėmis, karštas lašišos patiekalas su ryžiais ir konservuoti abrikosai.

Džoana valgė nedaug. Paskui nuėjo į savo kambarį ir atsigulė. Jei persikaitino saulėje, eidama per greitai tokiame karštyje, tai naudinga bus nusnūsti. Džoana užsimerkė, bet miegas neatėjo. Ji jautėsi itin žvali, viską aiškiai suvokė. Atsikėlusi išgėrė tris aspirino tabletes ir vėl atsigulė.

Vos užmerkusi akis matydavo tolstančio peronu Rodnio nugarą. Tai buvo nepakeliama!

Džoana atitraukė užuolaidą, kad įleistų šviesos, ir pasiėmė „Valdžios centrą“. Likus keliems puslapiams iki pabaigos užmigo.

Sapnavo, kad žais turnyre dvejetu su Rodniu. Jie ilgai ieškojo kamuoliukų, bet pagaliau atsidūrė aikštelėje. Paduodama kamuoliuką, pamatė, kad žaidžia prieš Rodnį ir Rendolfų dukterį. Ji nuolat klydo paduodama. Rodnis man padės, pagalvojo ji, bet apsidairiusi niekur jo nematė. Visi jau išėjo, pradėjo temti. Aš likau viena, galvojo Džoana. Aš likau viena.

Ji krūptelėjo ir nubudo.

– Aš likau viena, – ištarė garsiai.

Sapnas jos dar nepaleido. Ką tik ištarti žodžiai skambėjo bauginamai.

– Aš likau viena, – vėl pakartojo ji.

Pro duris įlindo indo galva.

– *Memsahib* kviečia?

– Taip, – atsakė ji. – Atneškit man arbatos.

– *Memsahib* nori arbatos? Dar tik trys valandos.

– Nesvarbu, aš noriu arbatos.

Ji išgirdo, kaip nueidamas jis šaukia: „*Chai... chai*!“

Džoana atsikėlė iš lovos ir nuėjo prie musių nutupėto veidrodžio. Įprastas malonaus veido atspindys paveikė raminamai.

– Kažin, – kreipėsi Džoana į savo atspindį, – ar tik tu nesitaikai susirgti? Elgiesi labai keistai.

Gal ji vis dėlto gavo saulės smūgį?

Kai atnešė arbatą, ji jau buvo atgavusi normalią savijautą. Iš tikrųjų tai viskas labai juokinga. Ji, Džoana Skjudamor, nuolaidžiauja savo *nervams*! Bet aišku, jokie čia nervai, čia saulės smūgis. Daugiau nebeis laukan, kol saulė bus aukštai danguje.

Ji suvalgė kelis sausainius ir išgėrė du puodukus arbatos. Tada pabaigė skaityti „Valdžios centrą". Vos užvertė knygą, ją apniko nerimastingos dvejonės.

Na va, nebeturiu ko skaityti, pagalvojo ji.

Nėra ko skaityti, ant ko rašyti, nė jokio siuvinio. Iš viso nėra ką veikti, belieka laukti to nepatikimo traukinio, kuris gali neatvažiuoti dar kažin kiek dienų.

Kai indas atėjo paimti padėklo, ji paklausė:

– Ką jūs čia veikiat?

Klausimas jį, regis, nustebino.

– Aš rūpinuosi keleiviai, *Memsahib.*

– Žinau. – Ji užgniaužė nekantrumą. – Bet tai neužima jums viso laiko.

– Aš duodu pusryčiai, priešpiečiai, arbata.

– Ne, ne, aš ne apie tai. Ar turit pagalbininkų?

– Tarnas arabas – labai kvailas, labai tinginys, labai purvinas. Aš žiūriu viską pats – tarnas nepatikimas. Jis atneša vonios vanduo, išneša vonios vanduo, padeda virėjui.

– Tai jūs čia trise – jūs, virėjas, tarnas? Turbūt turit daug laisvo laiko. Ar skaitot?

– Skaito? Ką skaito?

– Knygas.

– Aš neskaito.

– Tai ką tada veikiat, kai nedirbat?

– Aš laukia laiko daugiau dirbti.

Nieko gero, pagalvojo Džoana. Su jais net pasikalbėti negali. Nesupranta, ką jiems nori pasakyti. Šitas žmogus, jis gyvena čia visą laiką, mėnuo po mėnesio. Kartais turbūt pasidaro poilsio dieną, nuvažiuoja į miestą, susitinka su draugais, pasigeria. Bet ištisas savaites jis būna čia. Aišku, turi virėją ir tą

tarną... Tarnas, kai nereikia dirbti, guli saulėje ir miega. Toks jau paprastas jo gyvenimas. Man su jais nėra apie ką kalbėti, nė su vienu iš jų. Šitas žmogus angliškai gali pasakyti ką nors apie maistą ir kad „oras labai geras".

Indas išėjo, Džoana ėmė neramiai vaikščioti po kambarį.

– Gana kvailioti. Turiu susikurti kokį nors planą. Parengti apmąstymų... kryptį. Neturiu leisti sau tapti... tuščiu barškalu.

Dalykas tas, mąstė Džoana, kad jos gyvenimas visą laiką buvo užimtas, pilnas veiklos. Labai įdomus. Kultūringas gyvenimas. Ir kai viskas gyvenime pasverta ir surikiuota, tikrai sutrinki, kai esi priversta bergždžiai laukti, nieko neveikdama. Kuo moteris veiklesnė ir kultūringesnė, tuo sunkiau tai ištverti.

Aišku, net ir Anglijoje pasitaiko žmonių, kurie prasėdi valandų valandas nieko neveikdami. Jie turbūt visai mielai čia pagyventų.

Net ponia Šerston, o jos veiklumo ir darbštumo būtų užtekę dviem, ir ta retkarčiais pasėdėdavo be jokio darbo. Dažniausiai taip nutikdavo, kai ji išeidavo pasivaikščioti. Lekia, būdavo, su didžiule energija, paskui staiga nutupia ant kokio rąsto ar viržių ir sėdi ten, spoksodama į tuštumą.

Kaip ir tą dieną, kai apsipažinusi palaikė ją Rendolfų dukterimi...

Džoana net kiek paraudo, prisiminusi savo elgesį.

Ji, galima sakyti, šnipinėjo. Dėl to net kiek gėdijosi. Juk ji tikrai niekada to nedarydavo.

Bet kai įsipainiojusi Mirna Rendolf...

Mergina, kuri nepripažįsta jokios moralės...

Džoana pabandė prisiminti, kaip viskas buvo.

Ji nunešė gėlių senajai poniai Garnet ir, išėjusi pro jos namelio duris, išgirdo Rodnio balsą kelyje už gyvatvorės. Rodnio balsą ir balsą moters, kuri kalbėjosi su juo. Džoana skubiai atsisveikino su ponia Garnet ir išėjo į kelią. Dar spėjo pastebėti Rodnį ir, kaip buvo įsitikinusi, Rendolfų dukterį, pasukančius už kampo į taką Ešldauno link.

Ne, negalima didžiuotis tuo, kaip ji tada pasielgė. Bet tuo metu jautė, kad turi sužinoti. Rodnis, aišku, dėl to nekaltas – visi žinojo, kokia ta Mirna Rendolf.

Džoana užlipo į kalną takeliu per Heilingo mišką ir iškart juos pamatė ant pliko Ešldauno gūbrio – du žmonės ramiai sėdėjo ir žiūrėjo į blyškios saulės nušviestą kaimą apačioje.

Kaip palengvėjo, kai ji pamatė, kad ten visai ne Mirna Rendolf, o ponia Šerston! Jie ir sėdėjo nesusiglaudę. Bent per keturių pėdų atstumą. Tikrai nei šioks, nei toks atstumas – vargu ar rodo draugiškumą. Bet juk Leslė Šerston ir nebuvo labai draugiška – tai yra atvirai nerodydavo draugiškų jausmų. O kad ji būtų vyrų viliotoja – absurdiška taip net pagalvoti. Ne, ji kaip paprastai išėjo pasibastyti, o Rodnis ją pasivijo ir, būdamas draugiškas, mandagiai palydėjo.

Užkopę į Ešldauno viršūnę, juodu dabar ilsisi ir, prieš lipdami žemyn, gėrisi gamtovaizdžiu. Tik labai keista, kad abu sėdi kaip sustingę ir nesikalba. Nesielgia, kaip įprasta draugijoje. Na, tikriausiai abu turi apie ką pagalvoti. Jaučia, kad, būdami geri pažįstami, neprivalo stengtis palaikyti pašnekesį.

Taip, tuo metu Skjudamorai jau buvo daug geriau susipažinę su Lesle Šerston.

Tai, kad Šerstonas išeikvojo pinigus, visus Kreiminsteryje stipriai sukrėtė ir nuvylė, o pats Šerstonas jau sėdėjo kalėjime. Rodnis buvo jo gynėjas teisme ir Leslės patikėtinis. Jis

labai gailėjosi moters, likusios su dviem mažais vaikais, visai be pinigų. Visi buvo linkę gailėtis vargšės ponios Šerston, o jei kas ir nesigailėjo, tai kalta buvo tik Leslė Šerston. Jos ryžtas neprarasti linksmo nusiteikimo kai kuriuos žmones gerokai piktino.

– Ji turbūt visai bejausmė, – pasakė Džoana Rodniui.

Jis gana šiurkščiai atšovė, kad Leslė Šerston turi drąsos kaip niekas kitas.

– O taip, *drąsos*, – sutiko Džoana. – Bet drąsa – dar ne viskas!

– Nejaugi? – paklausė Rodnis.

Gana keistai paklausė. Paskui išėjo į savo kontorą.

Drąsa tikrai buvo Leslės dorybė, to nenuneigsi. Kai jai prireikė išlaikyti save ir du vaikus, ji su tuo susidorojo, nors ir neturėjo jokios profesijos.

Ji stojo dirbti pas prekeivį sodininką ir, kol gerai susipažino su darbu, gaudavo kiek pinigų iš tetos, be to, persikėlė gyventi į nuomojamą butą. Taigi kai Šerstonas išėjo iš kalėjimo, jis rado ją tarsi visai kitame pasaulyje, auginančią ir pardavinėjančią vaisius ir daržoves. Jis ėmė vairuoti sunkvežimį, važinėjo į gretimą miestą, dar vaikai padėjo, ir jie visai neblogai vertėsi. Be jokios abejonės, ponia Šerston plūkėsi, negailėdama jėgų, ir tai dar labiau verta pagyrimo, nes tuo metu ji turbūt jau pradėjo kęsti skausmus dėl ligos, galiausiai ją ir pražudžiusios.

O taip, pagalvojo Džoana, ji turbūt mylėjo savo vyrą. Šerstonas buvo laikomas išvaizdžiu, moterys jam buvo palankios. Išėjęs iš kalėjimo, atrodė jau visai kitaip. Džoana matė jį tik vieną kartą ir buvo sukrėsta permainos. Suktos akys laksto į šalis, visas susmukęs, bet vis dar giriasi, stengiasi

smarkauti, apsimesti šaunuoliu. Žlugęs žmogus. O žmona vis tiek jį mylėjo, nepaliko bėdoje, ir už tai Džoana gerbė Leslę Šerston.

O štai su vaikais, jai atrodė, Leslė pasielgė neteisingai.

Ta pati teta, kuri gelbėjo finansiškai, kol Šerstonas kalėjo, pasisiūlė ir toliau padėti tuo metu, kai jis netrukus turėjo išeiti laisvėn.

Ji norėjo įsivaikinti jaunesnįjį berniuką, o dėdė, jos įkalbėtas, būtų mokėjęs už mokslą vyresniajam. Atostogas jie būtų leidę su motina. Jie galėjo gauti dėdės pavardę, pasikeisti dokumentus, ir teta su dėde būtų tapę atsakingi už jų gerovę ateityje. Leslė Šerston atmetė šį pasiūlymą, nesileisdama į jokias kalbas, ir čia, Džoanos manymu, pasielgė egoistiškai. Ji atėmė iš vaikų daug geresnį gyvenimą, negu pati galėjo duoti – ir net apsaugotą nuo negarbės šešėlio.

Kad ir kaip ji būtų mylėjusi savo sūnelius, manė Džoana, ir Rodnis su ja sutiko, turėjo visų pirma pagalvoti apie jų gyvenimą.

Tačiau Leslė buvo neperkalbama, ir Rodnis daugiau nebesikišo. Atsidusdamas jis pasakė, kad ponia Šerston geriau žino, ką jai daryti. Tikrai, pagalvojo Džoana, ji buvo tokia užsispyrėlė.

Neramiai vaikštinėdama po viešbučio kambarį, Džoana prisiminė Leslę Šerston, kokią ją matė tą dieną, sėdinčią Ešldauno viršūnėje.

Ji sėdėjo palinkusi priekin, alkūnes pasidėjusi ant kelių, smakrą pasirėmusi delnais. Sėdėjo keistai sustingusi. Žiūrėjo per daržus ir arimus į Mažojo Heveringo miško šlaitus, kur ąžuolai ir beržai jau darėsi aukso raudonio.

Ir ji, ir Rodnis sėdėjo ten tylūs, nekrusteldami ir žiūrėjo įsmeigę akis priešais save.

Kodėl jų neužkalbino ar neatsisėdo šalia, Džoana negalėjo pasakyti. Gal jautėsi kalta įtarusi, kad ten Mirna Rendolf?

Šiaip ar taip, jų neužkalbino. Tykiai sugrįžo į medžių priedangą ir leidosi namo. To nutikimo ji vėliau nenorėjo net prisiminti – ir, savaime suprantama, niekada neužsiminė apie jį Rodniui. Jis būtų galėjęs pamanyti, kad ji dar neišmetė iš galvos fantazijų apie jį ir Mirną Rendolf.

Rodnis eina Viktorijos stoties peronu...

O Viešpatie, negi ji vėl pradės apie *tą patį*? Ir kas jai įkalė į galvą tą keistą mintį? Kad Rodnis (kuris visada buvo jai taip atsidavęs) jau iš anksto džiaugiasi tomis dienomis, kai jos nebus?

Lyg būtų įmanoma ką nors suprasti iš žmogaus eisenos!

Daugiau ji nebeprisileis tų kvailų vaizdinių. Nebegalvos daugiau apie Rodnį, jei prisimindama jį įsivaizduoja tokius keistus ir nemalonius dalykus.

Ligi šiol ji nepasižymėjo itin gyva vaizduote.

Tai *tikrai* nuo saulės.

Penktas skyrius

Diena ir pavakarys slinko be galo lėtai.

Džoana nebenorėjo eiti laukan, kol saulė buvo dar gana aukštai. Ji pasiliko viešbutyje.

Po pusvalandžio pasidarė nebepakeliama šiaip sau sėdėti krėsle. Ji nuėjo į miegamąjį, išėmė iš lagaminų visus daiktus ir ėmėsi iš naujo juos pakuoti. Drabužiai, tarė ji sau, nelabai rūpestingai sulankstyti. Čia bus ką veikti.

Tą darbą padarė kruopščiai ir tvarkingai. Penkios valandos. Dabar jau tikrai bus saugu išeiti. Buvimas viešbutyje taip slegia. Kad nors būtų ką skaityti...

Ar bent jau, netekusi vilties pagalvojo Džoana, kokia dėlionė.

Kieme su pasibjaurėjimu pažvelgė į skardines, vištas ir spygliuotą vielą. Kokia pasibaisėtina vieta. Tiesiog pasibaisėtina.

Dėl įvairumo nuėjo palei geležinkelio liniją ir Turkijos sieną. Čia jau buvo visai priimtinas naujumas. Bet po penkiolikos minučių jis dingo. Geležinkelio bėgiai, nusidriekiantys už ketvirčio mylios dešinėje, neatstojo bendravimo.

Nieko – tik tyla. Tyla ir saulė.

Džoanai dingtelėjo, kad galėtų padeklamuoti poezijos. Kadaise, kai buvo mergaitė, visi sakė, kad ji labai gerai skaito ir

deklamuoja eiles. Įdomu, ką įstengs prisiminti po tiek metų. Vienu metu ji mokėjo daugybę poezijos atmintinai.

Malonė prievartos nepripažįsta:
*Ji kaip lietus, nukritęs iš dangaus**

O toliau? Kaip kvaila. Nebeprisimena.

Dabar ir kaitrią vasarą ramus,

(Pradėjo visai neblogai! O kaip ten toliau?)

Ir pūgai verpetuojant už langų,
Kaip ir kiti, parėję į namus,
Tu atgavai ir skolą su kaupu.
Jaunystė aukso spinduliu praslys,
*Kaminkrėtys su suodžių sauja liks.***

Na, apskritai nelabai džiugina. Gal prisimintų ką nors iš sonetų? Mokėjo jų ne vieną. *Dviejų širdžių ištikima draugystė**** ir tą, apie kurį paklausė Rodnis.

Keistai jis vieną vakarą pasakė:

– *Tik tavo grožio vasara švytės***** – čia iš Šekspyro, ar ne?

– Taip, iš sonetų.

– *Dviejų širdžių ištikima draugystė jokių nepaiso kliūčių kelyje.* Ar iš šito?

* W. Shakespeare, „Venecijos pirklys“, IV, vertė V. Bložė.

** W. Shakespeare, „Cimbelinas“ , IV, 11, vertė S. Geda.

*** W. Shakespeare, „Sonetai“, 116, vertė A. Churginas.

**** W. Shakespeare, „Sonetai“, 18, vertė A. Churginas.

– Ne, iš to, kuris prasideda: *Tu man graži kaip vasaros diena...*

Ir tada padeklamavo jam visą sonetą, tikrai labai gražiai, išraiškingai, kur reikia pabrėždama.

Kai ji nutilo, Rodnis pakartojo:

– *Nuo vėjo nubyrės kvapnus radastas,* – bet dabar juk spalis, tiesa?

Buvo taip keista, ką jis pasakė, jog Džoana tik išplėtė akis. Tada jis paklausė:

– O tą kitą moki? Apie dviejų širdžių draugystę?

– Taip.

Ji stabtelėjo akimirką ir ėmė deklamuoti:

Dviejų širdžių ištikima draugystė
Jokių nepaiso kliūčių kelyje.
Juk meilė – dar ne meilė, jeigu ją
Sutriuškina klasta ar išdavystė.

Tikroji meilė – tai žvaigždė skaisti,
Kuri nė mirksniui nepaliauja degti
Ir drąsina jūreivį gūdžią naktį,
Kai laivą svaido viesulai pikti.

Ne, meilė ne pastumdėlė likimo;
Jai visagalis Laikas nebaisus,
Kuris naikina lūpų radastus
Ir iš visų tą pačią duoklę ima.

Jei tau meluoja posmai šių eilių, –
Nebėr pasauly meilės! Aš tyliu...

Ji užbaigė, deramai pabrėždama paskutines eilutes ir išreikšdama jų dramatizmą.

– Ar tau neatrodo, kad aš gana gerai deklamuoju Šekspyrą? Mokykloje taip sakydavo. Kad aš deklamuoju poeziją labai išraiškingai.

Bet Rodnis išsiblaškęs atsakė:

– Nebūtinas tas išraiškingumas. Užtenka pačių žodžių.

Džoana tik atsiduso ir sušnibždėjo:

– Šekspyras nuostabus, ar ne?

O Rodnis atsakė:

– Kas tikrai nuostabu, tai kad jis buvo toks pat nelaimingas, kaip ir visi mes.

– Rodni, kokį neįprastą dalyką pasakei.

Jis tada nusišypsojo jai lyg nubudęs.

– Nejaugi?

Tada pakilo ir išėjo iš kambario kartodamas: – *Žiema žibintą vasaros užpūs, nuo vėjo nubyrės kvapnus radastas.*

Ir kodėl, suko galvą Džoana, jis pasakė: „Bet dabar juk spalis"?

Apie ką jis galvojo?

Džoana prisiminė tą spalį, ypač gražų ir ramų.

Keista, kai pagalvoji, kad Rodnis paklausė ją apie sonetus kaip tik tos dienos vakarą, kai buvo mačiusi jį sėdintį ant Ešldauno su ponia Šerston. Gal ponia Šerston citavo Šekspyrą, bet nelabai tikėtina. Leslė Šerston jai neatrodė nors kiek išsilavinusi.

O spalis tais metais buvo nuostabus.

Džoana gerai prisiminė, kaip po kelių dienų Rodnis suglumęs paklausė ją:

– Ar šitas turi žydėti tokiu metų laiku?

Jis rodė į rododendrą. Vieną iš tų, kurie pražysta anksti,

kovą ar vasario pabaigoje. Dabar žydėjo puikus kraujo raudonumo žiedas, o visas krūmas buvo pilnas besiskleidžiančių pumpurų.

– Ne, – paaiškino ji. – Paprastai jis žydi pavasarį, bet kartais pasitaiko, kad ir rudenį, jei būna itin švelnus ir šiltas oras.

Rodnis atsargiai palietė pirštu vieną pumpurą ir tyliai sušnabždėjo:

– *Nuo vėjo nubyrės kvapnus radastas.*

– Kaip kraujas, – pasakė jis, – širdies kraujas.

Kaip neįprasta, pagalvojo ji, kad Rodnis taip susidomėjo gėlėmis. Bet ir vėliau jis visada mėgo tą patį rododendrą.

Džoana prisiminė, kaip jis po daugelio metų buvo įsikišęs į atlapą didelį jo pumpurą. Per sunkus buvo ir, aišku, iškrito, kaip ji ir buvo numačiusi.

Juodu tada stovėjo ne visai įprastoje vietoje, kapinėse prie bažnyčios.

Džoana pastebėjo jį ten, eidama pro bažnyčią, priėjo ir paklausė:

– Ką gi tu čia veiki, Rodni?

Jis nusijuokė ir atsakė:

– Galvoju, koks bus mano antkapis ir kas bus ant jo užrašyta, kai ateis paskutinioji. Iš granito skaldos nenorėčiau, per daug poniškas. Ir kad tik ne storas marmurinis angelas.

Juodu pažvelgė žemyn, į visai naują marmuro plokštę, kur buvo iškaltas Leslės Šerston vardas.

Pasekęs jos žvilgsnį, Rodnis lėtai perskaitė:

– „Leslė Adelina Šerston, karštai mylima Čarlzo Edvardo Šerstono žmona, mirusi 1930 m. gegužės 11 d. *Jis nušluostys kiekvieną ašarą nuo jų akių.**"

* Naujasis testamentas, Apreiškimas Jonui, 21,4.

Paskui, kiek patylėjęs, pridūrė:

– Galvoj netelpa, kad Leslė Šerston guli po šia šalta marmuro plokšte, ir tiktai apsigimęs kvailys kaip Šerstonas galėjo parinkti tokius žodžius. Kažin, ar Leslė yra kada nors gyvenime verkusi.

Džoana, kiek sukrėsta ir jausdamasi, lyg žaistų kokį šventvagišką žaidimą, paklausė:

– O ką tu parinktum?

– Jai? Nežinau. Gal ką nors iš psalmių. *Pilna man bus laimė prieš Tavo veidą.**

– Aš turėjau omenyje – sau.

– A, sau? – Jis pagalvojo valandėlę, nusišypsojo. – *Mane Viešpats gano: man nieko nestinga. Jis mane veda, kur vešlios ganyklos žaliuoja.***Tai man labai tinka.

– Bet iš to atrodo, kad danguje labai nuobodu, visada taip maniau.

– O kaip tu įsivaizduoji gyvenimą danguje, Džoana?

– Na, ten nėra jokių auksinių vartų ar ko nors panašaus, žinoma. Man norisi galvoti apie dangų kaip apie *valstybę*. Kur visi labai užsiėmę, darbuojasi, kad padėtų, kažkaip stebuklingai, padaryti šį pasaulį gražesnį ir laimingesnį. Tarnavimas – toks mano ano pasaulio supratimas.

– Kokia gi tu vis dėlto baisi formalistė, mažyte. – Jis nusijuokė erzindamas, kad sušvelnintų geliančius žodžius. Tada pasakė: – Ne, man visai gerai būtų žaliuojantis slėnis – ir avys, einančios paskui piemenį namo vakaro vėsoje...

Patylėjęs Rodnis vėl prabilo:

* Senasis testamentas, Psalmės (15 (16), 11).

** Senasis testamentas, Psalmės (22 (23), 1,2).

– Čia kvaila mano fantazija, Džoana, bet kartais įsivaizduoju, kad, eidamas Didžiąja gatve į darbą, kai pasuku į skersgatvį, vedantį Varpų alėjon, patenku ne į skersgatvį, o į paslėptą nuo visų slėnį su žalia pieva tarp miškais apaugusių ramių kalvų. Jis buvo ten visą laiką, slaptai egzistavo pačioje miesto širdyje. Pasuki ten iš judrios Didžiosios gatvės, pasijunti visai sutrikęs ir gal paklausi: „Kur aš esu?" O jie atsako, na, žinai, labai atsargiai, kad jau esi miręs...

– Rodni! – Džoana persigando ir sunerimo. – Tu... tu sergi. Tu kaip nesavas.

Tada jai pirmą kartą ir kilo įtarimas dėl jo būklės – tai buvo pranašiškas ženklas nervinio išsekimo, dėl kurio netrukus turėjo du mėnesius praleisti sanatorijoje Kornvalyje. Ten atrodė visai patenkintas, kad gali tyliai gulėti, klausydamasis žuvėdrų, ir žiūrėti į jūrą už neryškių plikų kalvų.

Bet iki tos dienos kapinėse Džoana nesuprato, kad jis iš tikrųjų persidirbęs. Jie jau gręžėsi eiti namo, ji įsikibo jam į parankę ir patraukė paskui save, ir tada pamatė, kaip sunkus rododendro pumpuras išslydo iš jo atlapo kilpelės ir nukrito ant Leslės kapo.

– Oi, žiūrėk, – pasakė ji, – tavo rododendras, – ir pasilenkė jo paimti.

Bet Rodnis skubiai ištarė:

– Tegu ten būna. Palik jį Leslei Šerston. Vis dėlto ji buvo mūsų draugė.

Džoana tuoj pat sutiko, kad tai gera mintis, ji rytoj čia atnešianti didelę puokštę geltonų chrizantemų.

Ir, prisiminė ji, net kiek išsigando, pamačiusi keistą Rodnio šypseną.

Taip, tą vakarą ji neabejotinai pajuto, kad Rodniui kažkas

negerai. Savaime aišku, nesuprato, kad jam nebedaug trūksta iki visiško sveikatos išsekimo, tik pastebėjo, kad jis kažkoks kitoks... Susirūpinusi apibėrė klausimais, bet jis visą kelią namo beveik neatsakinėjo. Tik vis kartojo:

– Aš pavargau, Džoana... Aš labai pavargau.

Ir tik kartą vos suprantamai ištarė:

– *Visi* mes negalim būti drąsūs...

O maždaug po savaitės vieną rytą mieguistai pasakė:

– Šiandien aš nesikelsiu.

Ir liko gulėti lovoje, nieko daugiau nebekalbėjo, į nieką nežiūrėjo, tik gulėjo ramiai šypsodamas.

Tada prireikė gydytojų ir slaugių, o galų gale buvo susitarta, kad jis bus išvežtas į Trevelianą ilgalaikio gydymo poilsiu. Jokių laiškų ar telegramų, jokių lankytojų. Net Džoanai neleido atvažiuoti jo aplankyti. Net jo žmonai.

Tai buvo liūdnas, gluminantis, išmušęs iš vėžių laikotarpis. Ir su vaikais buvo sunku. Iš jų nesulaukė pagalbos. Jie elgėsi taip, lyg ji, Džoana, būtų buvusi dėl visko kalta.

– Leidai jam plūktis ir plūktis kaip vergui toje kontoroje. Puikiai žinai, mama, kad tėtis metų metus dirbo pernelyg daug.

– Žinau, brangieji, bet ką aš galėjau padaryti?

– Turėjai seniausiai jį iš ten ištraukti. Nejaugi nežinai, kaip jis *nekenčia* to darbo? Nejaugi tu išvis *nieko* apie tėtį nežinai?

– Gana, Toni. Aišku, kad apie tavo tėtį aš žinau viską – daug daugiau negu tu.

– Na, kartais man taip neatrodo. Kartais man atrodo, kad tu *nė apie vieną* žmogų nieko nežinai.

– Toni, iš tikrųjų...

– Užsičiaupk, Toni... – tai įsiterpė Eivrilė. – Kas iš to?

Eivrilė visada buvo tokia. Sausa, bejausmė, ne pagal metus atrodanti ciniška ir viskam abejinga. Eivrilė, kartais apimta nevilties pagalvodavo Džoana, visai neturi širdies. Nemėgsta švelnybių ir jos visai neveikia maldavimai pasitaisyti.

– Mielasis tėtytė, – tai verkė Barbara, jauniausia iš jų, nevaldanti savo jausmų. – Tu dėl to kalta, mama. Tu jam buvai žiauri, visada *žiauri.*

– Barbara! – vos neprarado kantrybės Džoana. – Ką čia dabar kalbi? Jei kas šiuose namuose yra svarbiausias, tai tik tavo tėvas. Kaip manai, ar jūs visi būtumėt galėję mokytis, rengtis ir maitintis, jei jūsų tėvas nebūtų dėl jūsų dirbęs? Jis pasiaukojo dėl *jūsų* – taip ir privalo elgtis tėvai ir jie taip elgiasi, nekeldami dėl to triukšmo.

– Leisk, mama, pasinaudoti man šia proga padėkoti tau, – pasakė Eivrilė, – už visa, ką *tu* paaukojai dėl mūsų.

Džoana su įtarimu pažvelgė į dukterį. Ar Eivrilė kalba nuoširdžiai? Bet iš tikrųjų, mergaitė negalėtų būti tokia įžūli...

Jos dėmesio pareikalavo Tonis. Jis rimtai paklausė:

– Juk tėtis kadaise norėjo būti ūkininkas, tiesa?

– Ūkininkas? Ne, žinoma, ne. Na, gal kada labai seniai, tai buvo tik vaikiška fantazija. Visi vyrai šeimoje buvo teisininkai. Ši firma priklauso šeimai ir šioje Anglijos dalyje gerai žinoma. Turėtum labai didžiuotis ir džiaugtis, kad joje dirbsi.

– Bet aš ten nedirbsiu, mama. Noriu išvažiuoti į Rytų Afriką ir dirbti ūkyje.

– Nesąmonės, Toni. Nebekalbėk daugiau tų kvailysčių. Be jokios abejonės, tu dirbsi firmoje. Esi vienintelis mūsų sūnus.

– Aš nebūsiu teisininkas, mama. Tėtis tai žino ir jis man pažadėjo.

Džoana žiūrėjo į jį nustebusi, sukrėsta jo šalto tikrumo.

Tada susmuko į krėslą, akis užliejo ašaros. Kokie jie visi negeri, taip ją užsipuolė.

– Nežinau, kas čia jums visiems užėjo, kad šitaip su manimi kalbat. Jeigu čia būtų jūsų tėvas... aš manau, jūs visi elgiatės labai negailestingai!

Tonis kažką sumurmėjo ir išgūrino iš kambario.

Eivrilė sausai išklojo:

– Tonis tvirtai nusprendė tapti ūkininku, mama. Jis nori mokytis žemės ūkio koledže. Man tai atrodo kvaila. Jei būčiau vyras, imčiausi teisės. Man atrodo, teisė – net labai įdomu.

– Niekada nemaniau, – kūkčiojo Džoana, – kad mano vaikai bus man tokie negeri.

Eivrilė giliai atsiduso. Barbara, vis dar isteriškai raudanti kambario kampe, sušuko:

– Aš žinau, tėtis numirs! Aš žinau. Ir tada mes liksim visai vieni pasaulyje. Neištversiu šito. Oi, neištversiu!

Eivrilė vėl atsiduso, smerkiamai pasižiūrėjo į nesulaikomai verkiančią seserį, paskui į tyliai kūkčiojančią motiną.

– Na, jei niekuo negaliu padėti...

Tai tarusi, ramiai ir santūriai išėjo iš kambario. Tik taip ji galėjo pasielgti.

Skausminga, varginanti scena – Džoana jos neprisiminė daugelį metų.

Suprasti, aišku, nesunku. Staigus sukrėtimas susirgus tėvui, paslaptingi žodžiai „nervinis išsekimas“. Vaikams visada geriau, kai jie žino, kad yra kas nors kaltas. Jie pavertė ją atpirkimo ožiu todėl, kad ji buvo čia pat. Vėliau Tonis ir Barbara atsiprašė. Eivrilei atrodė, kad nėra dėl ko atsiprašyti, ir galbūt ją galima pateisinti. Vargšė mergaitė nekalta, kad gimė tokia beširdė.

Sunkios ir liūdnos buvo tos dienos be Rodnio. Vaikai buvo pikti ir šiaušėsi prieš ją. Stengėsi kiek galėdami laikytis nuo jos atokiau, ir ji jautėsi keistai vieniša. Džoana manė, kad jiems persidavė jos liūdesys ir nuolatinis susirūpinimas. Juk žinojo, kad vaikai labai ją myli. Na, ir amžius jų buvo sunkus – Barbara dar tebelankė mokyklą, Eivrilė nerangi, viskuo nepasitikinti aštuoniolikmetė. Tonis beveik visą laiką netoliese ūkyje. Apmaudu, kad jis įsikalė į galvą tą kvailą ūkininkavimą, o Rodnis silpnadvasiškai pasidavė jam ir dar paskatino. O Dieve, galvojo Džoana, kaip sunku, tik *man* tenka viskas, kas nemalonu. Pas panelę Harli mokosi tiek gerų mergaičių, ir aš tikrai nesuprantu, kodėl Barbara draugauja su pačiomis netinkamiausiomis. Turėsiu jai galų gale išaiškinti, kad leidžiama čia atsivesti tik tas, kurios man patinka. O dėl to ir vėl greičiausiai kils triukšmas, bus ašarų, vaikščios paniurusi. Eivrilė, žinoma, nepadės man, ir kaip nekenčiu, kai ji kalba tokiu kvailu pašaipiu tonu. Ir visiems pašaliniams nemalonu klausytis.

Taip, galvojo Džoana, vaikų auklėjimas – labai nedėkingas ir sunkus darbas. Niekas to deramai neįvertins. Kiek takto reikia, nusiteikimo. Tiksliai žinoti, kada laikytis tvirtai, o kada nusileisti. Niekas nežino, galvojo Džoana, ką aš turėjau išgyventi, kai Rodnis sirgo.

Čia ji kiek susiraukė – mat tos mintys priminė kandžią daktaro Makvyno pastabą apie tai, kad kiekviename pokalbyje kas nors anksčiau ar vėliau pasako: „Niekas nežino, ką aš tuo metu turėjau išgyventi!“ Visi nusijuokė ir sutiko, kad taip ir yra.

Ką gi, galvojo Džoana, riesdama kojų pirštus, nes į batelius buvo pribirę smėlio, taip ir yra. Niekas nežino, ką aš tuo metu išgyvenau, net Rodnis.

Nes kai Rodnis sugrįžo, visiems palengvėjo, viskas atsitaisė,

vaikai pralinksmėjo, vėl kaip anksčiau buvo prielankūs. Santarvė buvo atkurta. O tai reiškia, nusprendė Džoana, kad viskas buvo dėl susirūpinimo. Dėl susirūpinimo ji buvo praradusi dvasinę pusiausvyrą. Vaikai dėl to buvo pasidarę nervingi ir neklusnūs. Labai slegiantis tai buvo metas, ir kodėl ji dabar galvoja apie tuos įvykius, juk norėjo grįžti prie malonių, o ne liūdnų prisiminimų – to visai negali suprasti.

O prasidėjo nuo to... nuo ko gi prasidėjo? A, taip – kai pabandė prisiminti eiles. Kažin, ar gali būti kas juokingiau, negu vaikščioti po dykumą deklamuojant poeziją! Bet tai ir nesvarbu, nes niekas čia jos nei mato, nei girdi.

Čia nieko nėra, ne, tikino save Džoana, nėra, nepasiduok panikai. Kokia kvailystė, čia tik nervai...

Ji ūmai apsigręžė ir ėmė eiti viešbučio link. Pajuto, kad stengiasi nepasileisti bėgti.

Nėra ko bijoti pabūti vienai, nėra ko bijoti. Gal ji iš tų, kurie serga – na, koks gi tas žodis? Ne klaustrofobija, tas žodis reiškia uždarų patalpų baimę, o kaipgi priešingai? Prasideda raide *a*. Atvirų erdvių baimė.

Visa tai galima išaiškinti moksliškai.

Bet mokslinis išaiškinimas, nors ir padeda, akimirksniu nenuramina.

Lengva sau pasakyti, kad viskas logiška ir pagrįsta, bet nelengva suvaldyti keistas minčių nuotrupas, kurios landžioja iš galvos kaip kokie driežai, šmaižiojantys iš plyšių.

Mirna Rendolf, pagalvojo Džoana, – gyvatė, o visi kiti – driežai.

Atvira erdvė – o ji visą gyvenimą pragyveno dėžėje. Taip, dėžėje su žaisliniais vaikais, žaislinėmis tarnaitėmis ir žaisliniu vyru.

Na jau, Džoana, ką čia paistai – kokios čia kvailystės? Tavo vaikai tikrų tikriausi.

Vaikai tikri, ir virėja, ir Agnesė, taip pat ir Rodnis. Tai gal tada *aš*, pagalvojo Džoana, esu netikra. Gal aš tik žaislinė žmona ir motina.

O Viešpatie, kažkas siaubinga. Mintys painiojasi. Gal dar padeklamuoti poezijos? Ji turi dar *ką nors* prisiminti.

Ir garsiai, pernelyg karštai, sušuko:

– *Mes išsiskyrėm tuo metu, kada*
Gegužis audė margą skraistę savo... *

O toliau nebeprisiminė. Bet ir nebenorėjo prisiminti. Užteks šių dviejų eilučių. Jos viską paaiškina, ar ne? Rodnis, galvojo ji, Rodnis... *Mes išsiskyrėm... kada gegužis...* tiktai dabar ne gegužė, dabar lapkritis...

Ir staiga sukrėtė prisiminimas – juk jis taip ir pasakė tą vakarą.

Čia yra kažkoks ryšys, yra raktas nuo kažko, kas jos laukia, tykodamas už tylos. Kažkas, nuo ko ji, dabar suprato, nori pabėgti.

Bet kaip tu pabėgsi, kai visur aplinkui iš plyšių kaišioja galvas driežai?

Kiek daug dalykų, apie kuriuos nereikia leisti sau galvoti. Apie Barbarą ir Bagdadą, ir Blanšą (viskas iš B, kaip keista). Ir apie Rodnį Viktorijos stoties perone. Ir kad Eivrilė, Tonis ir Barbara – visi jai tokie negeri.

Iš tikrųjų – Džoana supyko ant savęs – kodėl ji negalvoja

* W. Shakespeare, „Sonetai“, 98, vertė A. Churginas.

apie *malonius* dalykus? Tiek daug gražių prisiminimų. Tiek daug... tiek daug...

Jos vestuvinė suknelė iš nuostabaus balto atlaso, žvilgančio kaip austrės kiaukuto vidus... Eivrilė savo pintame lopšelyje, visa išpuošta muslinu ir rausvais kaspinais, tokia gražutė, švarutė mergytė, tokia rami. Eivrilė visada buvo mandagi, gerų manierų. „Kaip gražiai jūs juos auklėjat, ponia Skjudamor." Taip, Eivrilė – maloni mergaitė, bent jau viešumoje. O su savais nuolat ginčijasi, ir jos žvilgsnis tiesiog trikdo, tartum žiūri ir galvoja: kokia tu iš tiesų? Ne taip vaikas turi žiūrėti į savo motiną. Ne, jos nepavadinsi mylinčia dukterimi. Tonis irgi – prie žmonių nedarė jai gėdos, o šiaip buvo nepataisomai neatidus ir išsiblaškęs. Vienintelis sunkus vaikas šeimoje buvo Barbara, nuolat irzli ir nuolat apsipylusi ašaromis.

Bet apskritai visi trys, kol maži, buvo labai žavūs, gero elgesio, išauklėti.

Gaila, kad vaikai augdami darosi nesukalbami.

Bet apie tai ji negalvos. Prisimins tik jų vaikystę. Eivrilę šokių klasėje, apsirengusią ta gražute rausvo šilko suknute. Barbarą su mezginių suknute, pirkta „Liberty" parduotuvėje. Tonį su linksmai raštuotu kombinezonu, kurį taip išmoningai pasiuvo auklė...

Bet, pagalvojo Džoana, ji galėtų prisiminti ir ką nors kita, ne vien drabužėlius, kuriuos vilkėjo vaikai. Kokius nors malonius, meilius žodžius, kuriuos jai yra pasakę? Jaudinančias artumo akimirkas?

Kai pagalvoji, kiek daug paaukoji, viską darai tik vaikų labui...

Dar vienas driežas iškišo galvą iš plyšio. Eivrilė mandagiai, protingai samprotaudama, klausinėja ją, kad net baisu darosi:

– Tai ką gi tu dėl mūsų *iš tikrųjų* darai, mama? Juk tu mūsų *nemaudai*?

– Ne...

– Nepaduodi pietų, nešukuoji mums plaukų. Viską daro auklytė. Ji mus paguldo miegoti ir rytą prikelia. Ir drabužių tu mums netvarkai – tai daro irgi auklytė. Ir pasivaikščioti mus išveda...

– Taip, mieloji. Aš pasamdžiau auklę, kad jus prižiūrėtų. Kitaip sakant, moku jai algą.

– Aš maniau, kad tėtis moka jai algą. Argi ne tėtis moka už viską, ką mes turim?

– Galima ir taip sakyti. Bet tai vienas ir tas pats.

– Bet *tau* nereikia kiekvieną rytą eiti į kontorą, tik tėčiui. Kodėl tau nereikia eiti į darbą?

– Nes aš prižiūriu namus.

– Bet nejaugi Keitė ir virėja, ir...

– Gana, Eivrile.

Apie Eivrilę reikia pasakyti vieną dalyką – ji visada paklusdavo. Nebūdavo taip, kad maištautų, įžūliai prieštarautų. Tačiau dėl jos klusnumo dažnai pasijusdavai labai nesmagiai, tai buvo blogiau negu maištavimas.

Rodnis kartą nusijuokė ir pasakė, kad Eivrilei visada galima pritaikyti vieną ir tą patį nuosprendį: „Nusikaltimas neįrodytas."

– Ir ko čia juoktis, Rodni? Jos amžiaus vaikas neturėtų būti toks... toks kritiškas.

– Ar manai, kad ji per jauna nustatyti įkalčių pobūdį?

– O, nebūk ir namie teisininkas.

– O kas mane pavertė teisininku? – nusišypsojo jis erzindamas.

– Ne, aš rimtai, man atrodo, tai nemandagu.

– Aš sakyčiau, kaip vaikas Eivrilė neįprastai mandagi. Ji neturi vaikams būdingo nuostabaus atvirumo – ne kaip Bebsė.

Teisybė, sutiko Džoana. Barbara susinervinusi šaukdavo: „Tu bjauri... tu siaubinga... aš tavęs nekenčiu. Aš noriu numirti. Tu gailėsies, kai aš numirsiu!“

– Bet Bebsės toks būdas. Paskui ji visada gailisi, – paskubėjo atsakyti Džoana.

– Taip, vargšė raganiukė. Tik ji nemano taip, kaip sako. O Eivrilė puikiai suvokia apgaulę.

– Apgaulę! – supyko Džoana. – Nesuprantu, ką čia kalbi.

– Na jau, Džoana. Visa, ką mes jiems kemšam. Apsimetam visažiniais. Būtinai dedamės darą tai, kas geriausia, žiną, kas geriausia tiems bejėgiams padarėliams, esantiems tik mūsų valioje.

– Kalbi apie juos, lyg jie būtų vergai, o ne vaikai.

– O argi jie ne vergai? Valgo tai, kuo mes juos penim, vilki tuo, kuo mes juos rengiam, ir kalba daugiau ar mažiau tai, ką mes jiems liepiam. Tai kaina, kurią jie moka už apsaugą. Bet kiekviena augant nugyventa diena artina juos prie laisvės.

– Laisvės, – su panieka ištarė Džoana. – Argi yra toks dalykas kaip laisvė?

– Ne, nėra. Tu sakai tikrą teisybę, Džoana, – iš lėto, nenorom sutiko Rodnis.

Jis neskubėdamas susigūžęs išėjo iš kambario.

Ir ją staiga nuvėrė skausmas – aš žinau, koks Rodnis bus senatvėje...

Rodnis Viktorijos stoties perone – saulė išryškino raukšles jo nuvargusiame veide – jis sako, kad ji žiūrėtų savęs.

O paskui, po valandėlės...

Kodėl ji vis prie to grįžta ir grįžta? Tai netiesa! Rodnis jos labai ilgisi! Jam liūdna vienam su tarnaitėmis! Ir greičiausiai jam neateina į galvą pasikviesti ką nors pietų, nebent tą bukaprotį Hargreivą Teilorą – jau toks nuoboda, ir kodėl jis Rodniui patinka? Arba tą įkyruolį majorą Milzą, kuris apie nieką daugiau nekalba, tik apie ganyklas ir gyvulių veisimą.

Aišku, kad Rodniui be jos ilgu!

Šeštas skyrius

Džoana parėjo į viešbutį, indas ją pasitikęs paklausė:

– *Memsahib* gerai vaikščioja?

Taip, atsakė Džoana, ji pasivaikščiojusi labai gerai.

– Pietūs greitai gatavi. Labai geri pietūs, *Memsahib.*

Džoana atsakė, kad labai džiaugiasi, bet indo žodžiai tebuvo įprastas posakis, nes pietūs buvo visiškai tokie pat kaip paprastai, tik vietoj abrikosų ji gavo persikų. Pietūs gal ir buvo geri, tik turėjo vieną trūkumą – visada buvo vienodi.

Eiti gulti tuoj po pietų dar buvo anksti, ir Džoana vėl labai pasigailėjo, kad nepasiėmė daugiau knygų ir kokio nors rankdarbio. Ji net pabandė dar kartą perskaityti įdomiausias vietas iš ledi Ketrinos Daisart memuarų, bet nieko iš to neišėjo.

Kad *nors kas* būtų veikti, galvojo Džoana, bet kas būtų gerai. Tegu ir kortų malka. Ji galėtų dėlioti pasiansą. Arba turėtų kokį žaidimą – trik traką, šachmatus, šaškes – galėtų žaisti prieš save! *Bet kokį* žaidimą – halmą*, domino, kopk aukštyn.

Tikrai keistos ją čia apsėdo fantazijos. Driežai, kaišiojantys galvas iš plyšių. Mintys, lendančios į galvą... bauginančios, keliančios nerimą... nekviestos mintys.

* Halma – šuolis (*gr.*). Senovinis žaidimas kauleliais lentoje, panašioje į šachmatų.

Bet jei taip, tai kodėl jos atsiranda? Juk mintis įmanoma suvaldyti – ar neįmanoma? Ar gali taip būti, kad kai kuriomis aplinkybėmis mintys pačios save ima valdyti... išlenda iš kažkokių plyšių kaip driežai arba švysteli galvoje kaip žalia gyvačiukė?

Atsiranda iš *kažkur...*

Labai keistas buvo tas baimės jausmas.

Tai turbūt agorafobija. (Na taip, tas žodis – agorafobija. Vadinasi, ji gali prisiminti, kas pamiršta, reikia tik gerai pagalvoti.) Taip. Atvirų erdvių baimė. Keista, kad anksčiau ji nežinojo, kokią turi baimę. Bet jai ir nebuvo tekę atsidurti atviroje erdvėje. Ji visą laiką gyveno tarp namų, sodų, kur daug darbo ir daug žmonių. Daug žmonių, štai kas. Jei tik būtų su kuo pasikalbėti.

Nors ir su Blanša...

Juokinga prisiminti, kaip ji buvo persigandusi, kad Blanša gali keliauti namo kartu su ja.

O, jei čia būtų Blanša, viskas būtų kitaip. Jos galėtų pasikalbėti apie senus Šv. Onos mokyklos laikus. Kaip seniai tai buvo. Kaip ten Blanša pasakė? „Tu iškilai, o aš nusmukau." Ne, paskui ji dar pasitaisė: „Tu pasilikai kur buvusi – Šv. Onos mokinukė, ir toliau daranti garbę senajai mokyklai."

Nejaugi tikrai ji taip mažai pasikeitė nuo tų laikų? Gera tai žinoti. Na, viena vertus, gera, o antra vertus – nelabai. Atrodo, lyg būtum kokia sustingusi.

Ir ką panelė Gilbi pasakė jai, išleisdama iš mokyklos? Panelės Gilbi išleistuvių kalbos mergaitėms buvo pagarsėjusios, pripažintos mokyklos tradicija.

Džoana mintimis sugrįžo daugelį metų į praeitį, ir senosios mokyklos direktorės paveikslas stulbinamai aiškiai iškilo

jai prieš akis. Stambi, grėsminga nosis, pensnė, negailestingai skvarbios akys ir įsakmus žvilgsnis, bauginamai didinga eisena, kai vaikšto po mokyklą – šiek tiek atkišta į priekį krūtine, suvaržyta, sutramdyta krūtine, rodančia tik didybę ir nė lašo nuolaidumo.

Nepaprastoji panelė Gilbi, kuria buvo pelnytai žavimasi ir kuri galėjo įvaryti baimės ne tik mokinėms, bet ir jų tėvams. Niekas nepaneigs, kad panelė Gilbi buvo pati įsikūnijusi Šv. Onos mokykla!

Džoana prisiminė, kaip įėjo į tą šventą kambarį, papuoštą gėlėmis, Medičių portretų graviūromis, dvelkiantį kultūra, mokslingumu, labdaringumu.

Panelė Gilbi didingai pasigręžė į ją prie savo stalo:

– Įeik, Džoana. Sėskis, vaikeli.

Džoana atsisėdo, kaip buvo nurodyta, į kretonu aptrauktą krėslą. Panelė Gilbi nusiėmė pensnė ir staiga nusišypsojo neregėta bauginama šypsena.

– Tu mus palieki, Džoana, iš riboto mokyklos pasaulio išeini į platųjį pasaulį, į gyvenimą. Norėčiau prieš tai su tavimi pasikalbėti, vildamasi, kad kai kuriais mano žodžiais galėsi vadovautis ateityje.

– Taip, panele Gilbi.

– Čia, šioje palankioje aplinkoje, tarp jaunų to paties amžiaus draugių, tu buvai apsaugota nuo painiavos ir sunkumų, kurių niekas negali išvengti šiame gyvenime.

– Taip, panele Gilbi.

– Žinau, kad čia tu buvai laiminga.

– Taip, panele Gilbi.

– Ir tau čia gerai sekėsi. Aš patenkinta tavo pažanga. Buvai viena iš geriausių mūsų mokinių.

Trumpas sumišimas.

– O... a... džiaugiuosi, panele Gilbi.

– Bet gyvenimas tau iškels naujų problemų, naujų atsakomybių.

Taip jos ir kalbėjosi. Deramoje vietoje Džoana įterpdavo:

– Taip, panele Gilbi.

Ji jautėsi truputį užhipnotizuota.

Panelė Gilbi turėjo dovaną, labai pravertusią jai profesinėje veikloje, – balsą, kurio diapazonas, pasak Blanšos Hagard, buvo kaip viso orkestro. Įžangoje pragydęs švelniai kaip violončelė, pagyras suokdavo it fleita, grasindamas pažemėdavo iki fagoto tonų. Jei mergaitės turėdavo intelektinių gabumų, raginimas siekti profesijos grumėdavo kaip pučiamieji, o linkusioms į šeimyninį gyvenimą žmonos ir motinos pareigos būdavo išdėstomos prislopintomis smuiko gaidomis.

Ir tik savo kalbos pabaigoje panelė Gilbi pereidavo į *pizzicato*.

– O dabar išskirtinai tau. *Netingėk galvoti,* Džoana, mano miela! Nevertink visko pagal išorę dėl to, kad taip lengviausia ir kad taip galėtum išvengti skausmo. Gyvenimas duotas tam, kad gyventum, o ne slystum nuglaistytu paviršium. Ir nesijausk pernelyg patenkinta savimi!

– Taip... ne, panele Gilbi.

– Nes, *entre nous**, turi tokį trūkumėlį, ar ne, Džoana? Galvok apie kitus, mano miela, mažiau galvok apie save. Ir būk pasirengusi prisiimti atsakomybę.

Ir tada galingas viso orkestro griaudėjimas finale:

– Gyvenimas, Džoana, turi būti nepaliaujamas judėjimas į

* Tarp mūsų kalbant (*pranc.)*.

priekį – kopimas mūsų ankstesniojo, jau mirtinai sustingusio „aš“ paliktomis pakopomis į aukštesnius tikslus. Ateis kančia ir skausmas. Jų niekas neišvengia. Net mūsų Viešpats nebuvo apsaugotas nuo kančių, kaip ir mes, mirtingieji. Kaip jis patyrė Getsemanėje vidinę kovą, taip ir tu patirsi, o jei ne, Džoana, tai reikš, kad nuklydai toli nuo tikrojo kelio. Prisimink tai, kai ateis abejonių ir kentėjimų valanda. Ir dar prisimink, mano miela, kad man visada malonu gauti žinių iš savo buvusių auklėtinių – esu visada pasiruošusi joms padėti patarimu, jei tik jos paprašys. Telaimina tave Dievas, mano miela.

Tada – paskutinis palaiminimas, panelės Gilbi atsisveikinimo bučinys, ne žmogiškas prisilietimas, o greičiau įšventinimo į riterius apeiga.

Ir Džoana, kiek apsvaigusi, buvo paleista.

Grįžusi į miegamąjį, rado ten Blanšą Hagard su Merės Grant pensnė, po sportine palaidine susigrūdusią pagalvėlę ir susižavėjusiai publikai vaizduojančią orkestrą:

– Jūs išeinate iš šio laimingo mokyklos pasaulio, – griaudėjo Blanša, – į platesnį, daug pavojingesnį gyvenimo pasaulį. Gyvenimas atsiveria prieš jus su savo sunkumais ir atsakomybėmis...

Džoana prisidėjo prie publikos. Plojimai garsėjo Blanšai artėjant prie kulminacijos.

– Tau, Blanša Hagard, aš pasakysiu tik vieną žodį. Drausmė. Tramdyk savo jausmus, mokykis savitvardos. Net tavo širdies šiluma gali būti tau pavojinga. Tik per griežtą susidrausminimą galėsi pasiekti viršūnes. Tu turi didelių talentų, mano miela. Gerai jais pasinaudok. Turi ir daugybę trūkumų, Blanša, daugybę. Bet jie yra kilnios širdies trūkumai ir juos galima ištaisyti. Gyvenimas, – Blanšos balsas pakilo iki spi-

gaus falceto, – tai nepaliaujamas judėjimas į priekį – kopimas mūsų ankstesniojo, jau mirtinai sustingusio „aš“ pakopomis (žr. Vordsvortą). Prisimink mūsų senąją mokyklą ir žinok, kad tetulė Gilbi duos tau patarimą ir pagelbės visada, kai tik gaus voką su atgaliniu adresu ir pašto ženklu!

Blanša nutilo, bet labai nustebo, neišgirdusi nei juoko, nei plojimų. Visos buvo išbalusios ir sustingusios kaip marmuras, visų galvos buvo pasuktos į atviras duris, kur tarpduryje didingai stovėjo panelė Gilbi su pensnė rankoje.

– Jei ketini tapti aktore, Blanša, tai, kiek žinau, yra keletas puikių teatro mokyklų, kur tave išmokys tinkamai valdyti balsą ir pataisys dikciją. Šiokių tokių tos srities gabumų tu, regis, turi. Būk maloni, tuoj pat padėk pagalvėlę į vietą.

Ir skubiai pasišalino.

– Ū! Sena ragana! – pasakė Blanša. – Nebijo rizikuoti. Ir kaip moka pažeminti!

Taip, pagalvojo Džoana, panelė Gilbi buvo didi asmenybė. Ji galų gale pasitraukė iš pareigų Šv. Onos mokykloje, kai Eivrilė ten buvo pasimokiusi vieną semestrą. Naujajai direktorei stigo jos energijos, ir mokykla ėmė smukti.

Blanša pasakė tiesą, panelė Gilbi buvo tikra ragana. Ir pasistengė išlikti nepamirštama. O dėl Blanšos, galvojo Džoana, ji nesuklydo. Susitvardymo – štai ko Blanšai reikėjo gyvenime. Įgimtas kilnumas – taip, galimas daiktas. Tačiau savitvardos jai aiškiai trūko. Vis dėlto Blanša buvo kilni. Pavyzdžiui, kad ir tie pinigai, kuriuos Džoana jai nusiuntė, – Blanša jų neišleido sau. Ji nupirko Tomui Holidėjui stalą su atlenkiamu viršum. Pačiai Blanšai to stalo visiškai nereikėjo. Kokia nuoširdi ir gera buvo Blanša. Ir vis dėlto paliko savo vaikus, pamynusi jausmus, apleido du mažiukus, kuriuos pati buvo pagimdžiusi.

Tai tik rodo, kad yra moterų, visiškai neturinčių motinos instinkto. Visų svarbiausia, galvojo Džoana, turi būti vaikai. Juodu su Rodniu visada dėl to sutarė. Rodnis tikrai buvo nesavanaudis – jei tik viską tinkamai jam paaiškindavai. Ji, pavyzdžiui, pasakė, kad saulėta jo drabužinė verčiau turėtų būti vaikų žaidimo kambarys, ir jis mielai sutiko persikelti į mažą kambarėlį su langais į ūkinį kiemą. Vaikams reikia kuo daugiau saulės ir šviesos.

Juodu su Rodniu buvo tikrai sąžiningi tėvai. Ir vaikai buvo geri, ypač kol dar buvo visai maži – tokie mieli, gražučiai. Daug geriau išauklėti negu, sakysim, Šerstonų berniukai. Poniai Šerston, regis, visai nerūpėjo, kaip tie vaikai atrodo. Ir pati žaisdavo su jais keisčiausius žaidimus – šliaužiodavo po žemę lyg raudonodis indėnas – ir dar šūkaudama kaip kokia laukinė, o kartą, kai jie sumanė pažaisti cirką, labai tikroviškai pavaizdavo jūrų liūtą.

Tai dėl to, nusprendė Džoana, kad Leslė Šerston taip ir nesuaugo.

Vis dėlto labai liūdnas buvo jos, vargšės, gyvenimas.

Džoana prisiminė, kaip ji netikėtai buvo sutikusi kapitoną Šerstoną Somersete.

Ji viešėjo pas draugus ir nė žinot nežinojo, kad Šerstonai ten gyvena. Susidūrė su kapitonu Šerstonu, jam kaip tik išeinant – iš kurgi daugiau – iš vietinės aludės.

Džoana nebuvo mačiusi jo nuo tada, kai jį paleido iš kalėjimo, ir ją tiesiog pribloškė jo pasikeitimas, palyginti su tuo, koks buvo anais laikais – šaunus, savimi pasitikintis banko valdytojas. Štai kaip keistai pasikeičia, išsikvepia tie dideli, karingi vyrai, kai jiems nenusiseka gyvenimas. Nuleisti pečiai, palaida liemenė, skruostai suglebę, akys lakstо.

Ir kaip juo kas nors galėjo pasitikėti?

Jis nustebo, sutikęs Džoaną, bet susitvardė ir pasveikino ją taip, kad atrodė, lyg būtų nevykusiai parodijavęs savo buvusią elgseną.

– Nagi, nagi, nagi, ponia Skjudamor! Pasaulis tikrai mažas. Ir kas jus atvedė į Skipton Heinsą?

Jis stovėjo, stengdamasis ištiesinti pečius, suteikti balsui buvusį nuoširdumą ir pasitikėjimą savimi. Tai buvo varganas spektaklis, ir Džoana nejučia ėmė jo gailėtis.

Kaip baisu taip nusmukti! Žinoti, kad bet kurią akimirką gali sutikti ką nors iš buvusio gyvenimo, kas gali apsimesti, kad tavęs nepažįsta.

Ji taip pasielgti neketino, savaime aišku, buvo linkusi būti su juo maloni.

– Turit užeiti pas mus ir pasimatyti su mano žmona. Išgersit su mumis arbatos. Taip, taip, mieloji ponia, būtinai! – kvietė Šerstonas.

Jo pastangos atrodyti kaip anksčiau buvo tokios skausmingos, kad Džoana, nors ir nenorom, leidosi vedama gatve, o Šerstonas sumišęs kalbėjo toliau.

Jis norįs parodyti savo naujuosius namelius – na, ne tokie jie ir maži. Daug akrų žemės. Sunkus darbas, žinia, auginti viską ir parduoti. Geriausiai jiems sekasi su plukėmis ir obuoliais.

Nesiliaudamas kalbėti, Šerstonas atšovė išklibusius, seniai dažytus vartelius, ir jie nuėjo toliau piktžolėmis apaugusiu taku. Tada pamatė Leslę, palinkusią prie plukių lysvių.

– Žiūrėk, kas atėjo, – šūktelėjo Šerstonas, ir Leslė, nusibraukusi nuo veido plaukus, prisiartino ir pasakė, kad čia tai bent staigmena.

Džoana iškart pastebėjo, kaip Leslė pasenusi ir kaip pras-

tai atrodo. Jos veidą buvo išvagojusios nuovargio ir skausmo raukšlės. Bet šiaip ji buvo tokia pat kaip anksčiau, linksma, netvarkinga ir nepaprastai energinga.

Kol jie ten stovėdami kalbėjosi, grįžo iš mokyklos berniukai, garsiai šūkaudami perbėgo takelį, pripuolė prie Leslės ir ėmė baksnoti ją galvomis, šaukdami: „Mama, mama, mama!", o Leslė, keletą minučių atlaikiusi antpuolį, staiga labai valdingai pasakė:

– Nusiraminkit! Viešnia.

Ir vaikai staiga pavirto dviem mandagiais angeliukais, paspaudė poniai Skjudamor ranką ir ėmė kalbėti pritykusiais balsais.

Džoana prisiminė savo pusbrolį, dresuojantį medžioklinius šunis. Ištarus vienokį komandos žodį, šunys atsitūpdavo ar priglusdavo prie žemės, kitokį – pašėlusiai skuosdavo tolyn. Leslės vaikai, pagalvojo Džoana, irgi panašiai išdresuoti.

Jie suėjo į vidų, Leslė, berniukų padedama, ėmėsi ruošti arbatą, o netrukus jie juokdamiesi ir atnešė viską ant padėklo – arbatinuką, pyrago kepalą, sviesto ir naminės uogienės, ir storus kasdienius puodukus.

Bet keisčiausia buvo tai, kaip persimainė Šerstonas. Pradingo jo sumišimas, trypčiojimas ir susikaustymas. Staiga jis tapo šeimos galva ir šeimininkas – labai svetingas šeimininkas. Buvo kaip nebe tas žmogus. Staiga tapo laimingas, patenkintas savimi ir savo šeima. Tartum būnant tarp šių keturių sienų išorinis pasaulis ir visų kitų nuomonės Šerstonui liovėsi egzistuoti. Berniukai triukšmingai šaukėsi jį į pagalbą prie kažkokio staliaus darbelio, Leslė maldavo nepamiršti, kad yra pažadėjęs jai pataisyti kauptuką, ir klausė patarimo, ar plukes į puokštes suraišioti rytoj, ar spės tai padaryti ketvirtadienį iš ryto.

Džoana pagalvojo, kad dar niekada anksčiau Šerstonas jai taip nepatiko. Tik dabar ji suprato, kodėl Leslė jam tokia atsidavusi. Be to, kadaise jis turbūt buvo labai išvaizdus.

Bet po akimirkos vėl pasijuto priblokšta.

Piteris nekantriai šaukė:

– Papasakok tą juokingą nutikimą apie prižiūrėtoją ir slyvų pudingą!

O tėvui sutikus, dar paragino:

– Juk prisimeni, kai buvai kalėjime, ką vienas prižiūrėtojas pasakė kitam?

Šerstonas dvejojo, atrodė kiek susigėdęs. Leslės balsas nuskambėjo ramiai:

– Papasakok, Čarlzai. Labai juokinga. Ponia Skjudamor mielai paklausys.

Šerstonas papasakojo, nutikimas buvo gana juokingas, bet ne tiek juokingas, kiek atrodė vaikams. Jie net raičiojosi iš juoko, vos atgaudami kvapą. Džoana pasijuokė iš mandagumo, bet buvo, be abejo, išsigandusi ir kiek pasipiktinusi, ir vėliau, kai Leslė užsivedė ją į viršų, delikačiai pasakė:

– Aš net nemaniau, kad vaikai *žino!*

Leslė – iš tikrųjų, pagalvojo Džoana, Leslė Šerston turbūt visiškai bejausmė – atrodė nustebusi.

– Jie vis tiek būtų kada nors sužinoję, ar ne? – atsakė ji. – Tai jau geriau tegul dabar sužino. Taip paprasčiau.

Taip, paprasčiau, sutiko Džoana, bet ar protinga? Gležnas vaiko sąmonės idealizmas... sugriauti jų pasitikėjimą ir įsitikinimus... Ji nebežinojo, ką ir sakyti.

Leslė atsakė, kad jos vaikai nei labai gležni, nei idealistiški. Jos nuomone, jiems būtų daug blogiau, jei žinotų, kad kažkas atsitiko, bet nebūtų paaiškinta, kas.

Ji kaip visada nevikriai nenusakomai pamojavo rankomis ir paaiškino:

– Padaryti iš to paslaptį ir visa kita – *daug* blogiau. Kai jie paklausė, kodėl tėtis išvažiavo, aš pamaniau, kad geriau jau pasakyti viską kaip yra – kad jis pavogė iš banko pinigų ir pateko į kalėjimą. Šiaip ar taip, jie žino, ką reiškia vogti. Piteris slapčia valgydavo uogienę ir už tai būdavo nuvaromas gulti. O jei suaugę žmonės daro tai, kas negerai, juos pasodina į kalėjimą. Viskas labai paprasta.

– Vis tiek, vaikui *smerkti* tėvą, užuot juo *didžiavusis*...

– O, jie nesmerkia jo. – Leslė vėl lyg ir nustebo. – Jie tikrai jo labai gailisi ir nori kuo daugiau sužinoti apie gyvenimą kalėjime.

– Aš esu įsitikinusi, kad tai *negerai*, – tvirtai pareiškė Džoana.

– Jums taip atrodo? – susimąstė Leslė. – Gal ir negerai. Bet Čarlzui padėjo. Jis sugrįžo iš kalėjimo visas susigūžęs, kaip primuštas šunelis. Negalėjau to pakelti. Taigi nusprendžiau, kad vienintelė išeitis – elgtis kuo paprasčiau. Juk negali apsimesti, kad trejų tavo gyvenimo metų iš viso nebuvo. Man rodos, geriau žiūrėti į viską taip, kaip yra.

Tokia jau ta Leslė Šerston, galvojo Džoana, nerūpestinga ištežėlė, visai nenutuokianti apie subtilesnius jausmų niuansus. Visada einanti mažiausio pasipriešinimo keliu.

Vis dėlto reikia pripažinti, ji ištikima žmona.

Ir Džoana švelniai ištarė:

– Žinot, Lesle, aš tikrai manau, kad jūs nuostabi – tokia atsidavusi vyrui, taip sunkiai dirbot, stengdamasi išsilaikyti, kol jis... kol jo nebuvo. Mes su Rodniu dažnai taip sakom.

Kokia juokinga kreiva šios moters šypsena, ligi šiol Džoana

nebuvo pastebėjusi. Gal Leslę sutrikdė jos pagyros, nes tarsi mediniu balsu paklausė:

– O kaip jis – Rodnis?

– Labai užsiėmęs, vargšelis. Aš jam vis sakau, kad retkarčiais pasiimtų laisvą dieną.

– Tai ne taip paprasta. Aš manau, jo darbas, kaip ir mano, atima visą laiką. Nedaug gali turėti laisvų dienų, – pasakė Leslė.

– Taigi, taip ir yra, o Rodnis dar ir labai sąžiningas.

– Darbas atima visą laiką, – pakartojo Leslė. Ji lėtai nuėjo prie lango ir sustojo žiūrėdama pro jį.

Leslės figūra kažkuo krito į akį Džoanai – Leslės visi drabužiai būdavo kaip maišas, bet vis dėlto...

– Ak, Lesle, – nejučia šūktelėjo ji, – nejaugi jūs!..

Leslė atsigręžė ir, sugavusi jos žvilgsnį, lėtai linktelėjo galva.

– Taip, – atsakė ji. – Rugpjūtį.

– O Dieve! – nuoširdžiai susikrimto Džoana.

Ir staiga visai netikėtai Leslė išrėžė aistringą kalbą. Nebeatrodė daugiau nei nerūpestinga, nei ištežusi. Tartum kalinys, kuriam jau paskelbtas nuosprendis, ji ėmė gintis iš paskutiniųjų.

– Tai labai svarbu Čarlzui. Labai svarbu! Suprantat? Negaliu apsakyti, kaip jis dėl to jaučiasi. Tai lyg ir simbolis, reiškiantis, kad jis nėra atstumtas, kad viskas taip pat, kaip buvę. Kai sužinojo, net pabandė mesti gerti.

Leslė kalbėjo taip karštai, kad Džoana ne iš karto suvokė jos paskutinius žodžius.

– Be abejo, jūs geriau žinot, bet aš manyčiau, kad tai neprotinga – bent jau dabar, – pasakė ji.

– Finansiškai, turit omenyje? – nusijuokė Leslė. – O, šiuo

atžvilgiu mes atsilaikysim. Juk viską, ką valgom, patys užsiauginam.

– Bet jūs neatrodot labai stipri.

– Stipri? Aš baisiai stipri. Pernelyg stipri. Bijau, kad, kai reiks mirti, nebus lengva.

Ir ji suvirpėjo, tartum jau tada būtų kažkaip nujautusi ligą ir nepakeliamus skausmus...

Kai jos nulipo žemyn, Šerstonas pasisiūlė palydėti ponią Skjudamor iki kampo ir parodyti trumpesnį kelią per laukus, o kai ji pasuko galvą eidama taku, pamatė Leslę su berniukais – susimetę krūvon jie raičiojosi ant žemės, džiugiai spygaudami. Leslė voliojasi ant žemės kaip gyvulys su savo jaunikliais, pagalvojo Džoana pasibjaurėjusi ir pakreipė galvą kapitono Šerstono pusėn, kad atidžiai išklausytų, ką jis kalba.

O jis padrikai aiškino, kad nėra, niekada nėra buvę ir niekada nebus kitos tokios moters kaip jo žmona.

– Jūs neįsivaizduojat, ponia Skjudamor, kas ji man yra. Neįsivaizduojat. Niekas to neįsivaizduoja. Aš esu jos nevertas. Žinau tai...

Džoana sunerimo pastebėjusi, kad jo akys sudrėko. Jis buvo iš tų žmonių, kuriems nedaug reikia, kad pravirktų.

– Visada tokia pat – visada linksma. Atrodo, visa, kas atsitinka, jai įdomu ir juokinga. Ir niekada nepriekaištauja. Nė žodelio priekaišto. Bet aš tapsiu jos vertas – prisiekiu, tapsiu jos vertas.

Džoana pagalvojo, kad kapitonas Šerstonas galėtų geriausiai parodyti, kaip brangina savo žmoną, taip dažnai nesilankydamas „Inkaro ir varpo" aludėje. Vos to nepasakė.

Pagaliau ji atsikratė jo, kartodama: žinoma, žinoma, tikra tiesa ir kaip malonu buvo juos abu pamatyti. Ji nuėjo per lau-

kus, o užkopusi ant lipynės per gyvatvorę, pažvelgė atgal ir pamatė kapitoną Šerstoną sustojusį prie „Inkaro ir varpo“, žiūrintį į laikrodį ir skaičiuojantį, kiek dar laiko iki aludę atidarys.

Visa kas, pasakė ji Rodniui, grįžusi namo, buvo labai baisu.

O Rodnis, tikriausiai tyčia apsimetęs, kad nieko nesupranta, paklausė:

– Bet tu sakei, kad jie atrodo labai laimingi kartu?

– Na taip, savotiškai.

Rodnis pasakė, kad, jo nuomone, Leslei pasisekė išsikapstyti iš beviltiškos padėties.

– Ji tikrai narsiai laikosi. Ir tik pamanyk – laukiasi dar vieno vaiko.

Rodnis atsistojo ir lėtai priėjo prie lango. Stovėjo ten ir žiūrėjo pro langą – visai taip pat, ji tik dabar apie tai pagalvojo, kaip Leslė. Po kelių minučių paklausė:

– Kada?

– Rugpjūtį, – atsakė Džoana. – Man atrodo, didžiausia kvailystė.

– Tikrai?

– Tik pagalvok, brangusis. Juk jie vos galą su galu suduria. Su mažu vaikeliu viskas bus dar sudėtingiau.

– Leslė gali daug ištverti, – lėtai ištarė Rodnis.

– Taip, bet gali ir patrūkti, jei per daug ant savo pečių užsivers. Ji atrodo nesveika.

– Ji atrodė nesveika jau tada, kai iš čia išvažiavo.

– Ir atrodo gerokai pasenusi. Lengva pasakyti, kad tai labai svarbu Čarlzui Šerstonui.

– Ar ji taip pasakė?

– Taip. Pasakė, kad jam labai svarbu.

– Tikriausiai taip ir yra, – susimąstęs pasakė Rodnis. – Šerstonas yra iš tų keistokų žmonių, kuriems svarbiausia, kaip juos vertina kiti. Kai teisėjas perskaitė nuosprendį, jis subliūško it pradurtas balionas. Buvo gaila, bet ir nemalonu į jį žiūrėti. Sakyčiau, vienintelė viltis Šerstonui yra vienaip ar kitaip atgauti savigarbą. Tai truks daug laiko.

– Vis tiek aš manau, kad dar vienas vaikas...

Rodnis neleido jai užbaigti. Jis atsigręžė nuo lango, ir ją išgąsdino iš pykčio perbalęs jo veidas.

– Ji jo žmona, ar ne? Ji turėjo tik dvi išeitis – pasiimti vaikus ir visai jį pamesti arba sugrįžti ir tikrai *būti* jo žmona. Taip ji ir pasielgė. Leslė nieko nedaro bet kaip.

Džoana tada paklausė, ar verta dėl to taip jaudintis, o Rodnis atsakė, kad tikrai ne, bet jis jau taip pavargęs, jam taip tiesiog įkyrėjęs tas išmintingas, apdairus pasaulis, kur, prieš ką nors darant, viskas apskaičiuojama ir labiausiai vengiama rizikos. Džoana pasakė, kad, reikia tikėtis, jis taip nekalba su klientais, o Rodnis šyptelėjo ir patikino, kad jai nėra ko baimintis, jis visada patariąs susitarti be teismo.

Septintas skyrius

Gal ir nekeista, kad tą naktį Džoana susapnavo panelę Gilbi. Panelė Gilbi su šalmu nuo saulės ėjo šalia jos per dykumą ir įsakmiai kalbėjo:

– Tau reikia skirti daugiau dėmesio driežams, Džoana. Gamtos moksluose tu silpna.

O ji, žinoma, atsakė:

– Taip, panele Gilbi.

Panelė Gilbi kalbėjo toliau:

– Neapsimesk, kad nesupranti, ką aš noriu pasakyti. Tu puikiausiai žinai. Tvardykis.

Nubudusi Džoana kelias akimirkas manė esanti Šv. Onos mokykloje. Viešbučio kambarys tikrai buvo kiek panašus į mokyklos miegamąjį. Mažai baldų, geležinės lovos, gana higieniškai atrodančios sienos.

O siaube, pagalvojo Džoana, reikės išbūti dar vieną dieną.

Ką tame sapne pasakė panelė Gilbi? Tvardykis.

Na, ne be reikalo ji tai susapnavo. Tikrai buvo kvaila anądien visai be priežasties pasiduoti tokiai liguistai būsenai. Ji turi suvaldyti savo mintis, sistemingai jas sutvarkyti – pagaliau išsiaiškinti tą agorafobiją.

Dabar, viešbutyje, ji jaučiasi visai gerai. Gal išmintingiau būtų nebeiti laukan?

Bet pagalvojusi, kas jos laukia, Džoana nusiminė. Visą dieną prabūti prieblandoje, kur dvokia avienos lajum ir parafinu, ir flitu, visą dieną nieko neskaityti, nieko neveikti.

Kuo užsiima kaliniai savo kamerose? Na, jie, be abejo, mankštinasi ir siuva pašto maišus ar ką nors panašaus. Antraip, nusprendė Džoana, jie išprotėtų.

Bet juk yra ir vienutės... ten žmonės tikrai išprotėja.

Kalėti vienutėje – dieną po dienos, savaitę po savaitės.

Juk ir jai atrodo, kad būna čia jau ištisas savaites! O iš tikrųjų – kiekgi? – dvi dienas?

Dvi dienas! Neįtikėtina. Kaip ten ta Omaro Chajamo eilutė? *Rytoj gal būsiu vėl tas pats su vakarykščiais dešimčia tūkstančių metų**. Kažkaip panašiai. Ir kodėl ji nieko negali prisiminti kaip reikiant?

Ne, ne, jau gana. Pastangos prisiminti ir deklamuoti poeziją nieko gero nedavė, visiškai nieko. Tai dėl to, kad poezija turi kažko labai trikdančio. Skaudumo, kiaurai veriančio sielą...

Ką čia ji dabar... aišku, kad kuo daugiau galvoji apie sielą, apie taurius dvasinius dalykus, tuo geriau. Ji visada buvo į tai linkusi...

Tu visada buvai šalta kaip žuvis...

Kodėl į jos mintis įsiskverbė Blanšos balsas? Labai vulgari ir nevykusi pastaba – tikrai, kaip ir pati Blanša! Na, gal ji tokia ir turėtų atrodyti žmonėms kaip Blanša, tiems, kurie leidžia sau pasiduoti aistrų šėlsmui. Neverta kaltinti Blanšą už tai, kad ji tokia šiurkšti – tokia jau apsigimė. Vaikystėje tai ne-

* Omaras Chajamas (1048–1131) – persų ir tadžikų poetas, mokslininkas, filosofas. Džoana cituoja tikrai netiksliai. Čia pateiktos eilutės vertime į anglų kalbą minimi septyni tūkstančiai metų.

buvo pastebima, nes ji buvo gražutė, mandagutė, bet visada giliau slypėjo šiurkštumas.

Šalta kaip žuvis, iš tikro! Nieko panašaus!

Blanšai būtų išėję tik į naudą, jei būtų buvusi kiek šaltesnio temperamento.

Jos gyvenimas atrodo apgailėtinas.

Visiškai apgailėtinas.

Ką ji dar sakė? „Visada galima pagalvoti apie savo nuodėmes."

Vargšė Blanša! Ji ir pati pripažino, kad Džoanai tai neužims daug laiko. Vadinasi, ji supranta, kokios jos skirtingos. Ji įsivaizdavo, kad Džoanai greit nusibos skaičiuoti savo dorybes. (Turbūt tiesa, kad visi linkę galvoti apie savo dorybes kaip apie savaime suprantamą dalyką.) O ką Blanša pasakė po to? Kažką labai keista...

O taip. Ką galėtum sužinoti apie save naujo, jei neturėtum ką veikti per dienų dienas, tiktai galvotum apie save...

Savotiškai įdomi mintis.

Iš tikrųjų tai įdomi mintis.

Tik Blanša pasakė, kad ji pati nenorėtų pabandyti...

Ji pasakė tai... beveik *su baime.*

Kažin, galvojo Džoana, *ar įmanoma* atskleisti apie save ką nors nauja.

Aišku, aš *nepratusi* galvoti apie save...

Niekada nebuvau egocentriška.

...Kažin, kokia aš atrodau kitiems žmonėms?

Ne apskritai, o kiekvienam iš jų?

Džoana pabandė prisiminti, ką jai yra sakę kiti.

Pavyzdžiui, Barbara:

– Bet *tavo* tarnaitės, mama, visada tobulos. *Tu* jau tuo pasirūpini.

Tai deramas pripažinimas, rodantis, kad vaikai mano ją esant gerą, mokančią vadovauti namų šeimininkę. Tai tiesa, ji tikrai gerai ir sumaniai tvarkosi namie. O tarnaitės ją mėgsta – bent jau daro viską, kaip ji paliepia. Gal jos ir nelabai atjaučia, kai jai skauda galvą ar šiaip būna bloga savijauta, bet to iš jų ir nereikalaujama. O ką jai pareiškė ta labai jau gera virėja, kai pasakė jai pastabą, – kažką, kad negalinti dirbti, jeigu jai niekad neparodoma, kad yra vertinama – tai jau visai juokinga.

– Visada pasakot, kai kas nors nenusiseka, ponia, ir nė žodelio, kad pagirtumėt, kai būna gerai, – na, tai visai numuša ūpą.

Džoana šaltai atsakė:

– Turėtumėt suprasti, virėja, kad jei nieko nesakoma, tai viskas yra gerai, visi patenkinti.

– Gal ir taip, ponia, bet man nėra ūpo. Ir aš gi žmogus – ir kaip stengiaus, kai gaminau tą ispanišką ragu, kurį paprašėt patiekti, nors su juo tiek vargo ir man nepatinka tokie išsigalvoti patiekalai...

– Ragu buvo tiesiog puikus.

– Taip, ponia. Ir aš taip pamaniau, kai valgomajame jo nė kruopelės neliko, bet man nieko nepasakėt.

– Ar jums neatrodo, kad tai kvaila? – nekantriai ištarė Džoana. – Galų gale esat pasamdyta virti už labai gerą algą...

– A, alga tikrai mane tenkina, ponia.

– ...ir tuo parodoma, kad mes suprantam, kokia jūs gera virėja. Jei kas būna *ne taip*, aš visada pasakau pastabą.

– Tikrai, ponia.

– Ir ką, jus tai įžeidžia?

– Ne taip yra, ponia, bet geriau jau apie tai nebekalbėkim, o atidirbusi iki mėnesio galo, kaip priklauso, aš išeisiu.

Tarnaitės, pagalvojo Džoana, niekam tikusios. Pilnos visokių jausmų ir taip lengvai įsižeidžia. Rodnį jos dievino tik todėl, kad jis vyras. Joms nebuvo sunku visaip pasitarnauti šeimininkui. O Rodnis sužinodavo apie jas netikėčiausių dalykų.

– Neužsipuldinėk Ednos, – kartą nustebino ją tai sakydamas. – Jos vaikinas ėmė susitikinėti su kita, ir ji visai išmušta iš vėžių. Dėl to ir krinta jai viskas iš rankų, ir daržovių dukart padavė, ir viską pamiršta.

– Iš kurgi tu žinai, Rodni?

– Ji šįryt man pasakė.

– Labai keista, kad kalbasi apie tai su *tavim.*

– Na, tiesą pasakius, aš pats paklausiau, kas atsitiko. Pastebėjau, kad jos akys paraudusios, lyg būtų verkusi.

Rodnis, pagalvojo Džoana, nepaprastai geros širdies.

Kadaise jam yra pasakiusi:

– Man atrodo, kad, tiek daug žinodamas apie žmones kaip teisininkas, tu pavargsti nuo jų kivirčų.

Ir jis susimąstęs atsakė:

– Galima taip galvoti. Bet taip nėra. Aš manau, kaimo šeimos patikėtinis mato žmonių santykius daugiau iš blogosios pusės negu kas kitas, nebent gydytojas. Bet dėl to tik stiprėja gailestis visai žmonių giminei – tokiai pažeidžiamai, linkusiai bijoti, įtarinėti ir tokiai godžiai, o kartais nesavanaudiškai ir narsiai. Vienintelis atlygis už tai gal ir yra – vis daugiau užjaučiančių.

Užjaučiančių? – vos neišsprūdo Džoanai. – Ką nori tuo pasakyti? Bet ji kažkodėl nutylėjo. Geriau nereikia, pagalvojo. Geriau nieko nesakyti.

Tačiau kartais jai drumstė ramybę Rodniui lengvai sukeliamo gailesčio praktinė išraiška.

Pavyzdžiui, senojo Hodzdono paskolos reikalas.

Sužinojo ji apie tai ne iš Rodnio, o iš plepios Hodzdono sūnėno žmonos ir parėjo namo labai susirūpinusi.

Ar tiesa, kad Rodnis paskolinęs pinigų iš savo privataus kapitalo?

Rodnis supyko. Jis išraudo ir susijaudinęs paklausė:

– Kas išplepėjo?

Ji pasakė, paskui paklausė:

– O kodėl jis negalėjo pasiskolinti pinigų kaip įprasta?

– Grynai komerciniu požiūriu trūksta patikimumo. Dabar sunku gauti paskolą ūkiams.

– Tai kodėl tada *tu* jam paskolinai?

– O, viskas bus gerai, Hodzdonas tikrai geras ūkininkas. Jį nusmukdė kapitalo trūkumas ir dveji nederliaus metai iš eilės.

– Bet faktas toks, kad jam visai prastai, o reikės iš kur nors prasimanyti pinigų. Man tikrai atrodo, kad čia nevykęs reikalas.

Ir staiga Rodnis kažkodėl prarado kantrybę.

Ar ji suprantanti visų pirma, paklausė jis, kokioje keblioje padėtyje dabar ūkininkai visoje Anglijoje? Ar ji suprantanti, kokių jie turi sunkumų, kokių kliūčių, kokia trumparegiška vyriausybės politika? Jis stovėjo ir berte bėrė informaciją apie visos Anglijos žemės ūkio padėtį, paskui piktindamasis, su įkarščiu išdėstė senojo Hodzdono sunkumus.

– Taip galėjo nutikti kiekvienam. Kad ir koks būtų sumanus ir darbštus. Ir man būtų galėję nutikti, jei būčiau jo vietoje. Pradinio kapitalo trūkumas, o paskui nesėkmės. Ir, šiaip ar

taip, nesupyk, Džoana, kad taip pasakysiu, tai ne tavo reikalas. Aš nesikišu į namų tvarkymą ir vaikų auklėjimą. Tai tavo žinyba. O čia – mano.

Ji buvo įžeista, skaudžiai įžeista. Kad Rodnis kalbėtų tokiu tonu – tai buvo visai neįprasta. Jie tada vos nesusibarė.

Ir viskas per tą nuobodą senąjį Hodzdoną. Rodnis buvo kaip apsėstas to seno kvailio. Sekmadieniais išeidavo pas jį, ir visas popietes jie pravaikščiodavo kartu, o grįždavo jis pilnas žinių apie pasėlius, galvijų ligas ir kitus visiškai nevertus aptarinėti dalykus.

Jis ir svečius vargindavo tokiomis pat kalbomis.

O kaipgi, Džoana prisiminė, kaip per vaišes sode pastebėjo Rodnį ir ponią Šerston, sėdinčius ant to paties suolelio ir kalbančius, kalbančius, kalbančius. Jie taip ilgai ten sėdėjo, kad jai pasidarė smalsu, apie ką gi jie kalba, ir ji priėjo, nes Rodnis atrodė toks susijaudinęs, o Leslė Šerston klausėsi jo labai susidomėjusi.

O kalbėjo jis apie pieninių karvių bandas ir būtinybę Anglijoje išlaikyti pakankamą kiekį veislinių galvijų.

Vargu ar tokia tema galėjo dominti Leslę Šerston, kuri nieko apie tai neišmanė ir kuriai buvo visai nesvarbu. Vis dėlto ji klausėsi labai dėmesingai, nenuleisdama akių nuo įkvėpto, gyvo Rodnio veido.

Džoana nerūpestingai pasakė:

– Klausyk, Rodni, neįkyrėk poniai Šerston tokiais nuobodžiais dalykais. (Šerstonai buvo ką tik atsikraustę į Kreiminsterį, ir jie dar nebuvo gerai pažįstami.)

Rodnio veidas aptemo, ir jis atsiprašė Leslės:

– Atleiskite.

Leslė Šerston atsakė greitai ir stačiai, kaip visada kalbėdavo:

– Jūs klystat, ponia Skjudamor. Man labai įdomu, ką ponas Skjudamoras kalba.

Jos akys taip žybtelėjo, kad Džoana sau pasakė: „Na, šita moteriškė su charakteriu..."

O tada prie jų priėjo kiek uždususi Mirna Rendolf ir sušuko:

– Rodni, mielasis, šį setą tu turi žaisti su *manim*. Mes tavęs laukiam.

Ir valdingai, kaip gali sau leisti tik iš tikrųjų graži mergina, ji ištiesė rankas, patraukė Rodnį, statydama jį ant kojų, ir, šypsodama jam į veidą, nusitempė į teniso aikštelę. Nesvarbu, ar Rodnis norėjo to, ar ne!

Mirna ėjo šalia, familiariai įsikibusi į parankę ir pakreipusi galvą žiūrėjo jam į veidą.

Džoana tada piktai pagalvojo, kad visa tai labai gražu, bet vyrams paprastai nepatinka merginos, kurios taip kabinasi ant kaklo.

Ir staiga keistai nušiurpusi suabejojo – o gal vis dėlto *patinka*?

Žvilgtelėjusi į Leslę Šerston, pamatė, kad toji ją stebi. Leslė jau nebeatrodė esanti su charakteriu. Atrodė, kad ji gailisi jos, Džoanos. O tai jau įžūlumas, daugiau nieko.

Džoana neramiai sukrutėjo siauroje lovoje. Ir kam jai reikėjo vėl prisiminti Mirną Rendolf? A, tiesa, galvojo, kokį įspūdį ji pati daro žmonėms. Mirna, ko gero, jos nemėgo. Na ir tegu, nemėgo tai nemėgo. Tokios kaip ji sugriaus bet kieno santuoką, jei tik pasitaikys proga!

Na, na, dabar dėl to nebėra reikalo karščiuotis ir jaudintis.

Dabar reikia atsikelti ir papusryčiauti. Ar negalėtų jie, kad būtų įvairiau, patiekti kiaušinį be lukšto? Jai taip nusibodo kieti kaip puspadis omletai.

Tačiau indas nepasidavė įkalbinėjimams patiekti tokį kiaušinį.

– Paruošti kiaušinis vandenyje? Sako – išvirti?

Ne, paaiškino Džoana, ne išvirti. Kiek žinojo iš patirties, tokiuose viešbučiuose kiaušinius išverda per kietai. Ji pabandė išaiškinti kiaušinio paruošimo meną. Indas ėmė purtyti galvą.

– Leidi kiaušinis į vandenį, kiaušinis visas išyra. Aš duodu *Memsahib* gardus keptas kiaušinis.

Taigi Džoana gavo du gardžius keptus kiaušinius, gerai pakepintais baltymais ir kietais stangriais blyškiais tryniais. Apskritai, pagalvojo ji, geriau jau būtų buvęs omletas.

Pusryčiai pasibaigė per greit. Ji pasiteiravo, kas girdėt apie traukinį, bet jokių žinių nebuvo. Taigi viskas aišku. Jai teks ištverti dar vieną ilgą dieną.

Bet šiandien ji bent jau protingai susiplanuos laiką. Visa bėda, kad ligi šiol stengėsi tik kaip nors prastumti dieną.

Ji keleivė, laukianti stotyje traukinio, ir, savaime aišku, tai erzina ir nervina.

Sakykim, ji pasižiūrės į tai kaip į poilsio ir – taip, *savitvardos* laikotarpį. Taps atsiskyrėle. Kaip tik taip tai vadina katalikai. Jie pasitraukia nuo visko ir pabuvę atsiskyrėliais sugrįžta atsigavę dvasiškai.

Kodėl ir aš negalėčiau, pagalvojo Džoana, atsigauti dvasiškai.

Jos gyvenimas paskutiniu metu buvo gal per daug nerūpestingas. Per daug malonus, sklandus.

Šalia tartum stovėjo panelės Gilbi šmėkla ir gaudė taip gerai išlikusia atmintyje fagoto kalba: „Savitvardos!“

Tik iš tikrųjų ji tai pasakė Blanšai Hagard. Džoanai ji pasakė (gana įžeidžiamai): *Nebūk tokia patenkinta savimi, Džoana.*

Tai įžeidimas. Juk ji, Džoana, niekada nebuvo patenkinta savimi – bent jau kvailai, tuščiai.

Galvok daugiau apie kitus, mano miela, o ne apie save.

Bet ji taip ir darė – visada galvojo apie kitus. Apie save beveik visai negalvojo, bent jau pirmiausia apie save. Ji visada buvo nesavanaudiška – galvojo apie vaikus, apie Rodnį.

Eivrilė!

Kodėl ji staiga prisiminė Eivrilę?

Kodėl taip aiškiai pamatė vyresniosios dukters veidą – jos mandagią, kiek paniekinamą šypseną?

Eivrilė, be jokios abejonės, niekada deramai nevertino motinos.

Tai, ko ji kartais prikalbėdavo, kandžiai pašiepdama, buvo labai nemalonu. Nepasakysi, kad ji storžievė, bet...

Na tai kas tada?

Tas tykus pasitenkinimo šypsnys, tie pakelti antakiai. Ir kaip Eivrilė ramiai išeina iš kambario.

Eivrilė prisirišusi prie jos, žinoma, visi jos vaikai prie jos prisirišę.

Ar tikrai?

Ar vaikai prie jos prisirišę – ar iš viso ji kiek nors jiems rūpi?

Džoana kilstelėjo krėsle, paskui vėl susmuko.

Iš kur ateina šitos mintys? Kodėl ji apie tai galvoja? Tokios nemalonios, gąsdinančios mintys. Išmesk jas iš galvos – pabandyk apie tai negalvoti...

Panelės Gilbi balsas – *pizzicato:*

– *Netingėk galvoti, Džoana. Nevertink visko pagal išorę dėl to, kad taip lengviausia ir kad taip galėtum išvengti skausmo...*

Ar todėl ji norėjo nuslopinti tas mintis? Kad išvengtų skausmo?

Nes tos mintys tikrai skaudina...

Eivrilė...

Ar Eivrilė prie jos prisirišusi? Ar Eivrilė – nagi, Džoana, pripažink tai – ar Eivrilė ją *myli?*

Na, taip jau yra – Eivrilė labai savotiška mergaitė, šalta, bejausmė.

Ne, ji gal ir nėra bejausmė. Eivrilė vienintelė iš trijų vaikų sukėlė jiems tiek rūpesčių.

Santūri, klusni, rami Eivrilė. Koks jiems tai buvo sukrėtimas!

Kaip ją, Džoaną, tai sukrėtė!

Ji atplėšė laišką, visai nenumanydama, kas viduje. Adresas buvo pakeverzotas nelabai įgudusia rašyti ranka, ir ji pamanė, kad laiškas nuo vieno iš daugelio jos globotinių pensininkų.

Ji skaitė beveik nieko nesuprasdama.

„Kad žinotumėt jūsų vyriausia duktė tamposi su daktaru iš sanitorijos. Bučiuojasi miške tiesiog gėda. Reikia padaryt tam galą."

Džoana spoksojo į aptrintą popieriaus lapelį ir jai darėsi bloga.

Kaip šlykštu... kaip pasibjaurėtina...

Ji buvo girdėjusi apie anoniminius laiškus. Niekad iki tol nebuvo tokio laiško gavusi. Tikrai nuo to gali subloguoti.

Jūsų vyriausia duktė – Eivrilė? Nejaugi Eivrilė? *Tamposi* (pasibaisėtinas žodis) *su daktaru iš sanitorijos.* Su gydytoju Kargilu? Tuo garsiuoju pasižymėjusiu specialistu, kuris tiek daug pasiekė gydydamas tuberkuliozę, bent dvidešimčia metų vyresniu už Eivrilę vyriškiu, kurio tokia žavi, nors ir nesveika žmona.

Kokia nesąmonė! Šlykšti nesąmonė!

Tą akimirką į kambarį įėjo pati Eivrilė ir paklausė beveik nesusidomėjusi, nes nebuvo smalsi:

– Ar kas nors atsitiko, mama?

Džoana, sugniaužusi laišką drebančioje rankoje, vos įstengė atsakyti:

– Gal geriau tau iš viso nerodyti, Eivrile. Tai... tai per daug šlykštu.

Jos balsas virpėjo. Eivrilė, iš nustebimo pakėlusi lygius, dailius antakius, paklausė:

– Ar kas nors laiške?

– Taip.

– Apie mane?

– Tau geriau nė nežinoti, brangioji.

Bet Eivrilė perėjo per kambarį ir ramiai paėmė laišką jai iš rankos.

Pastovėjo valandėlę skaitydama, paskui atidavė ir susimąsčiusi abejingai pasakė:

– Taip, nelabai malonu.

– Malonu? Tai pasibjaurėtina, tiesiog pasibjaurėtina. Žmones reikia bausti pagal įstatymą už tokį melą.

– Laiškas bjaurus, bet tai ne melas, – ramiai ištarė Eivrilė.

Kambarys apsivertė ir ėmė suktis, suktis aplink. Džoana pražiopčiojo:

– Ką tu sakai... ką nori pasakyti?

– Taip labai nesinervink, mama. Gaila, kad sužinojai tai šitaip, bet anksčiau ar vėliau turėjai sužinoti.

– Tu nori pasakyti, kad tai *tiesa*? Kad *tu* ir... ir daktaras Kargilas...

– Taip, – linktelėjo galva Eivrilė.

– Bet tai nedora... tai gėdinga. Tokio amžiaus vyras, vedęs... o tu jauna mergaitė...

– Nedaryk iš to kaimiškos melodramos, – nekantriai įsiterpė Eivrilė. – Nieko čia tokio nėra. Viskas susiklostė pamažu. Ruperto žmona ligonė – jau daug metų. Mes... na, mes tiesiog ėmėm domėtis vienas kitu. Tik tiek.

– Tik tiek, iš tikrųjų! – Džoana turėjo daug ką pasakyti ir pasakė. Eivrilė tik gūžčiojo pečiais ir leido audrai siautėti aplink. Galų gale, kai Džoana išsikvėpė, Eivrilė pasakė:

– Aš galiu suprasti tavo požiūrį, mama. Tavim dėta, turbūt jausčiau tą patį – tik manau, kad nebūčiau sakiusi kai ko iš to, ką tu pasakei. Bet faktas yra faktas. Mes su Rupertu rūpim vienas kitam. Ir nors labai gaila, nežinau, ką tu čia gali padaryti.

– Padaryti? Aš pasikalbėsiu su tavo tėvu – tuoj pat.

– Vargšas tėtis. Ar verta jį dėl to varginti?

– Aš esu tikra, kad jis žinos, ką daryti.

– Nieko jis negalės padaryti. Tik labai susijaudins.

Tai buvo tikrai jaudinančio laikotarpio pradžia.

Eivrilė pačiame audros viduryje išliko rami ir nesutrikusi.

Bet ir kietai užsispyrusi.

Džoana nuolat kartojo Rodniui:

– Aš vis tiek jaučiu, kad visa, ką ji daro, yra tik *poza*. Nepanašu, kad Eivrilę iš tikrųjų būtų užvaldęs stiprus jausmas.

Bet Rodnis purtė galvą.

– Tu nesupranti Eivrilės. Jai svarbiau ne jausmai, o protas ir širdis. Ir jeigu ji myli, tai myli taip stipriai, kad aš abejoju, ar kada nors tai praeis.

– Ak, Rodni, aš tikrai manau, kad tai nesąmonė. Pagaliau pažįstu Eivrilę geriau negu tu. Aš jos motina.

– Tai dar nereiškia, kad tu iš viso ką nors apie ją žinai. Eiv-

rilė tyčia laikosi taip santūriai – ne, turbūt dėl būtinybės. Kai ką nors stipriai jaučia, sumenkina apie tai kalbėdama.

– Man tai atrodo pernelyg netikroviška.

– Tegu. Bet ar negali patikėti manim? Tai tiesa, – lėtai ištarė Rodnis.

– Aš vis dėlto manau, kad tu perdedi – tai paprasčiausias kvailas vaikiškas žaidimas. Jai malonu patraukti dėmesį ir yra linkusi įsivaizduoti...

– Džoana, mieloji mano, – nutraukė ją Rodnis, – negerai bandyti save raminti kalbant tai, kuo pati netiki. Eivrilės aistra Kargilui labai stipri.

– Tada *jis* elgiasi negarbingai – visiškai negarbingai...

– Taip, žmonės taip ir sakys. Bet pasijusk to vargšo žmogaus kailyje. Žmona visą laiką nesveika, o čia siūlyte siūlosi Eivrilės aistra ir grožis, jauna, dosni širdis. Ir jos proto gyvumas.

– Dvidešimčia metų už ją vyresnis!

– Žinau, žinau. Jei būtų dešimčia metų jaunesnis, pagunda nebūtų tokia didelė.

– Jis tikriausiai bjaurus žmogus, tikras bjaurybė.

Rodnis atsiduso.

– Ne, joks ne bjaurybė. Jis puikus ir labai žmogiškas – karštai, entuziastingai atsidavęs savo profesijai, yra atlikęs išskirtinį darbą. Beje, ir vyras, visada vienodai geras ir kilnus savo sergančiai žmonai.

– Dabar tu jau nori paversti jį šventuoju.

– Anaiptol. Be to, daugelis šventųjų, Džoana, turėjo aistrų. Nebuvo jie bejausmiai. Ne, Kargilas paprastas žmogus. Vyras, kuris gali įsimylėti ir kentėti. Ir dėl to turbūt gali susižlugdyti gyvenimą – paversti niekais viso savo gyvenimo darbą. Tai nuo jo nepriklauso.

– O nuo ko priklauso?

– Tai priklauso nuo mūsų dukters, – lėtai pasakė Rodnis. – Nuo to, kiek ji stipri ir įžvalgi.

– Reikia mums ją iš čia išvežti, – sukruto Džoana. – O jeigu išsiuntus ją į kruizą? Į šiaurines sostines... arba į Graikijos salas? Kur nors panašiai.

Rodnis nusišypsojo.

– Sugalvojai vaistą, kuriuo gydė tavo seną mokyklos draugę Blanšą Hagard? Tik prisimink, kad jai neką padėjo.

– Ar manai, kad Eivrilė parskubės atgal iš kokio svetimos šalies uosto?

– Aš abejoju, ar ji iš viso išvyks.

– Niekai. Mes primygtinai reikalausim.

– Džoana, mieloji, pabandyk pamatyti, kaip yra tikrovėje. Negalima jėga versti ką nors daryti jauną suaugusią moterį. Nei mes galim užrakinti Eivrilę jos miegamajame, nei priversti ją išvažiuoti iš Kreiminsterio – aš iš tiesų nenoriu imtis nei vieno, nei kito. Tai tik pusinės priemonės. Eivrilę gali paveikti tik tai, ką ji pripažįsta.

– O ką ji pripažįsta?

– Tikrovę. Tiesą.

– O kodėl tau nenuėjus pas jį – Rupertą Kargilą? Pagrasintum jam skandalu.

Ir vėl Rodnis atsiduso.

– Aš bijau, labai bijau, Džoana, viską pagreitinti.

– Ką nori tuo pasakyti?

– Kad Kargilas viską mes ir jie išvažiuos kartu.

– Ar tai nebūtų galas jo karjerai?

– Be jokios abejonės, būtų. Aš nemanau, kad tai būtų priskirta elgesiui, nesuderinamam su profesine veikla, bet jis

visiškai nusmuks visuomenės akyse – juo labiau kai tokios aplinkybės.

– Tada, žinoma, jei jis supras, kad...

– Jis ne visai blaiviai dabar galvoja, – nekantriai nutraukė ją Rodnis. – Negi tu iš viso nieko nesupranti apie meilę, Džoana?

Juokinga to klausti! Ji pasipiktinusi atsakė:

– Apie *tokią* meilę, ačiū Dievui...

Tada Rodnis labai ją nustebino. Nusišypsojo, švelniai ištarė:

– Vargšė mažytė Džoana, – pabučiavo ją ir ramiai išėjo.

Kaip gerai, pagalvojo Džoana, kad jis suprato, kokia nelaiminga ji jautėsi dėl visos šios apgailėtinos istorijos.

Taip, tada tikrai buvo neramus laikotarpis. Eivrilė užsisklendė savyje, su niekuo nesikalbėjo, kartais net neatsakydavo motinai.

Aš stengiausi, galvojo Džoana. Bet ką tu padarysi, jei mergaitė net nesiklauso, ką sakai.

Išblyškusi, pavargusi būti mandagi, Eivrilė sakydavo:

– Tikrai, mama, ar to reikia? Kalbėti, kalbėti, kalbėti? Aš suprantu tavo požiūrį, bet nejaugi tu negali įsisąmoninti paprastos tiesos – kad ir ką sakysi ar darysi, man tas pats.

Taip ir ėjosi, kol tą rugsėjo popietę Eivrilė, labiau išblyškusi nei paprastai, jiems pasakė:

– Manau, kad geriau jums žinoti. Mudu su Rupertu daugiau taip nebegalim. Mes išvažiuojam kartu. Tikiuosi, žmona sutiks su juo išsituokti. Bet jei ir nesutiks, tai nieko nekeičia.

Džoana ėmė audringai protestuoti, bet Rodnis ją sustabdė:

– Palik tai man, Džoana, būk gera. Eivrile, turiu su tavim pasikalbėti. Eime į mano kabinetą.

– Visai kaip koks direktorius, tėti, ar ne? – vos šyptelėjo Eivrilė.

– Aš esu Eivrilės motina, aš reikalauju... – pratrūko Džoana.

– Prašau, Džoana. Aš noriu pasikalbėti su Eivrile akis į akį. Būk gera, išeik.

Jo balse buvo tiek ramaus ryžto, jog Džoana jau buvo beišeinanti. Ją sustabdė Eivrilė, negarsiai, bet aiškiai sakydama:

– Neišeik, mama. Nenoriu, kad išeitum. Kad ir ką tėtis man pasakys, tegu pasako prie tavęs.

Na, tai bent jau rodo, pagalvojo Džoana, kad motina jai šį tą reiškia.

Kaip keistai Eivrilė ir jos tėvas žiūrėjo vienas į kitą – nepatikliai, nedraugiškai, vertindami vienas kito jėgas – lyg du varžovai arenoje.

Tada Rodnis šyptelėjo ir tarė:

– Aišku. *Bijai!*

Eivrilė atsakė ramiai ir kiek nustebusi:

– Nesuprantu, ką nori pasakyti, tėti.

Rodnis staiga prabilo apie visai nesusijusius su visu tuo dalykus:

– Gaila, kad tu ne berniukas, Eivrile. Kartais net šiurpas nukrečia, kokia tu panaši į savo antros eilės senelį Henrį. Jis nuostabiai mokėdavo byloje nuslėpti savo silpnas vietas, o priešininko – atskleisti.

– Mano byloje nėra silpnų vietų, – paskubėjo atsakyti Eivrilė.

Rodnis lėtai pasakė:

– Aš įrodysiu tau, kad yra.

– Žinoma, tu nepadarysi nieko nedoro ar nepasielgsi neprotingai, Eivrile, – staiga įsiterpė Džoana. – Mes su tėčiu to neleisim.

Tada Eivrilė nusišypsojo ir pažvelgė ne į motiną, o į tėvą, tartum Džoana tai būtų pasakiusi jam.

– Džoana, prašau, palik tai man, – pasakė Rodnis.

– Aš manau, – tarė Eivrilė, – kad mama turi teisę sakyti tai, ką galvoja.

– Ačiū, Eivrile, – pasakė Džoana. – Aš taip ir padarysiu. Brangus mano vaikeli, tu turi suprasti, kad tai, ką ketini daryti, yra visiškai neįmanoma. Tu jauna ir romantiška, ir viską matai ne taip, kaip yra. Dėl to, kaip dabar impulso pagauta pasielgsi, vėliau labai gailėsies. Ir pagalvok, kokį skausmą sukelsi man ir savo tėvui. Ar pagalvojai apie tai? Aš esu įsitikinusi, kad tu nenori mūsų skaudinti – mes visada taip tave mylėjom.

Eivrilė kantriai išklausė, bet nieko neatsakė. Ji neatitraukė akių nuo Rodnio veido.

Kai Džoana nutilo, Eivrilė tebežiūrėjo į Rodnį, o jos lūpas buvo iškreipusi vos pastebima pašaipi šypsenėlė.

– Na, tėti, – pasakė ji, – ar turi ką prie to pridurti?

– Ne pridurti, – atsakė Rodnis. – Aš pasakysiu savo nuomonę.

Eivrilė lyg klausdama žiūrėjo į jį.

– Eivrile, ar tu supranti, kas yra santuoka?

Eivrilė kiek išplėtė akis. Ji patylėjo, tada pasakė:

– Ar nori paaiškinti man, kad santuoka yra sakramentas?

– Ne, – atsakė Rodnis. – Galiu manyti, kad tai sakramentas, bet galiu ir nemanyti. Aš noriu tau pasakyti, kad tai yra *sutartis*.

– O? – ištarė Eivrilė.

Ji atrodė truputį, tik truputį nustebusi.

– Santuoka, – pasakė Rodnis, – yra sutartis dviejų žmonių,

suaugusių žmonių, turinčių visus protinius ir fizinius gebėjimus ir aiškiai suvokiančių, kam jie įsipareigoja. Tai tam tikra partnerystė, ir kiekvienas iš partnerių pagal tos sutarties sąlygas prisiima tam tikrus įsipareigojimus, tai yra nepalikti vienas kito visomis galimomis aplinkybėmis – ligoje ir sveikatoje, turte ir varge, džiaugsme ir sielvarte. Kadangi tie žodžiai ištariami bažnyčioje, dvasininkas juos patvirtina ir palaimina, jie atstoja sutartį – ir kiekvienas dviejų žmonių susitarimas gera valia yra sutartis. Ir nors kai kurie įsipareigojimai vykdomi ne teismo nutarimu, jie vis tiek ne menkiau sieja tuos du asmenis, juos priėmusius. Manau, pripažinsi, kad tai teisinga.

Eivrilė patylėjusi atsakė:

– Gal taip ir buvo kadaise. Bet šiais laikais į santuoką žiūrima kitaip, daugelis žmonių tuokiasi ne bažnyčioje ir per apeigas neištaria tų žodžių.

– Galbūt. Bet prieš aštuoniolika metų Rupertas Kargilas įsipareigojo, tardamas tuos žodžius bažnyčioje, ir pamėgink įrodyti, kad jis tuomet netikėjo jais ir neketino jų laikytis.

Eivrilė gūžtelėjo pečiais.

Rodnis kalbėjo toliau:

– Ar sutinki, kad Rupertas Kargilas, nors ir teisiškai neverčiamas, sudarė tokią sutartį su moterimi, kuri yra jo žmona? Tuo metu jis numatė neturto ir ligos galimybes ir tiesiogiai pripažino, kad tai neturės įtakos jų ryšio pastovumui.

Eivrilė labai išbalo.

– Aš nežinau, kur visa tai kreipi, – pasakė ji.

– Aš noriu, kad tu pripažintum – santuoka yra ne tik sentimentalūs jausmai ir mintys, bet ir paprasta sutartis, tokia kaip versle. Ar pripažįsti tai?

– Pripažįstu.

– O Rupertas Kargilas siūlo nutraukti tą sutartį, tau nuolaidžiaujant?

– Taip.

– Nepaisydamas kitos sutartį sudariusios šalies teisių ir privilegijų?

– Jai bus viskas gerai. Ne taip labai ji ir myli Rupertą. Ji galvoja tik apie savo sveikatą ir...

Rodnis griežtai ją nutraukė:

– Man nesvarbu, kaip tu tai jauti, Eivrile. Aš noriu, kad pripažintum *faktą*.

– Nieko aš nejaučiu.

– Jauti. Ir visiškai nežinai, ką galvoja ir jaučia ponia Kargil. Tu įsivaizduoji viską taip, kaip tau patogiau. Aš tik siekiu tavo pripažinimo, kad ji turi *teises*.

Eivrilė atmetė galvą.

– Labai gerai. Ji turi teises.

– Tai dabar tau jau visiškai aišku, ką darai?

– Ar jau viską pasakei, tėti?

– Ne, dar turiu pridurti vieną dalyką. Tu juk supranti, ar ne, kad Kargilas dirba labai svarbų, naudingą darbą, kad jo tuberkuliozės gydymo metodai nepaprastai sėkmingi, o jis pats medicinos pasaulyje yra įžymi figūra ir kad, visa nelaimė, žmogaus asmeninis gyvenimas gali turėti įtakos jo karjerai. Tai reiškia, kad Kargilo darbui, naudingam žmonijai, bus smarkiai pakenkta, jei iš viso jis dar galės dirbti, ir tai tik dėl to, ką judu ketinat padaryti.

– Tu nori mane įtikinti, esą mano pareiga atsisakyti Ruperto dėl to, kad jis ir toliau galėtų būti naudingas žmonijai? – kiek pašaipiai paklausė Eivrilė.

– Ne, – atsakė Rodnis. – Man labiau rūpi tas vargšas žmogus... Patikėk, Eivrile, – ėmė jis kalbėti su įkarščiu, – kad vy-

ras, kuris nedirba to darbo, kurį nori dirbti, kurį dirbti yra pašauktas, nesijaučia visavertis vyras. Užtikrinu, kad jei per tave Rupertas Kargilas nebegalės toliau dirbti savo darbo, ateis diena, kai pamatysi, kad žmogus, kurį tu myli, yra nelaimingas, nepatenkintas tuo, ką pasiekė gyvenime, susenęs be laiko, pavargęs ir nuliūdęs – tarsi pusiau gyvas. Ir jei manai, kad tavo meilė ar apskritai moters meilė jam atstos visa kita, tai aš tau tiesiai pasakysiu – esi visiška sentimentali kvailė.

Rodnis nutilo. Atsilošė krėsle. Persibraukė ranka plaukus.

– Tu tik taip kalbi, – pasakė Eivrilė. – O iš kur man žinoti... – Ji nutilo ir pradėjo iš naujo: – Iš kur man žinoti...

– Kad tai tiesa? Galiu tik pasakyti: esu įsitikinęs, kad tai tiesa ir kad *žinau tai iš savo patirties.* Aš kalbu su tavim, Eivrile, ne tik kaip tėvas, bet ir kaip vyriškis.

– Taip, – pasakė Eivrilė, – suprantu...

Rodnis vėl prabilo, jo balsas dabar buvo pavargęs ir duslus:

– Dabar, Eivrile, tau reikia apgalvoti visa, ką pasakiau, ir arba sutikti, arba nesutikti. Tikiu, kad turi drąsos ir blaivaus proto.

Eivrilė iš lėto nuėjo prie durų. Sustojo, prieš paspausdama durų rankeną, ir atsigręžė.

Džoaną išgąsdino netikėtas piktas kerštingumas jos balse, kai prabilo.

– Tik nemanyk, – pasakė ji, – kad būsiu kada nors tau dėkinga, tėti. Aš turbūt... aš turbūt... nekenčiu tavęs.

Ji išėjo ir uždarė duris.

Džoana buvo beeinanti iš paskos, bet Rodnis mostu sustabdė ją.

– Tegu pabūna viena, – pasakė jis. – Palik ją. Negi nesupranti? Mes laimėjom...

Aštuntas skyrius

Tuo, prisiminė Džoana, viskas ir pasibaigė.

Eivrilė vaikščiojo po namus labai tyli, užkalbinta atsakydavo vienskiemeniais žodžiais, o jei tik galėjo be to apsieiti, išvis nekalbėjo. Ji pablyško ir sulyso. Po mėnesio pasakė, kad nori išvažiuoti į Londoną ir mokytis sekretorių mokykloje.

Rodnis iškart sutiko. Eivrilė išvažiavo neapsimesdama, kad jai skaudu su jais skirtis.

Kai parvažiavo namo jų aplankyti po trijų mėnesių, elgėsi visai normaliai, iš jos pasakojimų atrodė, kad Londone gyvena gana linksmai.

Džoanai labai palengvėjo, ir ji pasakė apie tai Rodniui.

– Viskas galutinai išgaravo. Aš niekad ir nemaniau, kad tai tikrai rimta – tebuvo kvaila mergaitiška fantazija.

Rodnis pažvelgė į ją, nusišypsojo ir tarė:

– Vargšė mažytė Džoana.

Tokie jo žodžiai visada ją suerzindavo.

– Na, bet turi pripažinti, kad vienu metu *buvo* rūpesčių.

– Taip, – atsakė jis, – tikrai buvo. Bet tai nebuvo tavo rūpestis, Džoana, ar ne?

– Ką čia sakai? Visa, kas susiję su vaikais, rūpi man net labiau negu jiems patiems.

– Tikrai? – nustebo Rodnis. – Kažin...

Tiesa, pagalvojo Džoana, dabar Eivrilės santykiai su tėvu gerokai atvėso. Jie visada buvo tokie draugai. O dabar, atrodo, likęs tik formalus mandagumas. Antra vertus, Eivrilė labai gražiai, nors kaip visada santūriai ir nepriklausomai, elgiasi su motina.

Tikiuosi, pagalvojo Džoana, dabar, kai nebegyvena namie, ji labiau mane vertina.

Ji tikrai džiaugdavosi Eivrilės apsilankymais. Jos šaltas, sveikas protas palengvindavo namų rūpesčius.

Barbara paaugo, ir aiškėjo, kad su ja bus sunku.

Džoana vis labiau sielojosi dėl jaunesniosios dukters draugių. Atrodė, kad ji nesugeba jų pasirinkti. Kreiminsteryje buvo tiek gerų mergaičių, bet Barbara, sakytum, grynai iš priešgynumo, nenorėjo draugauti nė su viena iš jų.

– Jos baisiai *nuobodžios*, mama.

– Nesąmonė, Barbara. Aš tikra, kad Merė ir Elisona žavios mergaitės, tokios linksmos.

– Jos tiesiog baisios. Persiriša galvą kaspinu.

Džoana žiūrėjo į ją visai išmušta iš vėžių.

– Klausyk, Barbara, ką čia sakai? Ar tai taip svarbu?

– Svarbu. Tai kaip simbolis.

– Man rodos, tu kalbi niekus, brangioji. O Pamela Greiling – mes su jos mama buvom labai geros draugės. Kodėl tau daugiau su ja nepabendravus?

– Oi, mama, ji beviltiška nuoboda, visai neįdomi.

– Na, man atrodo, jos visos malonios mergaitės.

– Malonios ir mirtinai nuobodžios. Ir, be to, ar ne vis tiek, kaip *tau* atrodo?

– Taip kalbėti nemandagu, Barbara.

– Na, aš norėjau pasakyti, kad ne tu su jomis draugausi. To-

dėl svarbiau, kaip *man* atrodo. Man patinka Betė Erl ir Primrouza Dyn, bet tu visada kišiesi, kai parsivedu jas arbatos.

– Na, atvirai pasakius, brangioji, jos tokios prasčiokės – Betės tėvas rengia tas ekskursijas autobusu ir kalba tik tarmiškai.

– Bet jis turi daug pinigų.

– Pinigai dar ne viskas, Barbara.

– Tai ar aš iš viso galiu pasirinkti drauges, ar ne?

– Aišku, gali, Barbara, bet turi sutikti, kad tau patarčiau. Tu dar labai jauna.

– Tai reiškia, kad negaliu. Tiesiog bjauru, kad negaliu daryti nieko, ką noriu! Šitie namai – tikras kalėjimas.

Kaip tik tada įėjo Rodnis ir paklausė:

– Kas tas kalėjimas?

– Namai! – šūktelėjo Barbara.

Užuot pažiūrėjęs į tai rimtai, Rodnis nusijuokė ir erzindamas pasakė:

– Vargšė mažoji Barbara – su ja elgiasi kaip su juodąja verge.

– Taip ir yra.

– Tai ir gerai. Aš pritariu, kad su dukterimis būtų elgiamasi kaip su vergėmis.

O Barbara jį apsikabino ir vienu atsikvėpimu išklojo:

– Brangiausias tėtyte, tu toks – toks juokdarys. Niekad negaliu pykti ant tavęs ilgai.

Džoana pasipiktinusi pradėjo sakyti:

– Aš tikiuosi, kad...

Bet Rodnis tik juokėsi, o kai Barbara išėjo iš kambario, pasakė:

– Nežiūrėk į viską taip rimtai, Džoana. Jaunoms kumelaitėms reikia šiek tiek pasispardyti.

– Bet tos baisios jos draugės...

– Trumpas laikotarpis, kai patinka visa, kas ryšku ir prašmatnu. Tai praeis. Nesijaudink, Džoana.

Labai lengva, pasipiktinusi galvojo Džoana, pasakyti: „Nesijaudink." Kas ištiktų juos visus, jei ji nesijaudintų? Rodnis pernelyg nerūpestingas, jis, labai galimas daiktas, nesupranta motiniškų jausmų.

Tačiau Barbaros draugių pasirinkimas vis dėlto buvo vieni niekai, palyginti su nerimu, kurį ėmė kelti jai patinkantys vyrai. Džordžas Harmonas ir tas visai nepriimtinas jaunasis Vilmoras – ne tiktai dirbantis konkurentų firmoje (ta firma imdavosi įtartiniausių bylų mieste), bet ir mėgėjas gerokai išgerti, garsiai kalbėti ir lažintis žirgų lenktynėse. Kaip tik su jaunuoju Vilmoru Barbara ir buvo dingusi iš rotušės salės tą vakarą, kai ten vyko Kalėdų labdaros šokių šventė, o vėl atsiradusi po penkių šokių kaltai, bet įžūliai pasižiūrėjo ten, kur sėdėjo motina.

Juodu sėdėję ant stogo – o taip elgiasi tik pasileidėlės, pasakė Džoana Barbarai, ir dėl to ji labai kremtasi.

– Nebūk tokia senamadė, mama. Tai kvaila.

– Aš visai ne senamadė. Ir pasakysiu tau, Barbara, kad vėl grįžta daug kas iš buvusio supratimo. Merginos nebevaikšto vienos su jaunuoliais kaip prieš dešimt metų.

– Tikrai, mama, galima pagalvoti, kad aš su Tomu Vilmoru buvau išvažiavusi praleisti savaitgalio.

– Nekalbėk taip, Barbara, negaliu to klausytis. Ir girdėjau, kad tave matė „Šuns ir anties" aludėje su Džordžu Harmonu.

– A, mes tik perėjom per aludes.

– Bet tu dar per jauna tokiems dalykams. Man nepatinka, kad merginos dabar geria alkoholį.

– Aš išgėriau tik alaus. O šiaip mes žaidėm smiginį.

– Bet man tai nepatinka, Barbara. Maža to, aš šito taip nepaliksiu. Man nepatinka nei Džordžas Harmonas, nei Tomas Vilmoras, ir aš nenoriu daugiau jų matyti savo namuose. Aišku?

– Okei, mama, tai tavo namai.

– Ir, šiaip ar taip, nesuprantu, kodėl jie tau patinka.

Barbara truktelėjo pečiais.

– Na, aš nežinau. Jie labai įdomūs.

– Bet nesikviesk jų į namus, ar girdi?

Dėl to Džoana pyktelėjo, kai Rodnis vieną sekmadienio vakarą parsivedė vakarieniauti jaunąjį Harmoną. Tai vis dėl Rodnio silpnavališkumo, pamanė ji. Elgėsi ji taip šaltai, kad jaunuolis atrodė, kaip ir derėjo, labai sutrikęs, nors Rodnis šnekėjosi su juo draugiškai ir stengėsi, kad jis jaustųsi laisvai. Džordžas Harmonas tai prašnekdavo per garsiai, tai kažką lemeno, tai gyrėsi, o paskui atsiprašinėjo.

Vėliau tą patį vakarą Džoana piktai išbarė Rodnį.

– Argi tu nežinojai, kad aš liepiau Barbarai jo čia nesikviesti?

– Žinojau, Džoana, bet čia tu suklydai. Barbarai dar trūksta nuovokumo. Ji vertina žmones taip, kaip jie patys save pateikia. Ji neskiria tikro dalyko nuo pretenzingumo. Matydama žmones nepažįstamoje aplinkoje, nesusigaudo, kas yra kas. Štai kodėl jai reikia pamatyti žmones savoje aplinkoje. Jaunasis Harmonas jai atrodė esąs labai šaunus ir pavojingas, o ne pagyrūnas ir kvailys, kuris per daug geria ir niekad gyvenime nėra dirbęs.

– Aš galėjau jai tai pasakyti!

Rodnis nusišypsojo.

– Oi, Džoana, mieloji, niekas, ką tu ar aš pasakysim, jaunimo neveikia.

Džoanai paaiškėjo, kad tai tikra tiesa, kai trumpam namuose apsilankė Eivrilė.

Šį kartą buvo pakviestas Tomas Vilmoras. Atsimušęs į šaltą, kritišką Eivrilės neprielankumą, Tomas nepasirodė iš gerosios pusės.

Vėliau Džoana nugirdo sesučių pokalbio nuotrupą.

– Jis tau nepatiko, Eivrile?

Ir Eivrilė, paniekinamai gūžtelėjusi pečiais, trumpai išklojo:

– Jis bjaurus. Tavo skonis, Barbara, tiesiog pasibaisėtinas.

Nuo tada Vilmoras dingo iš akiračio, permainingoji Barbara kartą akis išpūtusi sumurmėjo:

– Tomas Vilmoras? O, bet jis bjaurus. – Ji buvo tuo visiškai įsitikinusi.

Džoana ėmė rengti teniso varžybas ir kviestis namo svečius, bet Barbara atkakliai nenorėjo prie to prisidėti.

– Ir kam visas tas sambrūzdis, mama? Tau vis reikia svečių. Aš pakęst negaliu svečių, o tu prisikvieti tokių, kad tiesiog nyku.

Džoana įsižeidusi griežtai pareiškė, kad nusiplauna rankas ir daugiau nebesirūpins, kaip suteikti Barbarai pramogų.

– Aš visai nebežinau, *ko* tu nori!

– Aš noriu, kad man duotų ramybę.

Su Barbara tikrai sunkiausia iš visų vaikų, irzliai pasakė Džoana Rodniui. Rodnis sutiko, kiek suraukė kaktą.

– Kad nors ji pasakytų, ko nori, – kalbėjo toliau Džoana.

– Ji to dar nežino. Ji dar labai jauna, Džoana.

– Todėl ir reikia nuspręsti už ją.

– Ne, mano mieloji. Barbara pati turi viską atrasti. Duok

jai laisvę – tegu kviečiasi drauges namo, jei nori, bet tik nieko *neorganizuok*. Jaunimą tai nuteikia priešiškai.

Jau tie vyrai! – susierzino Džoana. Viską palikti, kaip yra, ir nieko aiškiai nenuspręsti. Kai pagalvoji, tai vargšas mielasis Rodnis visada buvo neryžtingas. O ji turėjo veikti praktiškai! Ir vis dėlto visi sako, kad Rodnis labai gudrus teisininkas.

Džoana prisiminė vakarą, kai Rodnis vietiniame laikraštyje perskaitė skelbimą apie Džordžo Harmono ir Primrouzos Dyn vestuves ir su šypsena, erzindamas Barbarą, pridūrė:

– Tavo sena meilė, a, Bebse?

Barbara smagiai nusijuokė.

– Žinau. Man jo labai reikėjo. O juk jis gana bjaurus, ar ne? Tai yra *tikrai* bjaurus.

– Jis man visada buvo itin nesimpatingas. Neįsivaizduoju, ką tu jame radai.

– Dabar ir pati nesuprantu. – Aštuoniolikmetė Barbara nešališkai svarstė apie savo, septyniolikmetės, kvailystes. – Bet žinai, tėtyte, aš turbūt jį tikrai mylėjau. Maniau, kad mama pasistengs mus išskirti, todėl ketinau su juo pabėgti, o jei tu ar mama būtumėt mus sulaikę, tai buvau nusprendusi įkišti galvą į dujinę orkaitę ir nusižudyti.

– Vos ne Džuljeta!

– Aš tikrai norėjau taip padaryti, tėti, – įsižeidė Barbara. – Pagaliau, kai nebegali ko nors ištverti, belieka tik *nusižudyti*.

Ir Džoana, nebeįstengdama ilgiau tylėti, ryžtingai įsikišo:

– Nekalbėk tokių baisių dalykų, Barbara. Tu pati nesupranti, ką kalbi.

– Aš ir pamiršau, kad tu čia, mama. Jau *tu* tai, be abejo, nieko tokio nepadarytum. *Tu* visada būtum rami ir neprarastum blaivaus proto, kad ir kas nutiktų.

– Tikiuosi, kad taip ir būtų.

Džoana susivaldė ne taip jau lengvai. Kai Barbara išėjo, ji pasakė Rodniui:

– Neturėtum dukters skatinti kalbėti tokias kvailystes.

– O, išsikalbėjusi ji daugiau apie tai nebegalvos.

– Juk iš tikrųjų ji nepadarytų nieko iš tų siaubingų dalykų, apie kuriuos kalba?

Rodnis nieko neatsakė, ir Džoana su nuostaba pažvelgė į jį.

– Betgi tu nemanai...

– Ne, ne, tikrai ne. Kai suaugs, kai įgis pusiausvyrą. Barbara labai nestabili emociškai, ir mums, Džoana, gali tekti su tuo susidurti.

– Koks absurdas!

– Taip, mums, turintiems saiko jausmą. Tik ne jai. Ji į viską žiūri nepaprastai rimtai. Gyvena tik tos akimirkos nuotaika. Nemoka pasižiūrėti iš šalies ir su humoru. Lytiškai subrendusi ne pagal metus...

– Na jau, Rodni! Tu kalbi lyg... lyg svarstytum kokią klaikią bylą pirmos instancijos teisme.

– Tose klaikiose bylose kalbama apie gyvus žmones, nepamiršk to.

– Taip, bet gražiai išauklėtos mergaitės, kaip Barbara, negali...

– Ko negali, Džoana?

– Ar mums būtina taip kalbėtis?

– Ne, žinoma, ne, – atsiduso Rodnis. – Bet norėčiau, kaip aš norėčiau, kad Barbara susipažintų su kokiu nors padoriu jaunuoliu ir iš tikrųjų jį įsimylėtų.

Ir tada, tarsi būtų buvusi išklausyta malda, iš Irako atvyko jaunasis Viljamas Rei paviešėti pas savo tetą, ledi Heriot.

Džoana pirmą kartą pamatė jį, praėjus maždaug savaitei po atvykimo. Vieną popietę, kai Barbaros nebuvo namie, tarnaitė jį atlydėjo į svetainę. Džoana, sėdinti prie savo rašomojo stalo, nustebusi pažvelgė į jį ir pamatė aukštą, tvirtai sudėtą jaunuolį atsikišusiu smakru, labai rausvų skruostų, ramiai žvelgiantį žydromis akimis.

Dar labiau išraudęs, Bilas Rei sumurmėjo sau į apykaklę, kad esąs ledi Heriot sūnėnas ir užėjęs... e... grąžinti panelei Skjudamor raketę, kurią ji... e... vakar palikusi.

Džoana greitai susigaudė ir mandagiai jam padėkojo.

Barbara tokia išsiblaškiusi, pasakė ji. Visur savo daiktus išmėto. Dabar jos nėra namie, bet turėtų netrukus pareiti. Ponas Rei gal pasiliktų išgerti arbatos?

Ponas Rei, atrodo, mielai sutiko, taigi Džoana, paskambinusi varpeliu, paliepė atnešti arbatos, tada pasiteiravo apie pono Rei tetą.

Ledi Heriot sveikata užėmė apie penkias minutes, o tada pokalbis ėmė strigti. Ponas Rei buvo nelabai linkęs kalbėtis. Jis sėdėjo tiesus kaip žvakė, vis dar labai išraudęs, ir atrodė, kad išgyvena kažkokią kančią. Visa laimė, tarnaitė atnešė arbatos, ir padėtis šiek tiek pasikeitė.

Džoana vis dar maloniai plepėjo, nors jautė, kad tam reikia pastangų, ir jai labai palengvėjo, kai anksčiau negu paprastai iš kontoros parėjo Rodnis. Jis buvo tikras išsigelbėjimas. Ėmė kalbėti apie Iraką, išjudino vaikiną keliais paprastais klausimais, ir kankinamas Bilo Rei susikaustymas greitai atsileido. Netrukus jis jau kalbėjosi beveik laisvai. Paskui Rodnis nusivedė jį į savo kabinetą. Bilas išėjo tik baigiantis septintai, ir atrodė, kad nelabai noriai.

– Malonus vaikinukas, – pasakė Rodnis.

– Taip, visai malonus. Gana drovus.

– Neabejotinai. – Rodnis kažkodėl atrodė patenkintas. – Bet nemanau, kad jis visada taip varžosi.

– Kaip ilgai jis čia prasėdėjo!

– Daugiau kaip dvi valandas.

– Tu turbūt labai pavargai, Rodni.

– O ne, man visai patiko. Gerą galvą turi tas vaikinas ir gana neįprastą požiūrį į viską. Linkęs vertinti filosofiškai. Turi ir charakterį, ir smegenų. Taip, jis man patiko.

– Ir tu jam turbūt patikai – taip ilgai kalbėjotės.

Rodnis ir vėl atrodė esąs kažkuo patenkintas.

– O, jis ilgai išbuvo ne dėl kalbų. Tikėjosi sulaukti Barbaros. Na, Džoana, negi tu neatpažįsti meilės? Vargšas vaikinas buvo susikaustęs, nes drovėjosi. Dėl to ir buvo raudonas kaip burokas. Jam turbūt prireikė daug pastangų prisiversti čia ateiti, o kai atėjo, panelės – nė kvapo. Taip, čia meilė iš pirmo žvilgsnio.

Kai namo parskubėjo Barbara – kaip tik buvo metas pietų, – Džoana pasakė:

– Buvo atėjęs vienas iš tavo draugų, Barbara, ledi Heriot sūnėnas. Atnešė tavo raketę.

– A, Bilas Rei? Tai jis ją surado? Anądien buvo kažkur pradingusi.

– Jis čia kiek pabuvo, – pasakė Džoana.

– Gaila, kad prasilenkėm. Buvau kine su Krebsais. Baisiai kvailas filmas. Ar Bilas jums labai įkyrėjo?

– Ne, – atsakė Rodnis. – Jis man patiko. Pasikalbėjom apie politiką Artimuosiuose Rytuose. Tau gal ir būtų buvę nuobodu.

– Man patinka pasiklausyti apie keistesnes pasaulio vietas. Norėčiau pakeliauti. Iki gyvo kaulo įkyrėjo sėdėti šitam Kreiminstery. Bilas bent jau ne toks kaip visi.

– Bet kada gali pasimokyti kokio darbo, – užsiminė Rodnis.

– Oi, darbo! – suraukė nosytę Barbara. – Juk žinai, tėti, kokia aš tinginė. Nemėgstu dirbti.

– Spėju, kad dauguma žmonių nemėgsta, – atsakė Rodnis.

Barbara puolė prie jo ir apsikabino.

– O tu dirbi per daug. Visada taip maniau. Tiesiog pikta! – Paleidusi jį iš glėbio pridūrė: – Bilui aš paskambinsiu. Jis yra kažką užsiminęs apie lipimą į Marsdeno viršūnes...

Rodnis akimis nusekė ją, einančią prie telefono kitame holo gale. Jo žvilgsnis buvo keistas, lyg ir klausė, lyg abejojo.

Bilas Rei jam patiko, taip, neabejotinai iškart patiko. Tai kodėl jis tada atrodė toks sunerimęs, susirūpinęs, kai kartą įbėgusi kambarin Barbara pareiškė, kad ji su Bilu susižadėjo, kad jie tuoj susituoksią, ir tada ji galėsianti išvykti su juo į Bagdadą?

Bilas buvo jaunas, jo giminės užėmė aukštus postus, jis turėjo savų pinigų ir geras perspektyvas. Tai kodėl Rodnis prieštaravo, siūlė pratęsti sužieduotuves? Kodėl jis vaikščiojo susiraukęs, atrodė abejojantis ir suglumęs?

O visai prieš pat vestuves pratrūko įrodinėti, kad Barbara per jauna.

Ką gi, Barbara kiek nusileido ir, ištekėjusi už Bilo po pusmečio, išvyko su juo į Bagdadą. Eivrilė savo ruožtu pranešė, kad yra susižadėjusi su biržos makleriu Edvardu Harisonu-Vilmotu.

Jis buvo ramus, malonus trisdešimt ketverių metų vyras ir gerai apsirūpinęs.

Taigi iš tikrųjų viskas, atrodo, susitvarkė kuo puikiausiai, galvojo Džoana. Rodnis apie Eivrilės sužieduotuves nekalbėjo, bet kai ji paspaudė, pasakė:

– Taip, taip, geriau nebūna. Jis simpatingas vyriškis.

Po Eivrilės vestuvių Džoana ir Rodnis liko namie vieni.

Tonis, pasimokęs žemės ūkio koledže ir neišlaikęs egzaminų, todėl sukėlęs jiems daug rūpesčių, galų gale išvyko į Pietų Afriką, kur vienas Rodnio klientas turėjo Rodezijoje didelę apelsinų plantaciją.

Tonis rašė jiems pakilios nuotaikos, nors nelabai ilgus laiškus. Po kiek laiko parašė, kad susižadėjo su mergina iš Durbano. Džoana labai sielojosi, kad jos sūnus ves merginą, kurios jie net nėra matę. Ir dar neturtingą – iš tikrųjų, pasakė ji Rodniui, – ką jie apie ją žino? Visiškai nieko.

Rodnis atsakė, kad tai Tonio reikalas ir kad reikia tikėtis geriausio. Sprendžiant iš Tonio atsiųstų nuotraukų, ji atrodanti miela mergaitė, be to, sutinkanti su Toniu pradėti Rodezijoje savą nedidelį verslą.

– Jie pragyvens ten visą gyvenimą, ir dar kažin, ar kada apsilankys namie. Tonį reikėjo priversti dirbti firmoje – sakiau, kai dar buvo laikas!

Rodnis nusišypsojo ir pasakė, kad jis nelabai sugeba priversti žmones ką nors daryti.

– Ne, Rodni, tau tikrai reikėjo *primygtinai reikalauti.* Jis greitai būtų susitaikęs su tuo. Kaip ir bet kas kitas.

Taip, sutiko Rodnis, tai tiesa. Bet, jo nuomone, per didelė rizika.

Rizika? Džoana pasakė nesuprantanti. Kokia čia rizika?

Rodnis paaiškino, kokia – sūnus gali būti nelaimingas.

Džoana atsakė, kad visos tos kalbos apie laimę vedančios ją iš kantrybės. Atrodo, kad niekas daugiau apie nieką kita ir negalvoja. Laimė dar ne viskas gyvenime. Yra ir kitų, daug svarbesnių dalykų.

– Kokių? – paklausė Rodnis.

– Na, – kiek padvejojusi atsakė Džoana, – pavyzdžiui, pareiga.

Rodnis atsakė, kad tapti teisininku negali būti pareiga.

Kiek pyktelėjusi Džoana atsakė, kad jis puikiai žinąs, ką ji turėjusi galvoje.

Tonio pareiga teikti tėvui džiaugsmo, o ne nuvilti jį.

– Tonis manęs nenuvylė.

Bet juk Rodnis nenorįs, kad jo vienintelis sūnus gyventų tokioj tolybėj kitam pasaulio krašte ir jie nematytų savo sūnaus, sušuko Džoana.

– Ne, – atsakė Rodnis atsidusdamas. – Turiu pripažinti, kad Tonio labai ilgiuosi. Jis toks linksmas, džiugus vaikas, gera buvo turėti jį namuose. Taip, aš jo ilgiuosi...

– Ir aš tą patį sakau. Tau reikėjo tvirtai laikytis!

– Bet pagaliau, Džoana, tai Tonio gyvenimas. Ne mūsų. Mūsų jau nugyventas, geriau ar blogiau, ir eina į pabaigą – aktyvioji dalis, norėjau pasakyti.

– Taip... ką gi... gal taip ir yra.

Pagalvojusi ji dar pridūrė:

– O gyvenimas buvo labai gražus. Ir tebėra, žinoma.

– Džiaugiuosi dėl to.

Rodnis šypsojosi jai. Jo šypsena buvo miela, truputį pašaipi. Kartais atrodydavo, jis šypsosi dėl kažko, kitiems nematomo.

– Juk mes vienas kitam labai tinkam, – pasakė Džoana.

– Taip, mes nedažnai pasiginčijam.

– Ir dar labai nusisekė mums vaikai. Būtų siaubinga, jei jie būtų kokie nedori ar nelaimingi, ar kas nors panašaus.

– Keistai kalbi, Džoana, – pasakė tuomet Rodnis.

– Taip, Rodni, bet tada iš tikrųjų būtų labai liūdna.

– Nemanau, kad kas nors tave liūdintų ilgai, Džoana.

– Na, – ji kurį laiką pasvarstė jo žodžius. – Be abejo, aš labai nuosaikaus būdo. Žinai, aš manau, kad žmogaus pareiga lengvai nepasiduoti, kad ir kas nutiktų.

– Pasigėrėtinas ir patogus požiūris.

– Juk malonu, ar ne, – pasakė šypsodamasi Džoana, – kai jauti, kad tau kas nors pavyko?

– Taip, – atsiduso Rodnis. – Taip, turėtų būti malonu.

Džoana nusijuokė ir, uždėjusi delną jam ant rankos, spustelėjo.

– Nesikuklink, Rodni. Nė vienas teisininkas apylinkėje neturi gausesnės klientūros kaip tu. Klientų gerokai daugiau negu dėdės Henrio laikais.

– Taip, firma dirba sėkmingai.

– Ir kapitalo daugėja, kai atėjo naujas partneris. Juk tu nieko prieš, kad yra naujas partneris?

Rodnis papurtė galvą.

– Ne, ne, mums reikia jauno kraujo. Mudu su Oldermenu jau senstam.

Taip, pagalvojo Džoana, teisybė. Tamsūs Rodnio plaukai jau gerokai pražilę.

Džoana sujudėjo ir pasižiūrėjo į laikrodėlį.

Rytas ėjo gana greitai, o tų padrikų, slegiančių, visai nereikalingų minčių, kurios, atrodė, tiesiog brovėsi jai į galvą, daugiau nebekilo.

Ką gi, tai rodo, ar ne, kad „savitvarda“ yra šūkis, kuriuo reikia vadovautis. Surikiuoti savo mintis tam tikra tvarka, prisiminti vien tai, kas buvo malonu ir gera. Šįryt ji taip ir padarė – ir mat kaip greitai prabėgo laikas. Maždaug po pusantros valandos jau ir priešpiečiai. Gal reiktų išeiti kiek pasivaikščioti, laikantis arti viešbučio. Vis šiokia tokia permaina prieš tai, kai grįžusi vėl gaus to karšto sunkaus maisto.

Miegamajame Džoana užsidėjo dvigubą fetrinę skrybėlę ir išėjo.

Arabas, atsiklaupęs ant žemės veidu į Meką, lankstėsi, progiesmiu plonu balsu pro nosį tardamas maldos žodžius.

Nepastebėtas priėjęs Džoanai už nugaros indas paaiškino:

– Jis kalba dienos malda.

Džoana linktelėjo. Informacija pasirodė jai nesanti reikalinga. Ji puikiausiai matė, ką tarnas daro.

– Jis sako, Alachas labai užjaučia, labai maloningas.

– Žinau, – atsakė Džoana ir pasitraukė šalin, iš lengvo žengdama link spygliuotos vielos raizgalynės, rodančios, kur yra geležinkelio stotis.

Ji prisiminė, kaip žiūrėjo į šešis ar septynis arabus, besistengiančius pastumti aplamdytą „Fordą“, kuris buvo įklimpęs smėlyje, – visi stūmė ir traukė į skirtingas puses, o jos žentas Viljamas paaiškino, kad savo geranoriškas, bet bevaises pastangas jie palydi vilties kupinais žodžiais: „Alachas labai maloningas.“

Alachui privalu būti maloningam, pagalvojo ji, kadangi tik stebuklas galėtų ištempti tą automobilį, kai jie stumia jį kas kur.

Keisčiausia buvo, kad jie visi atrodė laimingi ir džiugiai nusiteikę. *„Inshallah“*, sakė jie, „Jei Dievas panorės“, ir dėl to ne-

dėjo jokių proto pastangų, kad patenkintų savo norus. Džoanai toks gyvenimo būdas netiko. Reikia apgalvoti ir susidaryti planus rytojui. Nors gal, jei gyventum tokiam visiškam užkampy kaip Tel Abu Hamidas, tai būtų ir nereikalinga. Jei čia užsibūtum, galvojo Džoana, užmirštum net kuri savaitės diena.

Ir ji pamėgino prisiminti – pala, šiandien ketvirtadienis... taip, ketvirtadienis, o atsiradau čia pirmadienio vakare.

Ji jau priėjo spygliuotą vielą ir netoliese už jos pamatė vyrą, vilkintį kažkokią uniformą, su šautuvu. Jis buvo atsirėmęs į didelę dėžę ir turbūt saugojo stotį ar sieną.

Sargybinis lyg ir snaudė, ir Džoana sumojo, kad jai verčiau nebeiti artyn, nes jis nubudęs dar gali ją nušauti. Jai atrodė, kad Tel Abu Hamide šitai nebūtų neįmanoma.

Pasitraukė atgal ir šiek tiek pakeitė kryptį, kad apeitų viešbutį. Šitaip praslinks laikas, ir ji išvengs rizikos vėl patirti tą keistą agorafobiją (jei tai agorafobija).

Vis dėlto, patenkinta pagalvojo Džoana, rytas praėjo labai sėkmingai. Ji perkratė mintyse visa tai, dėl ko turi būti dėkinga. Eivrilės santuoka su brangiuoju Edvardu, tokiu solidžiu, patikimu – ir pasiturinčiu; Eivrilės namai Londone žavingi, ir „Herodsas“ čia pat. Ir Barbaros santuoka. Ir Tonio – nors iš tikro ne visai vykusi, juk jie nieko apie tai nežino, o pats Tonis ne toks jau pavyzdingas, koks turėtų būti sūnus. Toniui derėjo pasilikti Kreiminsteryje ir dirbti Oldermeno, Skjudamoro ir Vitnio firmoje. Derėjo vesti mielą mergaitę anglę, mėgstančią būti gamtoje, ir eiti tėvo pėdomis.

Vargšas Rodnis, galva pilna žilų sruogų, o sūnaus, kuris pakeistų jį darbe, nėra.

Tai dėl to, kad Rodnis nuolaidžiavo Toniui. Reikėjo laikytis ryžtingai. Tvirtumas, štai kas svarbiausia. Ir kas būtų ištikę

Rodnį, norėčiau žinoti, jei *aš* būčiau nuolaidžiavusi, galvojo Džoana. Širdį užliejo šiltas pritarimo savo nuostatai jausmas. Būtų tikriausiai suvaržytas skolų ir mėgintų ką nors užstatyti už paskolą, kaip tas ūkininkas Hodzdonas. Kažin, ar Rodnis deramai vertina tai, ką yra dėl jo padariusi...

Džoana įsižiūrėjo į mirguliuojančią horizonto liniją. Keista, atrodo, ten vanduo. Žinoma, prisiminė ji, miražas!

Taip, tai miražas... panašu į vandens balutes smėlyje. Visai ne toks, kaip manoma, – ji įsivaizduodavo, kad miražas – tai medžiai, miestai – kažkas daug materialesnio.

Bet net šis neįspūdingas pavandenijęs vaizdas buvo įdomus – į jį žiūrint galima pajusti, kas yra *tikrovė.*

Miražas, galvojo Džoana, miražas. Tas žodis atrodė reikšmingas.

Apie ką ji galvojo? A, taip, apie Tonį, kaip be galo savanaudiškai ir neapgalvotai jis pasielgė.

Tonį paveikti visada buvo nepaprastai sunku. Toks neryžtingas, klusnus, jis sau ramiausiai su malonia šypsena darė, ką pats norėjo. Tonis niekada nebuvo prie jos prisirišęs taip, kaip, jos supratimu, sūnus turėtų būti prisirišęs prie motinos. Iš tikrųjų labiausiai jis mylėjo tėvą.

Džoana prisiminė, kaip Tonis, septynmetis berniukas, vidury nakties įėjo į kambarį, kur miegojo Rodnis, ir ramiai, dalykiškai pareiškė:

– Man rodos, tėti, man pasitaikė suvalgyti šungrybį vietoj gero grybo, nes labai skauda ir aš turbūt mirsiu. Tai atėjau čia numirti prie tavęs.

Iš tikrųjų nei šungrybiai, nei grybai buvo niekuo dėti. Vaikui buvo ūminis apendicitas, ir, nepraėjus dvidešimt keturioms valandoms, jį reikėjo operuoti. Bet Džoanai vis dar at-

rodė keista, kad sūnus atėjo pas Rodnį, o ne pas ją. Būtų buvę labiau suprantama, jei Tonis būtų atėjęs pas motiną.

Taip, su Toniu buvo visokių sunkumų. Mokytis tingėjo. Vangiai įsitraukdavo į žaidimus. Ir nors buvo labai gražus, o Džoana tuo didžiavosi ir visur kartu vedžiodavosi, jis visai nenorėdavo eiti su ja ir turėjo bjaurų įprotį kažkur pradingti, kai ji jo ieškodavo.

– Apsauginė spalva, – taip pavadino tai Eivrilė, prisiminė Džoana. – Tonis daug gudriau už mus moka užsimaskuoti, – pasakė Eivrilė.

Džoana ne visai suprato, ką ji norėjo pasakyti, bet pasijuto kiek įžeista...

Džoana žvilgtelėjo į laikrodėlį. Nėra reikalo vaikščioti tiek, kad sukaistum. Jau metas grįžti į viešbutį. Nuostabus buvo rytas – jokių nutikimų, nemalonių minčių, jokios agorafobijos...

Na jau, sušuko vidinis balsas, kalbi kaip kokia ligoninės slaugytoja. Kas manai esanti, Džoana Skjudamor? Ligonė? Psichiškai nesveika? Ir kodėl taip didžiuojiesi savimi, bet esi tokia pavargusi? Ir kas čia nepaprasta, jei rytas buvo malonus, normalus?

Ji greit parėjo į viešbutį ir apsidžiaugė pamačiusi, kad priešpiečiams gaus konservuotų kriaušių – vis šioks toks įvairumas.

Parėjusi po priešpiečių, atsigulė ant lovos.

Jei galėtų pamiegoti iki arbatos meto...

Bet į miegą nė kiek netraukė. Galva buvo aiški ir budri. Džoana gulėjo užsimerkusi ir jautė, kad kūnas įsitempęs ir pasirengęs kažko sulaukti... tartum sergėjosi, pasiruošęs gintis nuo tykančio pavojaus. Visi raumenys buvo įtempti.

Man reikia atsipalaiduoti, pagalvojo Džoana, reikia atsipalaiduoti.

Bet atsipalaiduoti nesisekė. Kūnas buvo sustingęs, sukaustytas. Širdis plakė kiek greičiau nei paprastai. Protas suklusęs, įtarus.

Visa tai kažką priminė. Ji pagalvojo ir pagaliau surado tinkamą palyginimą – savijauta kaip dantisto laukiamajame.

Lauki ko nors labai nemalonaus, nori save nuraminti, nebegalvoti apie tai ir žinai, kad kas minutę kančia vis artėja...

Bet kokia kančia? Ko ji laukia?

Kas mane ištiks?

Driežai visi sulindo į savo plyšius... nes artėja audra... tyla prieš audrą... laukimas... laukimas...

O Dieve! Ir vėl viskas be ryšio.

Panelė Gilbi... savitvarda... Dvasinis pasitraukimas...

Atsiskyrimas nuo pasaulio! Reikia medituoti. Kaip tai vadinasi, kai kartoji „Om“? Teosofija? Ar budizmas?

Ne, ne, reikia laikytis savo religijos. Mąstyti apie Dievą. Apie Dievo meilę. *Dieve...* Tėve mūsų, kuris esi danguje...

Jos pačios tėvas – dailiai kampuotai apkirpta ruda jūrininko barzda, giliomis skvarbiomis mėlynomis akimis – mėgo, kad viskas namuose būtų tvarkinga kaip laive. Geraširdis griežtos tvarkos šalininkas, tipiškas dimisijos admirolas. O motina – aukšta, liesa, išsiblaškiusi, netvarkinga ir tokia beatodairiškai gera, jog žmonės surasdavo jai visokiausių pateisinimų net tada, kai ji labiausiai juos erzino.

Motina kuo ramiausiai nueidavo į svečius su ne tos pačios poros pirštinaitėm, susilamdžiusiu sijonu ir skrybėlaite, kreivai prisegta prie plieno spalvos plaukų kuodo, palaimingai ne-

numanydama, kad kažkas jos išvaizdoje negerai. O admirolas pyktį visada išliedavo ant dukterų, tik jau ne ant žmonos.

– Kodėl jūs, mergaitės, negalit prižiūrėti motinos? Ką jūs sau manot, leisdamos jai tokiai išeiti iš namų? Nepakęsiu tokio aplaidumo! – riaumodavo jis.

Ir trys mergaitės nuolankiai atsakydavo:

– Taip, tėti. – O vėliau, jau vienos kitoms: – Taip tai taip, bet kad mama tiesiog nepakenčiama.

Džoana, be abejo, labai mylėjo savo motiną, bet meilė nekliudė jai matyti, kad motina tikrai labai vargina – visiško iširimo ir nenuoseklumo negalėjo atpirkti linksmas neatsakingumas ir geraširdiškas impulsyvumas.

Ir kai po motinos mirties Džoana tvarkė jos popierius, pasijuto tiesiog priblokšta, kai perskaitė laišką, kurį tėvas parašė dvidešimtųjų vedybų metinių proga.

Kaip liūdna, kad negaliu būti šiandien su tavim, mylimoji. Norėčiau šiame laiške pasakyti tau, ką man reiškė tavo meilė visus tuos metus, ir kad šiandien tu man dar brangesnė negu kada nors anksčiau. Tavo meilė – didžiausia mano gyvenimo palaima, ir dėkoju Dievui už ją ir už tave...

Kažkodėl ji niekada nesuvokė, kad tėvo jausmai motinai galėjo būti tokie...

Šį gruodį bus jau dvidešimt penkeri metai, kai mes su Rodniu susituokę. Sidabrinės vestuvės. Kaip būtų malonu, jei jis parašytų man tokį laišką...

Ir ji sukūrė laišką mintyse.

Brangiausioji Džoana... jaučiu, kad turiu parašyti, koks esu tau dėkingas... ir kokia tu man svarbi... Žinau, tu net nenujauti, kad tavo meilė – didžiausia mano gyvenimo palaima...

Kažkaip nelabai įtikinama, pagalvojo Džoana, nutraukusi šias vaizduotės pratybas. Neįmanoma įsivaizduoti, kad Rodnis parašytų tokį laišką... kad ir kaip ją myli... kad ir kaip ją myli...

Kam reikia kartoti vis tą patį? Kodėl ją krečia tas keistas šaltas drebulys? Apie ką ji galvojo prieš tai?

Žinoma! Džoana atsipeikėjo visiškai sukrėsta. Juk ji turėjo užsiimti dvasiniu tobulėjimu, medituoti. O įsileido galvoti apie žemiškus dalykus – apie tėvą ir motiną, jau kadai mirusius.

Numirė ir paliko ją vieną.

Vieną dykumoje. Vieną šitame bjauriame kaip kalėjimo kamera kambaryje.

Ji neturi apie ką galvoti, galvoja tik apie save.

Džoana pašoko. Kokia nauda iš to gulėjimo, jei negali užmigti.

Ji nekentė šių aukštų kambarių su mažais, tinkleliais aptrauktais langais. Jie užspeičia iš visų pusių. Pasijunti kaip koks menkas vabalėlis. Ji norėjo būti didelėje erdvioje svetainėje su gražiais, linksmais kretono baldų apmušalais, kur traška židinyje ugnis ir yra žmonių – daug žmonių, su kuriais gali pasimatyti ir kurie ateina pas tave į svečius...

O, traukinys jau *turi* greitai ateiti – būtinai turi greitai ateiti. Ar automobilis... *bet kas.*

– Aš negaliu čia būti, – ištarė Džoana garsiai. – Aš negaliu čia būti!

(Kalbu su savim, pagalvojo ji, tai nieko gero nežada.)

Išgėrusi arbatos, ji išėjo laukan. Nebeįstengė ramiai sėdėti ir galvoti.

Ji vaikščios ir vaikščios, ir nebegalvos.

Galvojimas tik viską sujaukia. O kai pasižiūri į tuos žmones, kurie čia gyvena – indą, arabą, virėją – jau jie tai tikrai niekada negalvoja.

Kartais aš sėdi ir galvoja, o kartais tik sėdi...

Kas tai pasakė? Koks pasigėrėtinas gyvenimo būdas!

Ji negalvos, tik vaikščios. Ne per toliausiai nuo viešbučio... dėl visa ko... na, dėl visa ko...

Apeis didelį ratą. Vis ratu ir ratu. Kaip koks gyvulys. Tai žemina. Taip, žemina, bet nieko nepadarysi. Jai reikia būti labai atsargiai savo atžvilgiu. Antraip...

Antraip kas? Ji nežino. Neturi supratimo.

Ji turi negalvoti apie Rodnį, ji turi negalvoti apie Eivrilę, ji turi negalvoti apie Tonį, ji turi negalvoti apie Barbarą. Ji turi negalvoti apie Blanšą Hagard. Ji turi negalvoti apie raudonus rododendro pumpurus. (Visų svarbiausia negalvoti apie raudonus rododendro pumpurus!) Ji turi negalvoti apie poeziją...

Ji turi negalvoti apie Džoaną Skjudamor. Bet juk tai aš! Ne, ne aš! Taip, aš.

Jeigu neturėtum daugiau apie ką galvoti, tik apie save, ką tu apie save sužinotum?

– Aš nenoriu sužinoti, – garsiai ištarė Džoana.

Nuskambėję žodžiai ją apstulbino. Ko ji nenori sužinoti?

Aš kaunuosi, pagalvojo ji. Aš kaunuosi mūšyje ir jį pralaimėsiu.

Bet su kuo kaunuosi? Su žmogum? Daiktu? Reiškiniu?

Nesvarbu, pagalvojo ji. Aš nenoriu žinoti...

Reikia taip ir toliau sakyti. Geri žodžiai.

Keistas jausmas, lyg kas eitų šalia. Kažkas gerai pažįstamas. Jei ji pasuktų galvą... ką gi, ji pasuko galvą, bet šalia nieko nėra. Visiškai nieko.

Ir vis dėlto jausmas, kad kažkas čia pat yra, neišnyko. Ji išsigando. Rodnis, Eivrilė, Tonis, Barbara – nė vienas iš jų jai nepadės, nė vienas iš jų negali jai padėti, nė vienas iš jų padėti nenori. Niekam ji nerūpi.

Ji pareis į viešbutį ir atsikratys to, kuris ją šnipinėja.

Išėjęs pro vielinio tinklelio duris, lauke stovėjo indas. Džoana eidama kiek svirduliavo. Ji supyko, pamačiusi, kaip indas į ją žiūri.

– Kas yra? – paklausė ji. – Kas atsitiko?

– *Memsahib* atrodo negerai. Gal *Memsahib* didelis karštis?

Štai kas. Žinoma, taip ir yra. Ji karščiuoja! Kaip kvaila, kad anksčiau nesusiprotėjo.

Džoana paskubėjo vidun. Reikia pasimatuoti temperatūrą, susirasti chininą. Ji turėjo pasiėmusi chinino.

Išsiėmusi termometrą, pakišo po liežuviu.

Ji karščiuoja – žinoma, kad karščiuoja. Padrikos mintys... neįvardijamos baimės... nuogąstavimai... pagreitėjęs širdies plakimas.

Grynai fizinė būklė ir daugiau nieko.

Ji išsiėmė termometrą ir pasižiūrėjo.

Tik vos vos žemesnė negu normali.

Laiką iki vakaro ji šiaip taip prastūmė. Dabar jau tikrai nerimavo dėl savęs. Saulė neperkaitino... temperatūros ji neturi... turbūt nuo nervų.

Tai nuo nervų – taip visi sako. Taip ir ji sakydavo apie kitus žmones. Na, tada nežinojo. O dabar žino. Nervai, iš tikrųjų! Prakeikti nervai! Dabar jai reikia tik gydytojo, gero, užjaučiančio gydytojo, privačios klinikos ir malonios, sumanios slaugytojos, kuri būtų su ja dieną naktį. „Ponios Skjudamor negalima palikti vienos."

O turi ji tik kalėjimą išbaltintomis sienomis vidury dykumos, pusprotį indą, visišką silpnaprotį tarną arabą ir virėją, kuris netrukus atsiųs jai ryžių su lašiša iš konservų dėžutės, pupelių ir kietai virtų kiaušinių.

Viskas ne taip, galvojo Džoana, visiškai netinka mane gydyti...

Papietavusi ji grįžo į kambarį ir susirado buteliuką su aspirinu. Dar buvo likusios šešios tabletės. Surizikavo išgerti visas. Nieko neliko rytdienai, bet reikėjo ko nors griebtis. Daugiau niekada, pasakė ji sau, nekeliausiu be kokių nors veiksmingų migdomųjų.

Apimta blogos nuojautos, ji nusirengė ir atsigulė.

Net keista, beveik iškart ir užmigo.

Tą naktį Džoana sapnavo, kad yra dideliame kalėjime su vingiuotais koridoriais. Norėjo išeiti, bet negalėjo rasti kelio, nors visą laiką *žinojo*, kur jis yra...

Tau reikia tik prisiminti, kartojo ji sau tvirtai įsitikinusi, tau reikia tik prisiminti.

Rytą nubudo jausdamasi visai rami, nors pavargusi.

– Tau reikia tik prisiminti, – pasakė ji sau.

Atsikėlė, apsirengė, papusryčiavo.

Jautėsi visai gerai, nors ir kiek nerimavo.

Tikriausiai vėl viskas prasidės iš naujo, pagalvojo sau. Ką gi, nieko nepadarysi.

Džoana sustingusi sėdėjo krėsle. Netrukus ji išeis laukan, bet dar ne dabar.

Ji nesistengs galvoti apie ką nors konkretaus – ir nesistengs iš viso negalvoti. Ir viena, ir kita per daug vargina. Ji pasiduos nešama minčių tėkmės.

Oldermeno, Skjudamoro ir Vitnio kontoros nuošalus kambarys. Dokumentų dėžės su baltomis kortelėmis. Seras Džasperas Foulksas (neseniai miręs) – turtas. Pulkininkas Etčingemas Viljamsas. Kaip scenos butaforija.

Giedras ir energingas žvelgia nuo savo rašomojo stalo Piteris Šerstonas. Koks panašus į motiną – ne, ne visai, akys Čarlzo Šerstono. Tas gyvas, gudrus, įkypas žvilgsnis. Rodniu dėta, juo nepasitikėčiau, pagalvojo ji tada.

Keista, kad taip pagalvojo!

Po Leslės mirties Šerstonas visai palūžo. Labai greitai jis mirė galutinai prasigėręs. Vaikus gelbėjo giminės. Trečiasis vaikas, mergytė, mirė sulaukusi pusės metų.

Vyresnėlis, Džonas, susidomėjo medžiais ir miškais. Dabar jis kažkur Birmoje. Džoana prisiminė Leslę ir jos rankomis margintus baldų apmušalus. Jei Džonas į motiną ir paveldėjo jos troškimą žiūrėti, kaip viskas greitai auga, dabar jis turėtų būti labai laimingas. Ji girdėjo, kad jam sekasi gerai.

Piteris Šerstonas atėjo pas Rodnį ir pasiprašė priimamas į kontorą.

– Mama sakė, kad jūs tikrai man padėsite, pone.

Patrauklus, šypsantis berniukas, tiesmukas, guvus, visada paslaugus – Džoanai jis atrodė malonesnis už brolį.

Rodnis mielai jį priėmė. Šitaip jam galbūt buvo kiek atsilyginta už tai, kad jo paties sūnus išvyko už jūrų marių ir atsiskyrė nuo šeimos.

Ilgainiui Rodnis gal būtų ėmęs žiūrėti į Piterį kaip į sūnų. Jis dažnai pas juos lankėsi ir visada įtikdavo Džoanai. Elgėsi laisvai, maloniai, bet ne taip pataikaujamai kaip jo tėvas.

Ir štai kartą Rodnis parėjo namo piktas ir susirūpinęs. Į jos klausimus nekantriai atsakinėjo, kad nieko nenutikę, visai nieko. O maždaug po savaitės užsiminė, kad Piteris išeinąs iš darbo – nusprendęs dirbti aviacijos gamykloje.

– Ak, Rodni, tu buvai jam toks geras. Ir mums abiem jis patiko.

– Taip, patrauklus vaikinukas.

– Tai kas atsitiko? Ar jis ėmė tinginiauti?

– O ne, jis sumanus ir turi gerą galvą skaičiams.

– Kaip jo tėvas?

– Taip, kaip tėvas. Bet jaunimą traukia nauji atradimai... skraidymas ir panašiai.

Bet Džoana nebesiklausė. Jos klausimas nukreipė mintis tam tikra linkme. Piteris Šerstonas metė darbą labai jau netikėtai.

– Rodni, ar tikrai nebuvo nieko *nedoro*?

– Nedoro? Ką nori tuo pasakyti?

– Na, kaip atsitiko jo tėvui. Jo burna kaip Leslės, bet akys taip pat keistai bėgioja, kaip tėvo. Ak, Rodni, tai tiesa? Jis *iškrėtė* ką nors nedoro?

– Buvo nedidelis nemalonumas, – iš lėto atsakė Rodnis.

– Su sąskaitom? Jis pasisavino pinigų?

– Aš nenoriu apie tai kalbėti, Džoana. Nieko ten tokio nebuvo.

– Sukčius kaip ir jo tėvas! Keistas dalykas tas paveldimumas.

– Labai keistas. Ir atrodo, nukrypsta ne į tą pusę.

– Tu nori pasakyti, kad jis nusidavė į Leslę? Juk ji nelabai ką sugebėjo pasiekti, ar ne?

– Mano nuomone, ji daug pasiekė. Ėmėsi darbo ir gerai jį dirbo, – sausai atsakė Rodnis.

– Vargšelė.

– Negailėk jos visą laiką, – piktai pasakė Rodnis. – Mane tai erzina.

– Bet, Rodni, koks tu žiaurus. Juk jos gyvenimas tikrai buvo baisiai liūdnas.

– Aš niekada taip nemaniau.

– O jos mirtis...

– Verčiau nekalbėk apie tai.

Ir jis nusisuko.

Visi bijo vėžio, pagalvojo Džoana. Net to žodžio vengia. Vadina, jei tik būna įmanoma, kaip nors kitaip – piktybiniu augliu, sunkia operacija, nepagydoma liga, kažkuo, graužiančiu iš vidaus. Net Rodnis nemėgsta, kai apie tai užsimeni. Galų gale, ką gali žinoti – juk numiršta kas dvyliktas. Ir atrodo, dažnai užpuola kuo sveikiausius žmones. Tuos, kurie niekada niekuo nesirgo.

Džoana prisiminė dieną, kai išgirdo tą žinią iš ponios Lambert Turgaus aikštėje.

– Ar girdėjot, brangioji? Vargšė ponia Šerston.

– Kas gi jai?

– Numirė. – Su pasigardžiavimu. O paskui pritildė balsą: – Manau, kad sugraužė ją iš vidaus... Operuoti buvo neįmanoma... Girdėjau, kentėjo didelius skausmus. Bet laikėsi narsiai. Dirbo ir dirbo, belikus dviem savaitėm iki pabaigos, o tada jau *turėjo* jai nuolat leisti morfijų. Mano sūnėno žmona buvo ją sutikusi vos prieš šešias savaites. Atrodė baisiai pasiligojusi ir

sulysusi, vieni kaulai, bet šiaip vis tokia pat, kvatojosi ir juokavo. Žmonės turbūt negali patikėti, kad nepasveiks. Taigi, liūdnas buvo vargšelės gyvenimas. Sakyčiau, mirtis jai buvo išsigelbėjimas...

Džoana parskubėjo namo pranešti Rodniui, o Rodnis ramiai atsakė, kad taip, jis žinąs. Jis esąs jos testamento vykdytojas, todėl iškart ir gavęs žinią.

Leslė Šerston nedaug ką paliko. Viskas turėjo būti padalyta vaikams. Testamento punktas, sujaudinęs Kreiminsterį, buvo nurodymas pervežti jos palaikus palaidoti Kreiminsteryje. „Nes ten, – buvo parašyta, – aš buvau labai laiminga."

Taigi Leslė Adelina Šerston atgulė amžino poilsio Kreiminsteryje, kapinėse prie Šv. Marijos bažnyčios.

Keistas noras, galvojo kai kas, juk kaip tik Kreiminsteryje nesąžiningas jos vyras buvo nuteistas už banko lėšų pasisavinimą. Bet kiti sakė, kad tai savaime suprantama. Kol prasidėjo visos bėdos, ji čia gyveno visai laimingai ir, aišku, prisiminė Kreiminsterį kaip prarastąjį rojų.

Vargšė Leslė – ir visos šeimos likimas tragiškas, nes Piteris, tapęs lakūnu bandytoju, žuvo, sudužus lėktuvui.

Rodnis dėl to baisiai sielojosi. Net keista, kad dėl Piterio mirties jis kaltino save.

– Bet iš tikrųjų, Rodni, kodėl taip manai? Tu čia visai niekuo dėtas.

– Leslė atsiuntė jį pas mane – pasakė, kad aš duosiu darbo ir pasirūpinsiu juo.

– Juk tu taip ir padarei. Priėmei jį į kontorą.

– Žinau.

– O jis nuėjo blogais keliais, bet tu jo neapkaltinai, nieko nedarei, pats atlyginai nuostolius, argi ne?

– Taip, taip, bet ne tai svarbiausia. Negi nesupranti, kad tik *todėl* Leslė jį ir atsiuntė pas mane – suprato, kad jis silpnas, nepatikimas, kaip ir Šerstonas. Džonas nekėlė rūpesčių. Ji patikėjo man prižiūrėti Piterį, apsaugoti silpnąją vietą. Jame viskas buvo keistai susimaišę. Jis turėjo Čarlzo Šerstono suktumo ir Leslės narsumo. Armadeilai man parašė, kad jis buvo geriausias jų lakūnas – absoliučiai bebaimis, o su lėktuvais išdarinėjo stebuklus – taip apie jį atsiliepė. Vaikinas pasisiūlė savanoriu išbandyti naują slaptą sprogmenį. Buvo žinoma, kad tai pavojinga. Taip jis ir žuvo.

– Ką gi, pasakyčiau, kad tai garbinga mirtis, tikrai labai garbinga.

Rodnis trumpai, santūriai nusijuokė.

– O taip, Džoana. Bet ar ištartum tuos žodžius taip ramiai, jeigu taip būtų žuvęs tavo sūnus? Ar būtum patenkinta, jei Tonis žūtų garbinga mirtimi?

Džoana išpūtė akis.

– Bet juk Piteris nebuvo mūsų sūnus. Tai visiškai kas kita.

– Aš galvoju apie Leslę... ką ji būtų jautusi...

Džoana nebegalėjo ramiai nusėdėti viešbučio krėsle.

Kodėl tie Šerstonai vis neišeina jai iš galvos nuo to laiko, kai ji čia? Ji turi ir kitų draugų, jai daug svarbesnių už bet kurį iš Šerstonų.

Leslės ji niekada nemėgo, tik gailėjosi jos. Vargšė Leslė po marmuro plokšte.

Džoana suvirpėjo. Man šalta, suprato ji. Man šalta. Kažkas vaikšto ant mano kapo.

Betgi ji galvojo apie Leslės Šerston kapą.

Čia šalta, pagalvojo ji, šalta ir niūru. Eisiu į saulę. Nebenoriu čia būti.

Kapinės, Leslės Šerston kapas. Ir raudonas sunkus rododendro pumpuras, iškritęs iš Rodnio atlapo kilpelės.

Nuo vėjo nubyrės kvapnus radastas...

Devintas skyrius

Džoana kone bėgte išbėgo į saulėkaitą.

Ji ėmė sparčiai žingsniuoti, net nepažvelgusi į krūvą skardinių ir vištas.

Čia geriau. Saulė šildo.

Šilta – jau nebepurto šaltis.

Ji jau atsikratė viso to...

Bet ką tai reiškia „atsikratė viso to"?

Staiga išdygusi šalia panelės Gilbi šmėkla įsakmiai pareikalavo:

– Susitvarkyk mintis, Džoana. Tiksliau parink žodžius. Nuspręsk, nuo ko tu iš tikrųjų bėgi.

Bet ji nežino. Visai nenumano.

Kažkokia baimė, kažkokia nuolat persekiojanti grėsmė.

Kažkas, kas visada tūnojo... tykojo... o ji tik slapstėsi, blaškėsi... išsisukinėjo...

Klausyk, Džoana Skjudamor, pasakė ji sau, tu elgiesi labai jau savotiškai...

Kas iš to, kad taip pasakysi. Jai atsitiko kažkas negera. Bet tikrai ne agorafobija (ar teisingai ji taria tą žodį? Nesmagu, kai tikrai nežinai), nes šį kartą jai rūpėjo ištrūkti iš šaltų ją užspeitusių sienų, ištrūkti į erdvę ir saulės šviesą. Lauke ji pasijuto geriau.

Ištrūkti! Išeiti į saulės šviesą! Atsikratyti tų minčių.

Ilgai ji ten prabuvo. Kambaryje aukštomis lubomis, lyg kokiame mauzoliejuje.

Leslės Šerston kapas, o Rodnis...

Leslė... Rodnis...

Ištrūkti...

Saulė...

Kaip šalta – tame kambaryje... Šalta, ji viena...

Džoana paspartino žingsnį.

Pabėgti iš to bauginamo viešbučio mauzoliejaus. Tokio niūraus, ankšto...

Tokioje vietoje gali lengvai įsivaizduoti vaiduoklius.

Kaip kvaila – juk viešbutis visai naujas, pastatytas prieš dvejus metus. Naujame pastate vaiduoklių nebūna, visi tai žino.

Taigi jei viešbutyje yra vaiduoklių, tai ji pati, Džoana Skjudamor, bus juos atsivežusi.

Ši mintis *labai* nemaloni...

Ji dar paskubino žingsnį.

Šiaip ar taip, nusprendė ryžtingai, dabar su manim nieko nėra. Aš visiškai viena. Ir net nieko negaliu sutikti.

Kaip susitiko tie – kaip jie? – Stenlis ir Livingstonas* Afrikos tyrlaukiuose.

– *Jūs turbūt daktaras Livingstonas?*

Čia nieko panašaus negali nutikti. Čia ji gali sutikti tik vieną žmogų – Džoaną Skjudamor.

* Davidas Livingstone'as (1813–1873) – D. Britanijos keliautojas, Afrikos tyrinėtojas, gydytojas, misionierius. Nuo 1866 m. buvo praradęs ryšius su Europa. Henry Stanley (1841–1904) išvyko jo ieškoti ir 1871 m. surado prie Tanganikos ežero.

Kaip juokinga!

– *Susipažinkite su Džoana Skjudamor.*

– *Malonu susipažinti su jumis, ponia Skjudamor.*

Iš tikrųjų – kaip įdomu...

Susipažinti su savimi.

Susipažinkite su savimi.

O Dieve, tai baisu...

Jai labai baisu...

Ji jau kone bėgo. Skubėjo tolyn, nors kojos kliuvinėjo. Kliuvinėjo ir mintys.

...Aš bijau...

...O Dieve, kaip aš bijau...

...Kad nors kas čia būtų. Kas nors būtų su manim...

Blanša, prisiminė ji. Norėčiau, kad čia būtų Blanša.

Taip, labiausiai dabar jai reikia Blanšos...

Ne artimų ir brangių jai žmonių. Ne draugų.

Tik Blanšos...

Blanša tokia pakanti, nuoširdi, gera. Blanša gera. Jos niekuo nenustebinsi ir neišgąsdinsi.

Be to, Blanša galvoja apie ją gerai. Blanšai atrodo, kad jos, Džoanos, gyvenimas nusisekė. Blanša ją myli.

Niekas daugiau jos nemyli...

Štai kas – kaip tik ši mintis ją ir persekiojo visą laiką... tikroji Džoana Skjudamor tai žinojo... visada žinojo...

Driežai, kyščiojantys galvas iš plyšių...

Tiesa...

Staiga pasirodo mažos tiesos kruopelės, išlenda kaip driežai ir sako:

– Štai aš – tu mane pažįsti. Puikiausiai pažįsti. Tik neapsimesk, kad nepažįsti.

Ji iš tiesų pažįsta – ir tai visų baisiausia.

Ji gali atpažinti kiekvieną iš jų.

Besišaipančią, išjuokiančią ją.

Visas tas tiesos kruopeles ir daleles. Jos ėmė rodytis, kai tik ji čia atvažiavo. Tereikėjo tik jas visas sudėti draugėn.

Sudėti draugėn visą jos gyvenimo istoriją – tikrąją Džoanos Skjudamor gyvenimo istoriją...

Ta istorija jos laukė čia...

Anksčiau nebuvo reikalo apie tai galvoti. Buvo taip lengva užpildyti gyvenimą nereikšmingais niekniekiais, jie nepalikdavo laiko pažinti save.

Kaip tada Blanša pasakė?

– Jeigu dienų dienas neturėtum apie ką daugiau galvoti, vien tik apie save, kažin, ką apie save sužinotum?

Ir koks pasipūtėliškas, išdidus, koks kvailas buvo jos atsakymas:

– Argi įmanoma sužinoti apie save ką nors, ko anksčiau nežinojai?

Kartais, mama, man atrodo, kad tu nieko nežinai apie jokį žmogų...

Tai pasakė Tonis.

Kaip teisingai Tonis pasakė!

Ji nieko nežinojo apie savo vaikus, nieko apie Rodnį. Mylėjo juos, bet nesuprato.

O reikėjo suprasti.

Jei žmones myli, turi apie juos ir daug žinoti.

Tu nieko nežinojai, nes lengviau buvo tikėti viskuo, kas malonu, patogu, ir nesikrimsti dėl to, kas buvo tikrovėje.

Nežinojai apie Eivrilę – ir apie tai, ką ji iškentėjo.

Ji nenorėjo pripažinti, kad Eivrilė kenčia...

Eivrilė, kuri visada ją niekino...

Eivrilė, kuri permatė ją, dar būdama maža...

Eivrilė, kurią gyvenimas sugniuždė ir įskaudino ir kuri gal net dabar tebėra palaužta.

Bet ji turi drąsos...

Štai ko stigo jai, Džoanai. Drąsos.

– *Drąsa dar ne viskas,* – pasakė ji.

O Rodnis paklausė:

– Nejaugi?..

Rodnis neklydo...

Tonis, Eivrilė, Rodnis – visi jie jos kaltintojai.

O Barbara?

Kas buvo Barbarai? Kodėl gydytojas buvo toks uždaras? Ką jie visi nuo jos slėpė?

Ką tas vaikas padarė, ta aistringa neklusni mergaitė, ištekėjusi už pirmo jai pasipiršusio vyro, kad tik ištrūktų iš namų?

Taip, tai gryna tiesa – Barbara taip ir pasielgė. Ji buvo nelaiminga namie. O nelaiminga buvo, nes ji, Džoana, nė piršto nepajudino, kad jai būtų gera namie.

Ji nemylėjo Barbaros, jos nesuprato. Smagiai nusiteikusi egoistiškai sprendė, kas Barbarai gerai, nė kiek nepaisydama Barbaros pomėgių ar norų. Ji šaltai sutikdavo savo namuose Barbaros draugus, atsargiai juos atbaidė. Todėl nenuostabu, kad Bagdadas pasirodė Barbarai kaip galimybė pabėgti.

Ji skubiai, impulsyviai ištekėjo už Bilo Rei, jo nemylėdama (kaip pasakė Rodnis). Ir kas tada atsitiko?

Meilės nuotykis? Nelaimingas romanas? Tikriausiai su tuo majoru Rydu. Taip, dabar aišku, kodėl jie sutriko, kai Džoana paminėjo jo pavardę. Tas vyras iš tų, pagalvojo ji, kurie moka pakerėti paiką, dar nesuaugusią mergaitę.

O paskui, viskuo nusivylusi, ištikta stipraus nevilties priepuolio, į kuriuos buvo linkusi nuo vaikystės, kai viskas sugriūdavo ir ji prarasdavo saiko jausmą, pamėgino – taip, tikriausiai taip ir buvo – atimti sau gyvybę.

Ir labai sirgo, labai sunkiai, pavojingai.

Kažin, ar žinojo Rodnis? Juk jis mėgino įkalbėti ją neskubėti į Bagdadą.

Ne, Rodnis negalėjo žinoti. Jis būtų jai pasakęs. Na, gal ir nebūtų. Jis tik stengėsi sulaikyti ją nuo kelionės.

O ji buvo tvirtai pasiryžusi važiuoti. Ji pasakė, kad tiesiog neištvers nepamačiusi vargšės mergaitės.

Žinoma, tai buvo pagirtinas postūmis.

Tiktai – ar jis buvo iki galo nuoširdus?

Ar netraukė jos pati kelionė, permaina, tai, kad pamatys naują pasaulio vietą? Ar nedžiugino atsidavusios motinos vaidmuo? Ar ji neįsivaizdavo esanti žavinga, impulsyvi moteris, kurią džiugiai sutinka serganti duktė ir suglumęs žentas?

Kokia gera mama, sakys jie, taip atskubėjo.

O iš tikrųjų jie visiškai neapsidžiaugė ją pamatę. Atvirai pasakius, jie sunerimo. Perspėjo gydytoją, patys buvo labai atsargūs kalbėdami, darė viską, kad tik ji nesužinotų tiesos. Nenorėjo, kad žinotų, nes nepasitikėjo ja. Barbara nepasitikėjo ja. Nuslėpti nuo mamos – tikriausiai tik tai jai rūpėjo.

Kaip jiems palengvėjo, kai ji pasakė, kad jau turi išvažiuoti. Sugebėjo tai nuslėpti, mandagiai protestuodami, siūlydami dar kiek paviešėti. Bet kai ji vos akimirką pagalvojo, kad tikrai galėtų pasilikti, kaip skubiai Viljamas ją atkalbėjo.

Iš tikrųjų galbūt vienintelis geras darbas, kurį ji padarė, skubiai išlėkusi į Rytus, buvo tai, kad Barbarą ir Viljamą sa-

votiškai suvienijo bendros pastangos jos atsikratyti ir išlaikyti savo paslaptį. O gal iš jos apsilankymo pagaliau išeis kas nors gero. Džoana prisiminė, kaip Barbara, vis dar silpna, maldaujamai žiūrėdavo į Viljamą, o Viljamas, į tai atsiliepdamas, skubiai imdavo aiškinti kokį nors painų dalyką ir taip atremdavo netaktiškus Džoanos klausimus.

O Barbara žiūrėdavo į jį dėkingai – ir švelniai.

Jie stovėjo perone, ją išlydėdami. Džoana prisiminė, kaip Viljamas laikė Barbarą už rankos, o Barbara buvo kiek prigludusi prie jo.

– Laikykis, mieloji, – štai ką jis norėjo pasakyti. – Jau tuoj viskas pasibaigs – ji išvažiuoja...

Ir kai traukinys nuvažiavo, jie sugrįžo į savo namus Alvajoje ir pažaidė su Mopse – nes jie abu myli Mopsę, žavingą kūdikėlį, tokią juokingą Viljamo kopiją, – ir Barbara pasakė:

– Ačiū Dievui, ji išvažiavo, dabar mes vieni sau ponai.

Vargšas Viljamas, jis taip myli Barbarą – kaip jam turėjo būti sunku, ir vis dėlto jo meilė ir švelnumas išliko kaip buvę.

– Dėl Barbaros nesirūpink, – pasakė tada Blanša. – Jai viskas bus gerai. Yra vaikas, ir visa kita.

Geroji Blanša stengėsi nuraminti ją, išblaškyti susirūpinimą, kurio nė nebuvo.

Džoanos mintyse tebuvo pasipūtėliškas, niekinamas gailestis senai draugei.

Ačiū Tau, Viešpatie, kad aš nesu tokia kaip ta moteris.

Taip, ji net išdrįso šitaip melstis...

O dabar, šią akimirką, bet ką atiduotų, kad tik Blanša būtų su ja!

Blanša tokia gera, tokios dosnios širdies – visiškai nelinkusi smerkti nė vieno žmogaus.

O ji tą vakarą geležinkelio viešbutyje meldėsi apsisiautusi suklastoto pranašumo mantija.

Ar galėtų pasimelsti dabar, kai, atrodo, jau nebėra jokio lopinėlio nuogumui prisidengti?

Džoana nevikriai žengė priekin ir parklupo.

– *Dieve,* – ėmė ji melstis, – *padėk man...*

...Aš netenku proto, Dieve...

...Neleisk man išprotėti...

...Neleisk man daugiau galvoti...

Tyla...

Tyla ir saulės šviesa...

Ir jos pačios širdies plakimas...

Dievas, pagalvojo ji, *mane apleido...*

...Dievas man nepadės...

...Aš viena, visai viena...

Ta baisi tyla... ta baisi vienatvė...

Mažytė Džoana Skjudamor... kvaila, tuščia, pretenzinga menkysta Džoana Skjudamor...

Visiškai viena dykumoje.

Ir Kristus, pagalvojo ji, *buvo vienas dykumoje.*

Keturiasdešimt dienų ir keturiasdešimt naktų...

...Ne, ne, tai neįmanoma – niekas to neištvertų...

Tyla, saulė, vienatvė...

Ir baimė vėl ją apėmė – didelės tuščios erdvės baimė, kur žmogus būtų vienas, jei nebūtų Dievo...

Ji šiaip taip atsistojo.

Reikia grįžti į viešbutį – grįžti į viešbutį.

Indas... tarnas arabas... vištos... tuščios skardinės.

Žmonės.

Džoana paklaikusi apsidairė. Viešbučio nebuvo matyti, ir

nė ženklo net tos nedidelės piramidės, geležinkelio stoties. Ir kalnų tolyje nematyti.

Ji bus nuėjusi kur kas toliau nei anksčiau, jei aplinkui nebėra pažįstamų vietovės ženklų.

O siaube, ji visai nebežino, kurioje pusėje viešbutis...

Kalnai – tie tolimi kalnai juk negalėjo pradingti... bet visur palei horizontą dunkso žemi debesys... Kalnai? Debesys? Neįmanoma atskirti.

Ji pasiklydo, visiškai pasiklydo...

Na, jei eitų į šiaurę – taip, į šiaurę.

Saulė...

Saulė tiesiai virš galvos... niekaip nenustatysi krypties pagal saulę...

Ji pasiklydo... pasiklydo... niekada neberas kelio atgal...

Nepaprastai susinervinusi Džoana metėsi bėgti.

Pirma į vieną pusę, paskui, ūmios baimės genama, į kitą.

Beprotiškai, desperatiškai blaškėsi šen ir ten.

Paskui ėmė šaukti, rėkti, šauktis pagalbos...

Gelbėkit...

Gelbėkit...

(Niekas manęs neišgirs, pagalvojo ji... aš per toli...)

Dykuma prarijo jos balsą, pavertė menkai girdimu bliovimu. Kaip avies, pagalvojo ji, kaip avies...

Jis suranda savo avis...

Mane Viešpats gano...

Rodnis – vešlios ganyklos ir slėnis Didžiojoje gatvėje...

Rodni, prašė ji, *padėk man, padėk man...*

Bet Rodnis ėjo peronu šalin nuo jos, išsitiesinusiais pečiais, atmetęs galvą... džiaugdamasis kelių savaičių laisve... vėl valandėlę pasijutęs jaunas...

Jis jos negali išgirsti.

Eivrilė... Eivrilė – ar nepadėtų jai Eivrilė?

Aš tavo motina, Eivrile, aš visada viską dariau tavo labui...

Ne, Eivrilė ramiausiai išeis iš kambario, galbūt ištarusi:

– Aš čia tikrai niekuo negaliu padėti...

Tonis – jai padės Tonis.

Ne, ir Tonis nepadės. Jis Pietų Afrikoje.

Taip toli...

Barbara – Barbara tebėra ligonė... Barbara apsinuodijo maistu...

Leslė, prisiminė ji. Leslė padėtų man, jei tik galėtų. Bet Leslė mirusi. Daug prisikentėjo ir numirė...

Kaip negerai – nėra nė vieno...

Džoana vėl leidosi bėgti – kupina nevilties, nenumanydama, kodėl ir kur – bėgo, ir tiek...

Per veidą, kaklą, visu kūnu sruvo prakaitas...

Man galas, pagalvojo ji.

Kristus, prisiminė ji, *Kristus...*

Kristus ateis prie jos per dykumą...

Kristus parodys jai kelią į žaliuojantį slėnį.

...Išves kartu su avelėmis...

...Paklydusią avelę...

...Atgailaujančią nusidėjėlę...

...Per mirties šešėlių slėnį...

(...Šešėlių nėra – tik saulė...)

...Į gerąją šviesą. (O saulės šviesa negera...)

Žaliuojantis slėnis... žaliuojantis slėnis – jai reikia surasti žaliuojantį slėnį...

Kuris atsiveria už Didžiosios gatvės, Kreiminsterio viduryje.

Atsiveria dykumoje...
Keturiasdešimt dienų ir keturiasdešimt naktų.
Praėjo dar tik trys dienos, taigi Kristus čia tebėra.
Kristau, meldė ji, *gelbėk mane.*
Kristus...
O kas ten?
Ten – toli dešinėje – ta dėmelė prie horizonto!
Tai viešbutis... ji nepasiklydo... ji išgelbėta...
Išgelbėta...
Keliai sulinko – ji susmuko ant žemės...

Dešimtas skyrius

Džoana pamažu atgavo sąmonę...

Jautėsi labai silpna ir nesveika...

Visai be jėgų – kaip kūdikis.

Bet ji išsigelbėjo. Ten viešbutis. Netrukus, kai pasijus kiek geriau, ji atsikels ir nueis ten.

O kol kas ramiai pasėdės ir viską apgalvos. Apgalvos kaip reikiant, daugiau nieko nebeįsivaizduos.

Dievas vis dėlto jos neapleido...

Nebėra to baisaus vienatvės jausmo...

Bet aš turiu pagalvoti, pasakė ji sau. *Aš turiu pagalvoti.* Turiu viską išsiaiškinti. Dėl to čia ir esu – kad viską išsiaiškinčiau...

Pagaliau jai reikia sužinoti, kas per moteris yra Džoana Skjudamor.

Štai kodėl ji turėjo ateiti čia, į dykumą. Ta ryški negailestinga šviesa parodys jai, kokia ji yra. Parodys tiesą apie viską, ko ji nenorėjo matyti, – apie viską, *ką ji iš tikrųjų visą laiką žinojo.*

Vieną tiesos trupinėlį ji surado vakar. Gal nuo to reikia ir pradėti. Nes juk kaip tik tada, ar ne, pirmą kartą ją užliejo tas neaiškios baimės jausmas?

O prasidėjo nuo to, kad ji deklamavo eiles.

Mes išsiskyrėm tuo metu, kada
Gegužis audė margą skraistę savo.

Tokios buvo eilutės – jos priminė jai Rodnį, ir ji pasakė:

– Bet juk dabar lapkritis...

Lygiai taip pat Rodnis pasakė jai tą vakarą:

– Bet juk dabar spalis...

Tai buvo vakarą tos dienos, kai jis sėdėjo su Lesle Šerston ant Ešldauno viršūnės – juodu sėdėjo ten tylėdami, per keturias pėdas vienas nuo kito. Ir ji pagalvojo, tiesa, kad tai atrodo nelabai draugiška?

Dabar jau žino – be abejo, turėjo ir tada žinoti, kodėl jie sėdi taip toli vienas nuo kito.

Todėl, kad nedrįso suartėti...

Rodnis ir Leslė Šerston...

Ne Mirna Rendolf, visai ne Mirna Rendolf. Ji tyčia buvo susikūrusi pasakėlę apie Mirną Rendolf, nes žinojo, kad toji nieko dėta. Ji pasinaudojo Mirna Rendolf kaip dūmų uždanga, kad paslėptų tai, kas buvo iš tikrųjų.

O iš dalies dėl to – būk nuoširdi, Džoana, – iš dalies dėl to, kad lengviau buvo susitaikyti su Mirna Rendolf negu su Lesle Šerston.

Mažiau būtų buvęs įžeistas jos išdidumas, jei būtų maniusi, kad Rodnis susižavėjo gražuole vilioke Mirna Rendolf, galinčia patraukti bet kurį vyrą, neapdovanotą antžmogiškomis pasipriešinimo galiomis.

Bet Leslė Šerston – Leslė, kuri net nebuvo graži, nebuvo jauna, kuriai nerūpėjo puoštis, Leslė pavargusiu veidu ir juokinga kreiva šypsena. Pripažinti, kad Rodnis galėjo pamilti Leslę – pamilti taip karštai, jog nepasitikėjo savimi ir nedrįso

atsidurti arčiau nei per keturias pėdas, – štai ko ji taip nenorėjo.

Tas beviltiškas ilgesys, veriantis skausmu nepatenkintas troškimas – aistros galia, kurios ji niekada nebuvo patyrusi...

Visa tai jautė juodu, sėdėdami tą dieną ant Ešldauno, o ji tai suprato ir todėl taip skubiai, susigėdusi pasitraukė, nenorėdama nė akimirką pripažinti to, ką tikrai žinojo...

Rodnis ir Leslė sėdėjo tylėdami ir nežiūrėdami vienas į kitą, nes nedrįso.

Leslė mylėjo Rodnį taip karštai, jog norėjo būti palaidota mieste, kur jis gyvena...

Rodnis žvelgia į marmuro plokštę ir sako:

– Galvoj netelpa, kad Leslė Šerston guli po šia šalta marmuro plokšte.

Ir iškrenta rododendro pumpuras, plyksteldamas raudoniu.

– Širdies kraujas, – pasakė jis tada. – Širdies kraujas.

O vėliau jis pasakė:

– Aš pavargau, Džoana. Aš pavargau. – Ir dar taip keistai pridūrė: – Visi mes negalim būti drąsūs...

Taip sakydamas galvojo apie Leslę. Apie Leslę ir jos drąsą.

– *Drąsa dar ne viskas...*

– *Tikrai?*

O Rodnio nervų išsekimas – jo priežastis buvo tai, kad mirė Leslė.

Gulėjo tylus Kornvalyje, klausėsi žuvėdrų, niekuo nesidomėjo, ramiai šypsojosi...

Paniekinamas berniukiškas Tonio balsas:

– Nejau tu *nieko* nežinai apie tėtį?

Ji nežinojo. Visai nieko nežinojo! Nes buvo ryžtingai nusiteikusi nežinoti.

Leslė žiūri pro langą ir aiškina, kodėl pagimdys Šerstonui vaiką.

Rodnis, taip pat žiūrėdamas pro langą, sako:

– Leslė nieko nedaro bet kaip...

Ką jie matė, tuodu, taip stovėdami? Ar matė Leslė obelis ir plukes sode? Ar matė Rodnis teniso aikštelę ir tvenkinį su auksinėmis žuvelėmis? Ar juodu abu matė malonų akiai neryškių spalvų kaimo gamtovaizdį ir susiliejusią miško žalumą ant tolimo kalno – tai, kas matyti nuo Ešldauno viršūnės...

Vargšas Rodnis, vargšas nuilsęs Rodnis...

Rodnis su jo švelnia, kiek pašaipia šypsena, Rodnis, vadinantis ją vargše mažyte Džoana... visada geras, visada švelnus, niekada jos nenuvylęs...

Na, bet ir ji buvo jam gera žmona, argi ne?

Ji žiūrėjo, kad pirmiausia būtų gerai jam...

Bet ar tikrai?

Maldaujamas Rodnio žvilgsnis... Akys liūdnos. Jo akys visada liūdnos.

Rodnis jai sako:

– Iš kur galėjau žinoti, kad taip nekęsiu darbo kontoroje? – Liūdnai žiūri į ją ir klausia: – Iš kur tu žinai, kad aš būsiu laimingas?

Rodnis maldauja gyvenimo, kokio visada norėjo, ūkininko gyvenimo.

Rodnis stovi savo kabinete prie lango ir žiūri į galvijus turgaus dieną.

Rodnis kalbasi su Lesle Šerston apie pieningų karvių bandas.

Rodnis sako Eivrilei:

– Jeigu vyras nedirba to darbo, kurį nori dirbti, jis nesijaučia visavertis vyras.

Tai štai ką ji, Džoana, padarė Rodniui...

Nekantriai, karštligiškai ji pabandė apsiginti nuo to, ką sužinojo apie save.

Ji norėjo, kad būtų geriau! Ji privalėjo būti praktiška! Reikėjo galvoti apie vaikus. Ji tai darė ne egoizmo skatinama.

Bet garsus protestas nutyko.

Argi ji elgėsi ne egoistiškai?

Argi ne *ji* labiausiai nenorėjo gyventi ūkyje? Ji norėjo, kad vaikai turėtų visa, kas geriausia, – bet *kas* buvo geriausia? Argi Rodnis neturėjo tokios pat teisės kaip ir ji spręsti, ko reikia vaikams?

O iš tikrųjų ar ne Rodnis turėjo pirmenybę spręsti? Argi ne tėvas turi parinkti, kaip gyventi jo vaikams, o motina rūpintis jų gerove ir šiuo atžvilgiu visur palaikyti tėvą?

Gyventi ūkyje, sakė Rodnis, vaikams naudinga.

Toniui tikrai ten būtų patikę.

Rodnis pasirūpino, kad iš Tonio nebūtų atimtas toks gyvenimas, kokio jis norėjo.

– Aš nelabai sugebu, – pasakė tada Rodnis, – priversti žmones ką nors daryti.

Bet ji, Džoana, nė kiek nesivaržydama privertė Rodnį...

Staiga nudiegė skaudi mintis: bet aš *myliu* Rodnį, aš *myliu* Rodnį. Viskas ne dėl to, kad jo nemylėčiau...

Ir kaip tik todėl – staiga atsiskleidė jai visa tiesa – ji padarė tai, kas neatleistina.

Ji mylėjo Rodnį ir vis dėlto šitaip su juo pasielgė.

Jei jo nekęstų, dar būtų atleistina.

Jei būtų jam abejinga, tai nebūtų taip svarbu.

Bet ir mylėdama Rodnį, ji vis dėlto atėmė iš jo prigimtinę teisę – teisę pasirinkti gyvenimo kelią ir būdą.

Ir dėl to, dėl to, kad ji taip nesąžiningai pasinaudojo moteriškais ginklais – vienu kūdikiu lopšyje, kitu nešiojamu įsčiose – atėmė iš Rodnio tai, ko jis vėliau nebeatgavo. Ji atėmė iš jo dalį vyriškumo.

Nes jis, būdamas kilnus, nekovojo su ja ir netapo nugalėtoju, visam gyvenimui taip ir liko menkesnis vyras.

Rodnis, kartojo ji, Rodnis...

Aš nieko negaliu jam sugrąžinti... negaliu atsilyginti... aš *nieko* negaliu padaryti, galvojo ji.

Bet aš jį myliu – tikrai myliu...

Ir aš myliu Eivrilę ir Tonį, ir Barbarą...

Visada juos mylėjau...

(Bet nepakankamai – toks buvo atsakymas – nepakankamai...)

Ji suko galvą – Rodni, Rodni, nejaugi aš *nieko* negaliu padaryti? Nieko negaliu pasakyti?

Mes išsiskyrėm tuo metu, kada
Gegužis audė margą skraistę savo...

Taip, galvojo Džoana, jau seniai mes išsiskyrę... nuo to pavasario... nuo to pavasario, kai vienas kitą pamilom...

Aš pasilikau, kur buvusi – Blanša teisybę pasakė – aš esu mergaitė, kuri ką tik baigė Šv. Onos mokyklą. Gyvenu patogiai, mąstau vangiai, esu savim patenkinta, bijau visko, kas galėtų sukelti skausmą...

Neturiu *drąsos...*

Ką man daryti, galvojo ji. Ką galiu padaryti?

Ir nusprendė – galiu nueiti pas jį. Galiu pasakyti: „Atleisk. Dovanok man..."

Taip, galiu tai pasakyti. Galiu pasakyti: „Atleisk man. Aš nesupratau. Tiesiog nesupratau."

Džoana atsistojo. Kojos linko, buvo kaip nesavos.

Ji ėmė eiti lėtai ir sunkiai – kaip senė.

Eiti... eiti – statyti vieną koją, paskui kitą...

Rodni, kartojo ji, Rodni.

Kokia ligota jautėsi, kokia bejėgė...

Kaip toli reikėjo eiti – labai toli.

Indas išbėgo iš viešbučio jos pasitikti spinduliuodamas šypsena. Jis mojavo rankomis, skeryčiojo.

– Gera žinia, *Memsahib*, gera žinia!

Ji žiūrėjo nustebusi.

– Matai! Traukinys atėjo! Traukinys stotyje. Jūs važiuoji šįvakar.

Traukinys? Traukinys, kuris nuveš ją pas Rodnį.

(Atleisk man, Rodni... atleisk man...)

Džoana išgirdo savo juoką – laukinį, nenatūralų... Indas į ją žiūrėjo įsmeigęs akis, ir ji susitvardė.

– Traukinys atėjo, – pasakė ji, – kaip tik laiku...

Vienuoliktas skyrius

Kaip sapne, pagalvojo Džoana. Taip, visa tai kaip sapnas.

Ji nuėjo už spygliuotos vielos raizgalynės – arabas tempė jos lagaminus ir spygaudamas kažką tauškė turkiškai aukštam, storam, nekeliančiam pasitikėjimo vyrui, turkų stoties viršininkui.

Štai ten jos laukė pažįstamas miegamasis vagonas ir jo palydovas šokolado spalvos uniforma, persisvėręs per langą.

Ant vagono lentelė „Alepas–Stambulas".

Saitas tarp šios poilsio vietos dykumoje ir civilizacijos.

Mandagus pasveikinimas prancūzų kalba, atviros jos kupė durys, jau paklotas patalas – ir paklodės, ir pagalvė.

Vėl civilizacija...

Iš pažiūros Džoana – vėl ta pati rami, dalykiška keliautoja, ta pati ponia Skjudamor, kuri išvyko iš Bagdado mažiau nei prieš savaitę. Vien tik Džoana žinojo apie stulbinamą, beveik bauginamą pasikeitimą, slypintį viduje.

Traukinys, kaip ji ir pasakė, atvažiavo kaip tik laiku. Kaip tik tada, kai paskutinės užtvaros, kurias buvo taip rūpestingai pasistačiusi, buvo šluote nušluotos sukilusio baimės ir vienatvės potvynio.

Ji matė – kaip pasitaikydavo ir kitiems seniai praėjusiais laikais – viziją. *Savo* viziją. Ir nors dabar ji gali atrodyti esanti

eilinė keliaujanti anglė, pasinėrusi į smulkius kelionės rūpesčius, jos širdis ir protas dar tebėra pažeminti sąžinės priekaištų, kuriuos pajuto saulės nušviestoje tyloje.

Į indo klausimus ir pastabas ji atsakinėjo beveik mechaniškai.

– Kodėl *Memsahib* nepareina priešpiečių? Buvo paruošti priešpiečiai. Labai geri priešpiečiai. Dabar beveik penkta valanda. Priešpiečiai per vėlu. Geria arbata?

Taip, atsakė, arbatos išgers.

– Bet kur *Memsahib* eina? Aš žiūri, nemato *Memsahib* niekur. Nežino, kur *Memsahib* eina.

Buvau nuėjusi gana toli, atsakė Džoana. Toliau negu paprastai.

– Tai nesaugu. Visai nesaugu. *Memsahib* pasiklydo. Nežino, kur eina. Gal eina ne ten.

Taip, atsakė Džoana, buvo kiek pasiklydusi, bet, visa laimė, paskui nuėjo į tą pusę, kur ir reikėjo. Dabar ji išgers arbatos ir kiek pailsės. Kada traukinys išvažiuoja?

– Traukinys eina aštuonios trisdešimt. Kartais laukia mašinų kolonos. Bet šiandien kolonos nėra. Vadė labai bloga – labai daug vandens – pylė va taip: ūūūžt!

Džoana linktelėjo.

– *Memsahib* atrodo labai pavargo. *Memsahib* gal turi karštis?

Ne, atsakė Džoana, karščio neturinti, jau ne.

– *Memsahib* atrodo kitokia.

Taip, pagalvojo ji, *Memsahib tikrai* kitokia. Gal tai matyti jos veide? Ji nuėjo į savo kambarį ir pasižiūrėjo į musių nutupėtą veidrodį.

Ar matyti kokių pasikeitimų? Ji neabejotinai atrodo vyres-

nė. Apie akis ratilai. Veidas apneštas geltonomis dulkėmis, nutekėjęs prakaitas.

Džoana nusiprausė, perbraukė šukomis plaukus, pasipudravo, pasidažė lūpas ir vėl pažiūrėjo į save.

Taip, kažkas buvo aiškiai pasikeitę. Kažkas buvo pradingę nuo veido, taip rimtai žiūrinčio į ją. Kažkas... gal pasitenkinimas savimi?

Kaip nepakenčiamai ji buvo patenkinta savimi. Dar ir dabar jautė didžiulį pasibjaurėjimą savimi, kuris buvo apėmęs ten, dykumoje – neapykantą sau ir atsiradusį dvasios nuolankumą.

Rodnis, pagalvojo ji, Rodnis...

Tik jo vardą švelniai kartojo mintyse...

Kabinosi į jį kaip į savo tikslo simbolį. Išsakyti jam viską, negailint savęs. Tik tai jai atrodė svarbiausia. Jie pradės naują gyvenimą, kiek tai bus įmanoma po tiek metų. Ji pasakys: „Aš kvailė ir nevykėlė. Tu toks išmintingas ir kilnus, pamokyk mane gyventi."

Ir dar paprašys atleidimo. Nes Rodnis daug ką turės jai atleisti. Ir koks nuostabus dalykas, suprato ji dabar, Rodnis niekada nejautė jai neapykantos. Nėra ko stebėtis, kad Rodnį visi taip myli, kad vaikai tiesiog dievina (net Eivrilė, pagalvojo ji, nors ir rodydavo priešiškumą, niekada nesiliovė jo mylėjusi), o tarnaitės iš kailio neriasi, norėdamos jam įtikti, ir jis visur turi draugų. Rodnis, pagalvojo ji, nė su vienu žmogum nėra blogai pasielgęs...

Džoana atsiduso. Ji buvo pervargusi, maudė visą kūną.

Išgėrusi arbatą, pragulėjo iki pietų meto, o paskui reikės eiti į traukinį.

Dabar ji nebejautė nerimo nei baimės, nebenorėjo kuo nors

užsiimti ar prasiblaškyti. Driežai nebelandžiojo iš plyšių ir jos nebegąsdino.

Ji susitiko su savim ir susipažino...

Dabar norėjo tik pailsėti, pagulėti ramia, niekuo neužimta galva, kad pasąmonėje visą laiką būtų, nors ir nelabai ryškus, Rodnio geras įdegęs veidas...

Ir štai Džoana jau traukinyje, išklausė šnekaus konduktoriaus pasakojimą apie geležinkelio linijos gedimą, padavė jam pasą ir bilietus, ir jis patikino ją, kad telegrafuos į Stambulą ir iš naujo užsakys vietą Simplono Rytų ekspresе. Ji taip pat pavedė jam pasiųsti telegramą iš Alepo Rodniui: *Užtrukau kelionėje viskas gerai myliu Džoana.*

Rodnis gaus telegramą laiku, dar prieš numatytą kelionės pabaigą.

Taigi viskas buvo sutvarkyta, ir jai nebeliko ką veikti ar apie ką galvoti. Galės ilsėtis kaip pavargęs vaikas.

Penkios dienos taikos ir ramybės, kol Tauro ir Rytų ekspresas skuba į vakarus, kasdien ją artindamas prie Rodnio ir atleidimo.

Į Alepą jie atvyko rytą. Iki tol Džoana buvo vienintelė keleivė, nes susisiekimas su Iraku buvo nutrūkęs, bet dabar traukinys buvo vos ne sausakimšas. Miegamųjų vietų užsakymai buvo uždelsti, atšaukti, supainioti. Skambėjo šiurkštūs susijaudinę balsai, protestuojantys, besiginčijantys, kažką aiškinantys – visokiomis kalbomis.

Džoana keliavo pirma klase, o Tauro ekspresе pirmos klasės vagonai buvo seni, po dvi miegamąsias vietas kupė.

Durys nuslydo šonan, ir įžengė aukšta juodai apsirengusi

moteris. Už jos konduktorius, pasilenkęs per langą, priiminėjo iš nešikų lagaminus.

Kupė atrodė pilna lagaminų – brangių, paženklintų diademomis.

Aukšta moteris kalbėjosi su vagono palydovu prancūziškai. Ji nurodinėjo, kur sudėti daiktus. Pagaliau palydovas išėjo. Moteris atsigręžė į Džoaną ir nusišypsojo įgudusia pasaulio pilietės šypsena.

– Jūs anglė, – pasakė ji.

Kalbėjo beveik visai be akcento. Jos veidas buvo pailgas, išblyškęs, nepaprastai judrus, ir gana keistos šviesiai pilkos akys. Jai kokie keturiasdešimt penkeri, pagalvojo Džoana.

– Prašom atleisti už tokį ankstyvą įsibrovimą. Pasibaisėtinai nežmoniškas metas traukiniui išvykti, aš sutrikdžiau jūsų poilsį. Šitie vagonai seni, naujuose kupė po vieną vietą. Bet vis dėlto, – nusišypsojo ji, šypsena buvo labai maloni, beveik vaikiška, – mes viena kitai nervų negadinsim. Iki Stambulo tik dvi dienos, o su manim nesunku sutarti. Jeigu rūkysiu per daug, jūs man pasakysit. O dabar palieku jus dar miegoti, eisiu į vagoną-restoraną, jį kaip tik prikabina, – pasigirdęs bumbtelėjimas ir susvyravęs vagonas patvirtino jos žodžius, – ir palauksiu ten pusryčių. Dar kartą prašom atleisti, kad sudrumsčiau ramybę.

– O, nieko tokio, – atsakė Džoana. – Keliaujant visko reikia tikėtis.

– Matau, kad jūs užjaučianti, gera, taigi mes kuo puikiausiai sutarsim.

Ji išėjo ir, kol užstūmė duris, Džoana išgirdo, kaip draugai perone pasveikino ją, šaukdami: „Saša, Saša!“, paskui pratrūko kalbėti kažkokia Džoanai neatpažįstama kalba.

Džoana dabar jau galutinai išsibudino. Po nakties miego jautėsi pailsėjusi. Traukiniuose ji visada gerai miegodavo. Ji atsikėlė ir ėmė rengtis. Traukiniui išvažiuojant iš Alepo, jau buvo beveik susitvarkiusi. Kai buvo visai pasiruošusi, išėjo į koridorių, bet pirma metė greitą žvilgsnį į lipdukus ant bendrakeleivės lagaminų.

Princesė Hohenbach Zalm.

Restorane ji rado naująją pažįstamą, valgančią pusryčius ir gyvai šnekučiuojančią su nedidelio ūgio apkūniu prancūzu.

Princesė, sveikindamasi su ja, kilstelėjo ranką ir parodė į kėdę šalia savęs.

– O jūs energinga, – sušuko ji. – Aš jumis dėta dar gulėčiau ir miegočiau. Taigi, *monsieur* Bodjė, pasakokite toliau. Tai taip įdomu.

Su ponu Bodjė princesė kalbėjosi prancūziškai, su Džoana angliškai, su padavėju laisvai turkiškai, o su sėdinčiu kitoje pusėje melancholiškos išvaizdos karininku retkarčiais persimesdavo taip pat laisvai itališkai.

Netrukus apkūnusis prancūzas baigė pusryčius ir, mandagiai nusilenkęs, nuėjo.

– Kiek daug jūs mokat kalbų! – pasakė Džoana.

Pailgas išblyškęs veidas šyptelėjo – šįkart liūdnai.

– Taip, kodėl gi ne? Matot, aš esu rusė. Buvau ištekėjusi už vokiečio, o gyvenau daugiausia Italijoje. Kalbu aštuoniomis devyniomis kalbomis, kai kuriomis gerai, kai kuriomis prasčiau. Juk bendrauti toks didelis malonumas, tiesa? Visi žmonės įdomūs, o gyvename žemėje mes taip trumpai! Reikia keistis mintimis, patirtimi. Žemėje per mažai meilės, štai ką aš nuolat sakau. O mano draugai sako, Saša, yra žmonių, kurių neįmanoma mylėti – turkų, armėnų, levantiečių – tų

nuo Viduržemio jūros rytinių pakrančių. Bet aš sakau, ne. Aš myliu visus. *Garçon, l'addition**.

Džoana tik sumirksėjo, nes paskutiniai žodžiai susiliejo išvien su tuo, kas buvo pasakyta pirma.

Vagono-restorano patarnautojas tuoj atskubėjo ir buvo itin pagarbus, ir Džoanai paaiškėjo, kad jos bendrakeleivė – labai svarbi persona.

Visą tą rytą ir dieną traukinys vingiavo per lygumas, paskui ėmė lėtai kilti į Taurą.

Saša sėdėjo savo kampe, skaitė, rūkė ir retkarčiais pareikšdavo ką nors netikėta, kas net sutrikdydavo. Džoaną tiesiog pakerėjo ši keistuolė, atsiradusi iš visai kito pasaulio, mąstanti taip visiškai skirtingai negu visi, sutikti ligi šiol.

Susiliejęs joje nešališkumas ir draugiškumas keistai traukė ir žavėjo Džoaną.

Saša staiga pasakė:

– Jūs nieko neskaitot? Ir neturit jokio rankdarbio. Nemezgat. Tai nebūdinga daugumai anglių. Ir vis dėlto jūs atrodot tikra anglė – taip, atrodot labai angliška.

Džoana nusišypsojo.

– Nebeturiu ko skaityti. Kai geležinkelio linijoje įvyko avarija, aš įstrigau Tel Abu Hamide ir perskaičiau viską, ką buvau pasiėmusi.

– Bet jums to netrūksta? Nepajutot būtinybės ką nors įsigyti Alepe. Jūs visai patenkinta, kad sėdit ir žiūrit pro langą į kalnus, – bet kalnų nematot, žiūrit į tai, ką matot *tik jūs,* argi ne taip? Išgyvenat labai stiprų jausmą arba jau išgyvenot. Ar tai skausmas? Ar didelė laimė?

* Padavėjau, sąskaitą (*pranc.*).

Džoana dvejojo, kiek susiraukė.

Saša nusikvatojo.

– O, kaip tai angliška! Jums atrodo įžūlu, kad aš klausiu tokių dalykų, o mums, rusams, tai savaime suprantama. Kaip įdomu. Jei paklausčiau, kur buvot nukeliavusi, kokiuose viešbučiuose apsistojusi, kokių matėte gamtos vaizdų, ar turit vaikų ir kuo jie užsiima, ar daug keliaujate, ar žinot gerą kirpėją Londone – į visus tuos klausimus mielai atsakytumėt. Bet jei paklausiu to, kas man ateis į galvą, – ar dėl ko nors liūdite, ar ištikimas jūsų vyras, ar dažnai mylitės su vyrais, kas buvo gražiausia iš to, ką patyrėt gyvenime, ar sąmoningai tikite Dievą, – visi šie klausimai jus įžeis ir jūs pasitrauksite, o jie juk daug įdomesni už kitus, *nicht wahr**?

– Aš manau, – iš lėto atsakė Džoana, – kad mes labai santūri tauta.

– Taip, taip. Anglės, kuri neseniai ištekėjo, net negalima paklausti, ar ji laukiasi. Tai yra to negalima klausti, kai visi sėdi prie priešpiečių stalo. Ne, ją reikia pasivesti kur nuošaliau ir paklausti *pašnabždomis.* O kai vaikas jau gimęs, guli lopšyje, apie jį galima klausti.

– Na, tai juk labai asmeniška, ar ne?

– Ne, aš taip nemanau. Anądien susitikau draugę, nematytą daug metų. Ji vengrė. Mice, sakau jai, tu jau keleri metai ištekėjusi, o vaikelio neturi – kodėl? O ji atsako, kad negali suprasti, kodėl. Jau penkerius metus juodu su vyru taip stengiasi, oi, kaip jie stengiasi! Ką, klausia ji, aš galiu padaryti? O kadangi mes kalbamės per kviestinius priešpiečius, visi ima patarinėti. Na, kai kurie patarimai labai praktiški. Kas žino, gal iš to kas nors ir išeis.

* argi ne? (*Vok.*)

Džoana liko santūri ir neįtikinta.

Vis dėlto ji staiga pajuto, kad kaupiasi stiprus noras atverti širdį šiai draugiškai keistokai svetimšalei. Jai knietėjo pasidalyti su kuo nors tuo, ką neseniai patyrė. Reikėjo bent jau pačiai įsitikinti, kad visa tai tikrai buvo...

Ir ji iš lėto ištarė:

– Tai tiesa, aš patyriau labai skaudžių išgyvenimų.

– Ak, taip? Ir kas gi buvo? Vyriškis?

– Ne, ne, tikrai ne.

– Kaip gerai. Dažniausiai viskas būna dėl vyriškio ir galų gale kiek nusibosta.

– Aš buvau visai viena – Tel Abu Hamido keliautojų viešbutyje – siaubingoje vietoje, kur pilna musių, tuščių skardinių, aplinkui spygliuota viela, o viduje labai tamsu ir niūru.

– Tai būtina, kai vasarą toks karštis, bet suprantu, ką jūs norite pasakyti.

– Neturėjau su kuo pasikalbėti, o knygas greitai perskaičiau, ir mano būsena... tapo labai keista.

– Taip, taip, labai gali būti. Man įdomu, ką jūs pasakojat. Kalbėkit toliau.

– Man ėmė atsiskleisti visokie dalykai – apie mane pačią. Tai, ko anksčiau apie save nežinojau. Tiksliau, *žinojau,* bet nenorėjau pripažinti. Aš nesugebėsiu to jums paaiškinti...

– Sugebėsite, sugebėsite. Tai visai lengva. Aš suprasiu.

Sašos susidomėjimas buvo toks natūralus, nuoširdus, jog Džoana net apstulbo, kai susivokė kalbanti visiškai nesidrovėdama. Kadangi Sašai kalbėtis apie jausmus ir intymius santykius buvo natūralu, tai ėmė atrodyti natūralu ir Džoanai.

Ji ėmė rečiau stabčioti kalbėdama, kai pasakojo apie nerimą, būgštavimus ir pagaliau ją užvaldžiusią paniką.

– Jums gal pasirodys kvaila, bet aš pasijutau visiškai pasiklydusi, pasilikusi vienui viena ir apleista Dievo...

– Taip, tai būna jaučiama – aš pati tai jaučiau. Labai tamsu, labai baisu...

– Tamsu nebuvo – buvo šviesu, akinamai šviesu, ir jokios priedangos nei jokio šešėlio.

– Bet vis tiek mes kalbam apie tą patį. Jums kėlė baimę šviesa, nes taip ilgai slėpėtės priedangoje, tamsiame šešėlyje. O mane baugino tamsa, kai nemačiau, kur einu, pasiklydusi naktyje. O kančia ta pati – savo menkumo suvokimas ir tai, kad Dievas tavęs nebemyli.

– Ir tada, – lėtai kalbėjo toliau Džoana, – tai *įvyko* – kaip stebuklas. Aš pamačiau viską. Save – kokia buvau. Dingo visi mano apsimetinėjimai ir apsigaudinėjimai. Tai buvo... tartum būčiau iš naujo gimusi...

Džoana sunerimusi žvelgė į moterį priešais. Saša nuleido galvą.

– Ir aš supratau, ką turiu daryti. Turiu grįžti namo ir pradėti iš naujo. Kurti naują gyvenimą... iš pradžių...

Stojo tyla. Saša susimąsčiusi žiūrėjo į Džoaną, ir kažkas jos veido išraiškoje trikdė. Kiek paraudusi Džoana pasakė:

– O, jums tai turbūt atrodo pernelyg melodramatiška ir dirbtina...

– Ne, ne, – pertraukė ją Saša. – Jūs nesupratot. Tai, ką jūs patyrėt, yra tikra, daug kam taip yra atsitikę – šventajam Povilui, kitiems šventiesiems ir paprastiems mirtingiesiems bei nusidėjėliams. Tai atsivertimas. Praregėjimas. Kai siela pati-

ria savo kartėlį. Taip, visa tai tikra, taip pat tikra, kaip pietauti ar valytis dantis. Bet aš stebiuosi... vis tiek stebiuosi...

– Jaučiu, kad buvau žiauri – skriaudžiau tuos, kuriuos myliu...

– Taip, taip, jūs jaučiate sąžinės graužimą.

– Ir nebegaliu sulaukti, kada sugrįšiu, sugrįšiu namo. Tiek daug noriu jam pasakyti, paaiškinti.

– Pasakyti kam? Savo vyrui?

– Taip. Jis toks geras – visada buvo toks kantrus. Bet jis nebuvo laimingas. Aš nesuteikiau jam laimės.

– Ir manot, kad dabar jis bus laimingesnis?

– Mes bent galėsim viską išsiaiškinti. Jam reikia žinoti, kaip aš gailiuosi. Jis man gali padėti... na, kaip čia pasakius, – ji staiga prisiminė pamaldų žodžius: – nuo dabar pradėti naują gyvenimą.

– Šventieji tai sugebėjo, – rimtai pasakė Saša.

Džoana pažvelgė nustebusi.

– Bet aš... aš ne šventoji.

– Taip, aš ir norėjau tai pasakyti. – Saša patylėjo, paskui pridūrė jau kitu tonu: – Atleiskit, kad taip pasakiau. Gal tai ir netiesa.

Džoana atrodė kiek sumišusi.

Saša užsidegė naują cigaretę ir ėmė godžiai rūkyti, žiūrėdama pro langą.

– Nežinau, – pasakė Džoana dvejodama, – kodėl aš turiu visa tai jums pasakoti...

– Bet aišku savaime, todėl, kad norit kam nors papasakoti, norit apie tai kalbėti. Tai slegia jus, ir jūs norit išsilieti, tai visai natūralu.

– Paprastai aš labai santūri.

Sašą tai pralinksmino.

– Ir taip didžiuojatės tuo, kaip ir visi anglai. O, jūs labai keista tauta, labai keista. Tokie kuklūs, taip drovitės savo dorybių, taip mielai pripažįstate savo trūkumus ir jais giriatės.

– Manau, kad šiek tiek perdedate, – šaltai atrėmė Džoana. Staiga ji pasijuto tikra britė, labai tolima šiai egzotiškai blyškiaveidei priešingame kupė kampe, moteriai, kuriai prieš minutę ar dvi patikėjo savo slapčiausius išgyvenimus.

Ir įprastu visuomenėje tonu paklausė:

– Ar vėliau persėsite į Simplono Rytų ekspresą?

– Ne, aš pernakvosiu Stambule, o paskui važiuosiu į Vieną. – Ir nerūpestingai pridūrė: – Gali būti, kad ten ir numirsiu, o gal ir ne.

– Ar norit pasakyti, – sutrikusi neberado žodžių Džoana, – kad turit tokį nujautimą?

– O ne, – nusijuokė Saša. – Čia ne tai. Mane ten turi operuoti. Labai sunki operacija. Nedažnai pavyksta sėkmingai. Bet Vienoje geri chirurgai. Tas, pas kurį važiuoju, labai sumanus – žydas. Visada sakiau, kad būtų kvaila išnaikinti visus žydus Europoje. Jie puikūs gydytojai ir chirurgai, na, ir talentingi menininkai.

– O Dieve, – ištarė Džoana. – Kaip gaila.

– Ar dėl to, kad galiu numirti? Bet ar tai svarbu? Kada nors vis tiek reikės mirti. O aš gal dar ir nemirsiu. Jei išgyvenčiau, esu sumaniusi stoti į vienuolyną, apie kurį esu girdėjusi, – labai griežtą. Ten negalima kalbėtis – visą laiką tik meditacija ir maldos.

Džoana neįstengė įsivaizduoti, kad Saša tyli ir nuolatos meldžiasi.

O Saša rimtai kalbėjo toliau:

– Greitai reikės daug maldų – kai prasidės karas.

– *Karas?* – nustebo Džoana.

Saša linktelėjo galva.

– Na taip, karas artėja. Bus kitais metais ar dar po metų.

– Na, ką jūs, – nesutiko Džoana. – Man atrodo, kad klystat.

– Ne, ne. Aš turiu draugų, kurie labai gerai informuoti, jie man taip sakė. Jau viskas nuspręsta.

– Bet kur tas karas, su kuo?

– Visur. Bus įtrauktos visos tautos. Mano draugai sako, kad greitai nugalės Vokietija, bet aš nesutinku. Nebent jie nugalėtų tikrai labai greitai. Matot, pažįstu daug anglų ir amerikiečių ir žinau, ko jie verti.

– Iš tikrųjų, – pasakė Džoana, – niekas nenori karo.

Bet pati nelabai tikėjo tuo, ką sako.

– O kam tada reikia hitlerjugendo?

– Bet aš turiu draugų, kurie dažnai lankosi Vokietijoje, ir jie mano, kad apie nacistų sąjūdį galima pasakyti daug teigiamo.

– O lia lia! – sušuko Saša. – Pažiūrėsit, ką jie sakys po trejų metų.

Traukinys, sulėtinęs greitį, sustojo, ir Saša palinko priekin prie lango.

– Žiūrėkit, mes atvažiavom prie Kilikijos Vartų. Kaip gražu, ar ne? Išlipkim.

Jos išlipo iš traukinio ir sustojo, žvelgdamos žemyn per didelį tarpą kalnų grandinėje į melsvas ūkanotas lygumas...

Jau greit nusileis saulė – oras buvo nepaprastai gaivus ir tykus.

Kaip gražu, pagalvojo Džoana.

Ji gailėjosi, kad Rodnio nėra šalia ir jis to nemato.

Dvyliktas skyrius

Viktorijos stotis...

Džoana pajuto, kaip širdis iš susijaudinimo ėmė staiga stipriau plakti.

Kaip gera tėvynėje.

Akimirką jai pasirodė, kad niekur ir nebuvo išvažiavusi. Anglija, jos tėvynė. Malonūs anglų nešikai... Ne tokia jau maloni, bet labai angliška ūkanota dienelė.

Nei romantiška, nei graži, tiesiog miela sena Viktorijos stotis buvo tokia kaip visada – ir atrodė taip pat, ir kvapai tie patys.

Ak, pagalvojo Džoana, kaip *gera* pargrįžus.

Tokia ilga varginanti kelionė per Turkiją ir Bulgariją, Jugoslaviją, Italiją ir Prancūziją. Muitininkai, pasų tikrinimas. Visų skirtingos uniformos, skirtingos kalbos. Ji pavargo – taip, iš tikrųjų pavargo – nuo svetimšalių. Net ta neeilinė rusė, kuri keliavo su ja nuo Alepo iki Stambulo, į pabaigą ėmė varginti. Su ja buvo įdomu, gana smagu – bent jau todėl, kad ji buvo visai kitokia. Bet kai jos važiavo palei Marmuro jūrą į Haidar Pašos stotį, Džoana jau nekantraudama laukė, kada galės su ja atsisveikinti. Nes visų pirma buvo nejauku prisiminti, kaip laisvai ji, Džoana, pasipasakojo asmeninius reikalus visiškai svetimam žmogui. Antra – na, sunku išreikšti tai žodžiais –

kažkodėl šalia tos moters Džoana jautėsi visiška *provincialė*. Nelabai malonus jausmas. Nieko nepadėjo tai, kad ji, Džoana, tvirtino sau esanti niekuo už kitus ne prastesnė. Ji žinojo, kad tai netiesa. Buvo nejauku suvokti, kad Saša, nors ir draugiška, yra tikra aristokratė, o ji pati priklauso vidurinei klasei, yra niekuo neišsiskirianti kaimo teisininko žmona. Labai kvaila taip jaustis, savaime suprantama...

Šiaip ar taip, jau viskas praėjo. Ji vėl namie, savo gimtojoje žemėje.

Džoanos niekas nepasitiko, nes daugiau telegramų Rodniui ji nesiuntė ir nepranešė, kada parvyksta.

Jai labai norėjosi susitikti su Rodniu savo namuose. Norėjo iš karto viską išpažinti, be jokių atidėliojimų. Manė, kad taip bus lengviau.

Juk neprašysi nustebusį vyrą atleidimo Viktorijos stoties perone!

Tik jau ne perone, pilname atvykusių keleivių, skubančių prie muitinės kitame gale.

Ne, ji ramiai pernakvos Grosvenoro aikštės viešbutyje, o į Kreiminsterį parvažiuos rytoj.

O gal pirma pasimatyti su Eivrile? Jai galima paskambinti iš viešbučio.

Taip, nusprendė Džoana, taip ir padarysiu.

Ji turėjo tik rankinį bagažą, jau patikrintą Duvre, taigi su nešiku galėjo eiti tiesiai viešbutin.

Išsimaudžiusi ir persirengusi Džoana paskambino Eivrilei. Visa laimė, Eivrilė buvo namie.

– Mama? Aš nežinojau, kad tu grįžai.

– Parvažiavau šiandien popiet.

– Ar tėtis Londone?

– Ne, aš nepranešiau jam, kada grįšiu. Gal būtų važiavęs manęs pasitikti – visai be reikalo, jei yra užsiėmęs, tik pavargtų.

Jai pasirodė, kad Eivrilės balse išgirdo vos sugaunamą nustebimą, kai toji pasakė:

– Taip, aš manau, taip geriau. Paskutiniu metu jis labai užsiėmęs.

– Ar dažnai su juo mateisi?

– Ne, jis buvo atvažiavęs į Londoną vienai dienai maždaug prieš tris savaites, ir mes kartu valgėm priešpiečius. O kaip šį vakarą, mama? Gal norėtum kur nors nueiti papietauti?

– Geriau tu atvažiuok čia, brangioji, jei nieko prieš. Aš šiek tiek pavargusi po kelionės.

– Aš manau. Gerai. Atvažiuosiu.

– Ar Edvardas bus kartu?

– Jam šįvakar oficialūs pietūs.

Džoana padėjo ragelį. Širdis plakė tankiau nei paprastai. Eivrilė, mano Eivrilė, pagalvojo ji.

Koks šaltas ir lygus jos balsas... ramus, abejingas, bejausmis.

Po pusvalandžio jai telefonu pranešė, kad ponia Harison-Vilmot jau atvyko, ir ji nulipo žemyn.

Motina ir duktė pasisveikino angliškai santūriai. Eivrilė gerai atrodo, pagalvojo Džoana. Ne tokia ji ir liesa. Eidama su dukterimi į viešbučio pietų salę, Džoana suvirpėjo iš pasididžiavimo. Eivrilė tikrai graži, rafinuota, elegantiška.

Jos atsisėdo prie stalelio, ir Džoana, akimirką sutikusi dukters žvilgsnį, buvo sukrėsta.

Jos akys tokios šaltos ir abejingos...

Eivrilė, kaip ir Viktorijos stotis, nė kiek nepasikeitė.

Tai aš pasikeičiau, pagalvojo Džoana, bet Eivrilė to nežino.

Eivrilė paklausinėjo apie Barbarą ir Bagdadą. Džoana pa-

pasakojo apie visokius nutikimus kelionėje namo. Vis dėlto kalbėtis atrodė nelengva. Pokalbis nebuvo sklandus. Eivrilė klausinėjo apie Barbarą nerūpestingai. Atrodė, ji numano, kad svarbiausi klausimai gali pasirodyti netaktiški. Bet juk Eivrilė negali žinoti tiesos. Ji tik kaip paprastai yra delikati, nesmalsauja.

O kaip buvo iš tikrųjų, staiga pagalvojo Džoana, *iš kur aš galiu žinoti, kad tai tiesa*? Ar negalėjo ji visko tik įsivaizduoti? Juk jokių įrodymų nėra...

Ji atmetė tą mintį, bet vien tai, kad taip pagalvojo, pribloškė. Gal ji iš tų žmonių, kurie linkę įsivaizduoti, ko nėra...

– Edvardas įsikalė į galvą, kad anksčiau ar vėliau kils karas su Vokietija, – kalbėjo šaltai Eivrilė.

Džoana sukruto.

– Taip sakė ir ta moteris traukinyje. Ji atrodė visiškai tuo įsitikinusi. Ji iš aukštuomenės, ir atrodė, kad tikrai žino, ką kalba. Negaliu patikėti. Hitleris niekada *neišdrįs* pradėti karo.

– O, aš nežinau, – susimąsčiusi pasakė Eivrilė.

– Niekas *nenori* karo, brangioji.

– Bet žmonės kartais gauna tai, ko nenori.

– Visos šitos kalbos man atrodo labai pavojingos. Žmonės paskui ir įsikala visko į galvą, – ryžtingai pareiškė Džoana.

Eivrilė nusišypsojo.

Jos dar pasikalbėjo apie šį bei tą. Po pietų Džoana nusižiovavo, ir Eivrilė pasakė, kad ilgiau jos nebeužlaikys – ji turbūt ganėtinai pavargusi.

Taip, atsakė Džoana, pavargusi.

Kitą dieną iš ryto šio to nusipirkusi, Džoana suspėjo į pusės trečios Kreiminsterio traukinį. Taigi po keturių jau bus namie. Lauks Rodnio pareinant iš kontoros gerti arbatos...

Ji žiūrėjo pro vagono langą ir jautė vertę to, ką mato. Tokiu metų laiku gamtovaizdis nelabai įdomus – nuogi medžiai, dulkia lietus, – bet kaip tai įprasta, sava. Bagdadas su pilnais grūsties turgumis, žydruma ir auksu švytinčiais mečečių kupolais taip toli, netikras, lyg jo iš viso nebūtų buvę ir nieko nebūtų įvykę. Nebūtų buvę tos ilgos pasakiškos kelionės – Anatolijos lygumos, snieguoti Tauro kalnai, plynaukštės, ilgas leidimasis žemyn per kalnų tarpeklius Bosforo link, Stambulo minaretai, juokingi jaučių traukiami vežimai Balkanuose, Italija – kaip žvilgėjo mėlyna Adrijos jūra išvykstant iš Triesto, Šveicarija ir Alpės blėstančioje šviesoje, visokiausių vaizdų ir reginių panorama, ir viskas baigiasi štai kuo – kelione namo per ramų žiemišką kaimo gamtovaizdį...

Lyg nebūčiau niekur išvykusi, pagalvojo Džoana. *Gal aš ir nebuvau niekur išvykusi?*

Ji pajuto, kad susipainiojo, nebegali aiškiai suderinti minčių. Vakarykštis susitikimas su Eivrile nuliūdino – šaltos Eivrilės akys žiūrėjo į ją ramiai, be jokio smalsumo. *Eivrilė,* pagalvojo ji, *nepastebėjo jokio pasikeitimo.* O kodėl galų gale ji turėtų ką nors pastebėti?

Juk pasikeitė ne jos išvaizda.

– *Rodni...* – ištarė ji švelniai.

Vėl užplūdo šiluma – gailestis, meilės ir atleidimo troškimas...

Visa tai tiesa... Aš *pradedu* naują gyvenimą, pagalvojo Džoana.

Iš stoties ji parvažiavo taksi. Duris atidariusi Agnesė parodė nustebimą ir džiaugsmą.

Ponui, pasakė Agnesė, bus labai malonu.

Džoana užlipo į savo miegamąjį, nusiėmė skrybėlę ir nu-

lipo žemyn. Kambarys atrodė tuštokas, bet tai tik todėl, kad nebuvo gėlių.

Rytoj reiks nupjauti lauro šakelių, nusprendė ji, ir nusipirkti gvazdikų artimiausioje parduotuvėje.

Ji vaikščiojo po kambarį susijaudinusi, nervindamasi.

Ar pasakyti Rodniui savo spėliones dėl Barbaros? Jei pagaliau tai būtų tiesa...

Žinoma, kad tai netiesa! Ji viską tik *įsivaizdavo.* Įsivaizdavo todėl, kad taip pasakė ta kvailė Blanša Hagard – ne, Blanša Donovan. Iš tikrųjų Blanša atrodė baisiai – tokia sena ir vulgari.

Džoana priglaudė delną prie kaktos. Ji jautėsi taip, tarsi smegenyse būtų kaleidoskopas. Vaikystėje turėjo kaleidoskopą, labai jį mėgo, kvapą sulaikiusi žiūrėdavo, kaip spalvoti trupinėliai sukasi, vartosi, kol susidaro naujas raštas...

Kas jai *buvo*?

Tas siaubingas keliautojų viešbutis ir labai keista būsena, apėmusi dykumoje... Ji įsivaizdavo visokius nemalonius dalykus – kad vaikai jos nemyli, kad Rodnis buvo įsimylėjęs Leslę Šerston (aišku, kad nebuvo – kokia nesąmonė! Vargšė Leslė). Ji net gailėjosi, kam atkalbėjo Rodnį nuo to keisto įnorio – užsiimti ūkininkavimu. Juk iš tikrųjų ji buvo labai išmintinga ir toliaregė...

O Dieve, kodėl ji taip susipainiojo? Visa, apie ką galvojo ir kuo buvo įtikėjusi, labai nemalonu...

Ar tai buvo tikra? Ar nebuvo? *Ji nenorėjo, kad būtų tikra.*

Jai reikia apsispręsti – reikia apsispręsti...

Ką ji turi nuspręsti?

Saulė, pagalvojo Džoana, saulė labai kepino. Nuo saulės atsiranda haliucinacijos...

Bėgimas per dykumą... kai parkrito ant visų keturių... meldėsi...

Ar *tai* buvo tikra?

Ar tai, kas yra dabar?

Beprotybė – visiška beprotybė tai, kuo ji buvo patikėjusi. Kaip malonu, kaip jauku pargrįžus į Angliją jaustis, kad niekur ir nebuvai išvykusi. Kad viskas yra taip, kaip ir manei esant...

Be abejo, viskas taip ir yra.

Kaleidoskopas sukasi... sukasi...

Tuoj susidėstys vienas ar kitas raštas.

Rodni, atleisk man – aš nežinojau...

Rodni, štai ir aš. Sugrįžau namo!

Kuris raštas? *Kuris?* Jai reikia pasirinkti.

Džoana išgirdo, kaip atsidaro lauko durys – toks pažįstamas, gerai pažįstamas garsas...

Rodnis tuoj įeis.

Kuris raštas? Kuris raštas? *Greičiau!*

Durys atsidarė. Rodnis įėjo. Nustebęs sustojo.

Džoana skubiai žengė prie jo. Ne iš karto pažvelgė jam į veidą. *Duok jam laiko,* pagalvojo ji, *duok jam laiko...*

O tada linksmai tarė:

– *Štai ir aš, Rodni... Sugrįžau namo...*

Epilogas

Rodnis Skjudamoras sėdėjo nedideliame krėsle žema atkalte, o jo žmona pilstė arbatą, barškino šaukšteliais ir gyvai tauškė apie tai, kaip malonu vėl būti namie ir kaip puiku, kad viskas čia lygiai taip pat, kaip buvo, ir kad Rodnis nepatikėsiąs, kaip nuostabu vėl būti Anglijoje, vėl Kreiminsteryje ir savuose namuose!

Ant lango stiklo, blaškydamasi aukštyn žemyn, storai zyzė mėsinė musė, apgauta neįprastai šiltos lapkričio pradžiai dienos.

Zzz, zzz, zzz zyzė musė.

Kaip varpelis skambėjo Džoanos Skjudamor balsas.

Rodnis sėdėjo šypsodamas ir linkčiodamas galva.

Garsai, galvojo jis, garsai...

Kai kuriems žmonėms jie labai svarbūs, kitiems – visai ne.

Jis buvo apsirikęs, nusprendė Rodnis, pamanęs, kad Džoanai kažkas yra nutikę, kai pamatė ją tik grįžusią. Ji tokia pat kaip visada. Viskas taip pat kaip visada.

Netrukus Džoana užlipo į viršų išsipakuoti daiktų, o Rodnis per holą nuėjo į savo kabinetą, kur turėjo parsinešęs iš kontoros dokumentų.

Bet pirma jis atsirakino viršutinį dešinį rašomojo stalo stalčiuką ir išsiėmė Barbaros laišką. Jis buvo atėjęs oro paštu, išsiųstas likus kelioms dienoms iki Džoana išvyko iš Bagdado.

Laiškas buvo ilgas, parašytas smulkia rašysena, ir dabar jis jau beveik mokėjo jį atmintinai. Vis dėlto perskaitė iš naujo, ilgiau apsistodamas ties paskutiniu puslapiu.

...Taigi dabar aš tau papasakojau viską, mielas Tėtyte. Manau, kad ir pats būsi daug ką nuspėjęs. Nesirūpink dėl manęs. Aš suprantu, kokia neatleistinai kvaila buvau. Prisimink, mama nieko nežino. Nebuvo lengva nuo jos nuslėpti, bet daktaras Makvynas ėmėsi kraštutinių priemonių, o Viljamas buvo nuostabus. Nežinau, ką būčiau be jo dariusi – jis nuolat buvo šalia, pasirengęs, jeigu ką, užstoti nuo mamos. Aš buvau puolus į neviltį, kai gavau jos telegramą, kad atvažiuoja. Žinau, kad tu mėginai ją sulaikyti, mielasis, bet kad jos sulaikyti neįmanoma, ir aš manau, kad ji pasielgė savotiškai gražiai – tik, aišku, pertvarkė visą mūsų gyvenimą pagal save, ir tai tiesiog vedė iš proto, o aš jaučiausi dar per silpna priešintis. Tik dabar pradedu jausti, kad Mopsė vėl mano! Ji tokia miela. Norėčiau, kad ją pamatytum. Ar tu pamilai mus, kai buvom dar kūdikiai, ar jau vėliau? Mielasis Tėtyte, aš taip džiaugiuosi, kad turiu tokį tėvą. Nesirūpink dėl manęs. Man jau viskas gerai.

Tave mylinti Bebsė

Rodnis valandėlę padelsė, laikydamas laišką rankoje. Norėtų jį pasilikti. Laiškas buvo jam labai svarbus – raštiškas dukters prisipažinimas, kad ji tiki juo ir pasitiki.

Bet iš profesinės patirties žinojo, kaip pavojinga laikyti laiškus. Jei jis staiga numirtų, Džoana, peržiūrinėdama jo popierius, jį aptiktų, ir tai sukeltų jai visai nereikalingą skausmą. Ne-

reikia jos skaudinti ir liūdinti. Tegu lieka saugi ir laiminga šviesiame, keliančiame pasitikėjimą pačios susikurtame pasaulyje.

Rodnis perėjo per kambarį ir įmetė Barbaros laišką į ugnį. Taip, pagalvojo jis, dabar jai bus viskas gerai. Jiems bus viskas gerai. Labiausiai jis ir baiminosi dėl Barbaros – lengvai išmušama iš pusiausvyros, pernelyg jausminga. Ką gi, krizei atėjus ji išsikapstė, nors ir nukentėjo, bet liko gyva. Ir jau supranta, kad Mopsė ir Bilas – tikrasis jos pasaulis. Geras vaikinas tas Bilas Rei. Galgi ne per daug gavo kentėti.

Taip, Barbarai viskas bus gerai. Ir Toniui gerai Rodezijos apelsinmedžių soduose – labai toli, bet jam sekasi, ir jo jaunoji žmonelė atrodo esanti jam tinkama. Toniui niekas nekeldavo daug skausmo, gal taip ir bus visada. Jis nusiteikęs žiūrėti į pasaulį džiugiai.

Ir Eivrilei viskas gerai. Kaip visada, galvodamas apie Eivrilę, jis jautė pasididžiavimą, ne gailestį. Eivrilė mąsto sausai, teisiškai, linkusi viską sumenkinti. Eivrilės negailestingas aštrus liežuvis. Kokia ji tvirta, nepalaužiama, visai neatitinka vardo, kurį jai davė*.

Jis kariavo su Eivrile, kariavo ir nugalėjo, padedamas vienintelių ginklų, kuriuos pripažino jos visa niekinantis protas, ginklų, kuriuos jam pačiam buvo taip nemalonu naudoti. O pripažino ji šaltus, logiškus, negailestingus argumentus.

Bet ar Eivrilė atleido jam? Greičiausiai ne. Bet tai nesvarbu. Jei jis pats sunaikino dukters meilę sau, tai pagarbą išlaikė ir sustiprino – o galų gale jam atrodė, kad tokio nepalenkiamo tiesumo prigimčiai svarbiausia pagarba.

* Šį vardą galima sieti su prancūzų k. žodžiu *avril* – balandis (mėnuo) arba su sen. anglų k. žodžiu, reiškiančiu globą, palankumą.

Vestuvių išvakarėse kalbėdamasis su mylimiausiu savo vaiku, dabar jau atskirtu nuo jo didžiausios bedugnės, jis pasakė:

– Aš tikiuosi, tu būsi laiminga.

– Aš pasistengsiu būti laiminga, – atsakė ji ramiai.

Štai tokia buvo Eivrilė – jokių išpūstų kalbų, jokių prisiminimų apie praeitį, jokio savęs gailėjimo. Drausmingas požiūris į gyvenimą ir sugebėjimas gyventi be kitų pagalbos.

Jie visi trys jau nebepriklauso nuo manęs, pagalvojo Rodnis.

Jis stumtelėjo dokumentus ant stalo ir atsisėdo į krėslą židinio dešinėje. Buvo parsinešęs Mesingemo nuomos sutartį ir, tyliai atsidusęs, ėmė ją skaityti.

Žemės savininkas išnuomoja, o nuomininkas priima visus šiuos ūkio pastatus, žemę ir kitą turtą, esantį...

Paskaitęs jis atvertė kitą puslapį.

...nenuimti daugiau kaip dviejų grūdinių kultūrų derlių nuo bet kurios ariamos žemės dalies be vasaros pūdymo (avių nuėstas ropių ir rapsų derlius, išaugintas gerai įdirbtoje ir patręštoje žemėje, laikomas lygiaverčiu pūdymui) ir...

Rodnio ranka nusileido, akys nukrypo į tuščią krėslą priešais.

Jame sėdėjo Leslė, kai juodu ginčijosi dėl vaikų ir jis tvirtino, kad negerai jiems bendrauti su Šerstonu. Ji turinti, sakė jis, atsižvelgti į vaikus.

Ji taip ir daranti, atsakė Leslė, pagaliau – juk jis jų tėvas.

Tėvas, sėdėjęs kalėjime, pasakė jis, buvęs kalinys... visuome-

nės nuomonė... ostrakizmas... neleis jiems normaliai gyventi tarp žmonių... nepelnytai nubaus. Ji privalanti prisiminti visa tai. Vaikų gyvenimas, įrodinėjo jis, neturi būti niekuo aptemdytas. Iš pat pradžių su jais turi būti pasielgta teisingai.

O Leslė atsakė:

– Taip ir yra. Jis jų tėvas. Ne tiek jie priklauso jam, kiek jis priklauso jiems. Aš, be abejo, galiu norėti, kad jų tėvas būtų kitoks – bet juk taip nebus.

Ir dar pridūrė:

– Koks bus gyvenimas, jei iš pat pradžių bėgsi nuo tikrovės?

Ką gi, jis, aišku, suprato jos požiūrį. Bet jo požiūris buvo kitoks. Jis visada norėjo suteikti savo vaikams visa, kas geriausia – iš tiesų juodu su Džoana taip ir darė. Geriausios mokyklos, šviesiausi kambariai namuose – jie ko nors vis atsisakydavo, kad tai būtų įmanoma.

Bet jiems niekada nebuvo kilę moralinių problemų. Nebuvo nei negarbės, nei tamsios gėdos dėmės, nei nesėkmės, nevilties ar sielvarto – nieko, dėl ko kiltų klausimas: „Ar juos nuo to apsaugoti? Ar tegu ir jie tai patiria?"

O Leslė, suprato jis, manė, kad ir vaikai turi tą patį patirti. Ji, nors ir mylėjo juos, nevengė užkrauti dalies naštos ant gležnų nepratusių pečių. Ne savanaudiškai, ne tam, kad palengvėtų jos pačios našta, bet tam, kad iš jų nebūtų atimta nė mažiausia, nors ir labiausiai nepakeliama, tikrovės dalelytė.

Rodniui atrodė, kad ji klysta. Bet jis, kaip visada, pripažino jos drąsą. Tos drąsos užteko ne vien jai. Ji turėjo drąsos ir dėl tų, kuriuos mylėjo.

Jis prisiminė, kaip Džoana pasakė vieną rudens dieną jam išeinant į darbą:

– Drąsos? Na taip, bet drąsa dar ne viskas.

O jis paklausė:

– Nejaugi?

Leslė sėdėjo tada jo krėsle, kairys antakis buvo kiek pakeltas, o dešinys nuleistas, kiek persikreipęs dešinys lūpų kamputis, galva atremta į išblukusią melsvą pagalvėlę, ir nuo to jos plaukai atrodė... kažkokie... žali.

Jis prisiminė savo kiek nustebusį balsą, kai sakė:

– Jūsų plaukai ne kaštoniniai. Jie žali.

Tai buvo vienintelis asmeniškas jai pasakytas dalykas. Jis net nepagalvodavo, kaip ji atrodo. Žinojo, kad pavargusi ir nesveika – ir kartu vis dėlto stipri, taip, fiziškai stipri. Kartą nei iš šio, nei iš to pagalvojo, kad ji galėtų užsimesti ant pečių maišą bulvių kaip vyras.

Nelabai romantiška mintis, ir iš viso jokių labai romantiškų prisiminimų apie ją neliko. Kairys petys aukščiau už dešinį, kairys antakis pakeltas, dešinys nuleistas, persikreipęs lūpų kamputis, kai šypsodavosi, kaštoniniai plaukai, kurie ant išblukusios melsvos pagalvėlės atrodė žali.

Ne per daugiausia, pagalvojo jis, kurstyti meilei. O kas yra meilė? Dėl Dievo, kas gi yra meilė? Ramybė ir pasitenkinimas, kuriuos jis jautė, matydamas ją sėdinčią čia, jo krėsle, su žalio atspalvio galva ant melsvos pagalvėlės. Ir tai, kaip ji staiga pasakė:

– Žinot, aš galvojau apie Koperniką...

Koperniką? Kuriems galams čia tas Kopernikas? Vienuolis, įsikalęs idėją, kitaip sutvarkytos visatos viziją, – ir buvęs gana gudrus ir suktas, todėl suradęs kompromisą su pasaulio galingaisiais ir išdėstęs savo įsitikinimus tokia forma, kad jie būtų pripažinti.

Kodėl Leslei, kai vyras sėdėjo kalėjime, kai turėjo užsidirbti

pragyvenimui ir rūpintis vaikais, reikėjo čia sėdint persibraukti ranka plaukus ir ištarti: „Aš galvojau apie Koperniką“?

Bet kaip tik dėl to visada, kam nors paminėjus Koperniką, Rodnio širdis apmiršta, o ten ant sienos kabo senovinė graviūra su vienuolio atvaizdu, sakanti jam: Leslė.

Jis pagalvojo bent jau turėjęs pasakyti Leslei, kad ją myli. Galėjau tai pasakyti – tą vieną kartą.

Bet ar to reikėjo? Tą dieną ant Ešldauno viršūnės, kai juodu sėdėjo spalio saulėje. Jis ir ji kartu – ir atskirai. Kančia ir beviltiškas ilgesys. Per keturias pėdas vienas nuo kito, nes mažiau būtų buvę nesaugu. Ji tai suprato. Turėjo suprasti. Jis sutrikęs pagalvojo: mus skiriantis tarpas – lyg elektros laukas, sklidinas geismo.

Jie nežiūrėjo vienas į kitą. Jis žiūrėjo į ūkį apačioje, kur buvo girdėti tolimas traktoriaus ūžimas, į dulsvą atverstos velėnos violetą. O Leslė žiūrėjo į miškus toliau už ūkio.

Kaip du žmonės, žiūrintys į pažadėtąją žemę, į kurią negali įžengti. Man reikėjo tada pasakyti, kad myliu ją, pagalvojo Rodnis.

Bet nė vienas nieko nepratarė, tik Leslė kartą sušnabždėjo:

– *Tik tavo grožio vasara švytės.*

Tik tiek. Viena gerai žinoma pacituota eilutė. Jis net nesuprato, ką Leslė norėjo pasakyti.

O gal ir suprato. Taip, turbūt suprato.

Krėslo pagalvėlė išbluko. Išbluko iš atminties Leslės veidas. Jis negalėjo aiškiai prisiminti Leslės veido, tik tą kreivą burnos kamputį.

Ir vis dėlto paskutines šešias savaites ji ten sėdėjo kasdien ir kalbėjosi su juo. Vaizduotėje, žinoma. Jis susigalvojo savą Leslę, pasodino ją į tą krėslą, ir ji tardavo žodžius, kuriuos jis

įdėdavo į jos lūpas. Versdavo ją sakyti tai, ką norėjo išgirsti, ir ji klausė, tačiau lūpų kamputis kilo į viršų, tartum ji būtų juokusis iš to, ką jis daro.

Tai buvo, pagalvojo Rodnis, labai laimingos šešios savaitės. Jis galėjo susitikti su Votkinsu ir Milzu ir smagiai praleido vakarą su Hargreivu Teiloru – jis turi tik kelis draugus, ne per daug. Tas malonus žygis per kalnus sekmadienį. Tarnaitės jį labai skaniai maitino, ir valgydavo jis, kaip mėgo, lėtai, atrėmęs knygą į sifoną su sodos vandeniu. Kartais po pietų užbaigdavo kokį darbą, paskui užsirūkydavo pypkę, o galų gale, kad nepasijustų vienišas, pasisodindavo į krėslą išsigalvotą Leslę, kad palaikytų jam kompaniją.

Leslė išsigalvota, bet argi nebuvo kažkur netoliese tikrosios?

Tik tavo grožio vasara švytės.

Jis vėl ėmė skaityti nuomos sutartį.

...ir visais atžvilgiais tinkamai darbuosis minėtame ūkyje, laikydamasis gero ūkininkavimo taisyklių.

Ir savim stebėdamasis pagalvojo: aš tikrai visai geras teisininkas.

O paskui, jau nebesistebėdamas (ir gana abejingai): man sekasi.

Dieve mano, kaip vis dėlto aš pavargau.

Jau seniai nesijautė toks pavargęs.

Atsidarė durys, ir įėjo Džoana.

– Oi, Rodni, kaip tu skaitai, neužsidegęs šviesos!

Ji prašiugždėjo jam už nugaros ir uždegė šviesą. Jis nusišypsojo ir padėkojo.

– Kaip kvaila, brangusis, sėdėti šitaip ir gadinti akis, kai viso labo tereikia pasukti jungiklį. Nežinau, ką tu be manęs darytum, – meiliai pridūrė sėsdamasi.

– Įsitaisyčiau visokiausių blogų įpročių.

Jo šypsena buvo švelni, kiek pašaipi.

– Ar prisimeni, – paklausė Džoana, – kai staiga buvai sumanęs atsisakyti dėdės Henrio pasiūlymo ir norėjai tapti ūkininku?

– Taip, prisimenu.

– Argi dabar nesidžiaugi, kad aš tau neleidau?

Rodnis žvelgė į ją, žavėdamasis jos energingumu, sumanumu, jaunatviškai iškelta galva, lygiu gražiu be raukšlių veidu. Linksma, pasitikinti savimi, atsidavusi.

Ir jis ramiai atsakė:

– Taip, džiaugiuosi.

– Visiems kartais kyla nepraktiškų minčių, – pasakė Džoana.

– Net tau?

Jis pasakė erzindamas, bet nustebo pamatęs, kaip ji susiraukė. Jos veido išraiškos pasikeitimas buvo tartum ribulys lygiame vandens paviršiuje.

– Kartais imu nervintis – nesveikai nervintis.

Rodnis dar labiau nustebo. Jis negalėjo įsivaizduoti, kad Džoana nervintųsi ar būtų nesveika. Kad pakeistų temą, jis pasakė:

– Žinai, aš net pavydžiu tau kelionės į Rytus.

– Taip, buvo įdomu. Bet nenorėčiau gyventi tokioje vietoje kaip Bagdadas.

Rodnis susimąstęs pasakė:

– Norėčiau žinoti, kaip yra dykumoje. Turėtų būti nuostabu – tuščia erdvė ir stipri ryški šviesa. Mane taip traukia šviesa. Aiškiai matyti...

Džoana nutraukė jį:

– Tai nepakenčiama, nepakenčiama – nuobodi tuštuma! – sušuko ji karštai.

Ir apvedė kambarį skvarbiu nervingu žvilgsniu. Kaip žvėrelis, kuris nori pasislėpti, pagalvojo Rodnis.

Džoanos kakta jau išsilygino.

– Ta pagalvėlė baisiai sena ir išblukusi. Reikia naujos tam krėslui, – pasakė ji.

Rodnis staiga instinktyviai truktelėjo iš vietos, paskui susivaldė.

O kodėl gi ne galų gale. Pagalvėlė išblukusi. Leslė Adelina Šerston kapinėse po marmuro plokšte. Oldermeno, Skjudamoro ir Vitnio firma kyla kaip ant mielių. Ūkininkas Hodzdonas bando gauti dar vieną paskolą.

Džoana vaikščiojo po kambarį: tai pabrauks pirštu per baldų kraštelius, ar nesusikaupė ten dulkių, tai perstatys knygą lentynoje į kitą vietą, stumtelės kokį gražų niekutį ant židinio atbrailos. Per paskutines šešias savaites kambarys iš tikrųjų pasidarė netvarkingas, apšiuro.

– Atostogos pasibaigė, – tyliai burbtelėjo sau po nosim Rodnis.

– Ką? – staiga atsisuko ji. – Ką tu pasakei?

– Ar aš ką pasakiau? – sumirksėjo jis nekaltai.

– Man pasirodė, kad tu pasakei: „Atostogos pasibaigė." Turbūt užsnūdai ir susapnavai, kad vaikams metas grįžti į mokyklą.

– Taip, – sutiko Rodnis. – Turbūt susapnavau.

Džoana stovėjo ir žiūrėjo į jį abejodama. Paskui pataisė paveikslą ant sienos.

– O kas čia? Juk jis naujas, ar ne?

– Taip. Nusipirkau per išpardavimą Hartlio parduotuvėje.

– O, – Džoana abejodama žiūrėjo į graviūrą. – Kopernikas? Ar jis vertingas?

– Neturiu supratimo, – atsakė Rodnis. Ir susimąstęs pakartojo: – Visiškai neturiu supratimo...

Kas vertinga, o kas ne? Ar yra toks dalykas kaip prisiminimas?

– Žinot, aš galvojau apie Koperniką...

Leslė su tuo jos sukčium kalėjusiu vyru – girtavimas, skurdas, liga, mirtis.

Vargšė ponia Šerston, toks liūdnas gyvenimas.

Bet Leslė nebuvo liūdna, pagalvojo jis. Ji ėjo per nusivylimus ir skurdą, ir ligą, kaip vyras eina per pelkes, arimus ir per upes, linksmai ir nekantriai, kad tik nueitų ten, kur nori...

Rodnis susimąstęs žiūrėjo į savo žmoną pavargusiomis, bet geromis akimis.

Tokia guvi, sumani, visada užsiėmusi, viskuo patenkinta, ir jai taip viskas sekasi. Ir atrodo ne daugiau kaip dvidešimt aštuonerių, nusprendė Rodnis.

Staiga jį užplūdo seniai susikaupusi gailesčio banga.

– Vargšė mažytė Džoana, – ištarė jis su didele užuojauta.

Džoana nustebusi pažvelgė į jį.

– Kodėl vargšė? Ir nesu aš maža, – pasakė ji.

– Aš čia, mažytė Džoana. Nebūsit su manim, taip ir liksiu viena, – paerzino Rodnis kaip buvo pratęs.

Ji staiga metėsi prie jo ir dusdama ištarė:

– Aš neliksiu viena. Aš neliksiu viena. Aš turiu *tave.*

– Taip, – atsakė Rodnis. – Tu turi mane.

Bet sakydamas žinojo, kad tai netiesa.

Tu esi viena ir visada liksi viena. Tik, duok Dieve, kad niekada to nesuprastum, pagalvojo jis.

Christie, Agatha

Ch525 Išsiskyrėme pavasarį : romanas / Agatha Christie, arba Mary Westmacott ; iš anglų kalbos vertė Kristina Miliūnienė. – Vilnius : Tyto alba, 2008. – 199, [1] p.

ISBN 978-9986-16-637-5

Agatha Christie (1890–1976) – detektyvo karaliene pelnytai tituluojama britų rašytoja, neapsiribojusi vien kriminalinėmis istorijomis. Prisidengusi Mary Westmacott slapyvardžiu, ji kūrė gyvenimiška patirtimi paremtus romanus, kurie tapo tokie pat populiarūs, kaip ir detektyvai. ...Džoana Skjudamor, rami, santūri, tobulai išauklėta ponia, žinanti, kaip elgtis visais gyvenimo atvejais, ir labai patenkinta savimi, važiuoja į Bagdadą paviešėti pas dukrą. Puikiai tvarkanti savo gyvenimą, ji manosi sėkmingai „sutvarkiusi" ir dukros santuoką, – o po gerai atlikto darbo belieka grįžti namo. Tačiau belaukiant traukinio dykumoje jai norom nenorom tenka kelias dienas praleisti apmąstant savo gyvenimą. Praregėjimas staigus ir sukrečiantis – tikrovė pasirodo esanti visiškai kitokia, nei įsivaizduota.

UDK 820-3

AGATHA CHRISTIE

arba

MARY WESTMACOTT

IŠSISKYRĖME PAVASARĮ

Romanas

Iš anglų kalbos vertė *Kristina Miliūnienė*

Viršelio dailininkė *Ilona Kukenytė*

Tiražas 2500 egz.

SL 1686. 2008 06 04. 6,61 apsk. l. l.

Išleido „Tyto alba", J. Jasinskio g. 10, LT-01112 Vilnius,

tel. 2497453, info@tytoalba.lt, www.tytoalba.lt

Spausdino UAB „Logotipas", Utenos g. 41a, LT-08217 Vilnius

Agatha Christie (1890–1976) – detektyvo karaliene pelnytai tituluojama britų rašytoja visame pasaulyje išgarsėjo savo sukurtais personažais – žymiuoju sekliu Erkiuliu Puaro ir senute mis Marpl. Tačiau garsioji rašytoja neapsiribojo vien kriminalinėmis istorijomis. Prisidengusi Mary Westmacott slapyvardžiu, ji kūrė gyvenimiška patirtimi paremtus romanus, kurie tapo tokie pat populiarūs, kaip ir detektyvai. Kaip Mary Westmacott, o ne Agatha Christie, ji galėjo išsakyti tai, ką galvojo apie moters vidinį pasaulį, tėvų ir vaikų tarpusavio santykius. Įsimenantys charakteriai, santūrus stilius, gyvenimo išmintis – visa tai, kas geriausia A. Christie kūriniuose, gyva ir M. Westmacott romanuose.

...Džoana Skjudamor, rami, santūri, tobulai išauklėta ponia, žinanti, kaip elgtis visais gyvenimo atvejais, ir labai patenkinta savimi, važiuoja į Bagdadą paviešėti pas dukrą. Puikiai tvarkanti savo gyvenimą, ji manosi sėkmingai „sutvarkiusi" ir dukros santuoką, – o po gerai atlikto darbo belieka grįžti namo. Tačiau belaukiant traukinio dykumoje jai norom nenorom tenka kelias dienas praleisti apmąstant savo gyvenimą. Iš nuotrupų ir nuojautų pamažėle ima dėliotis kitas Džoanos Skjudamor veidas: šalta, siekianti visus valdyti moteris, nieko nežinanti apie vaikų išgyvenimus, nelaimingas dukterų meiles. Moteris, nuo kurios į tolimas šalis pabėga vaikai, o vyras slapčia myli kitą moterį...

Praregėjimas staigus ir sukrečiantis – tikrovė pasirodo esanti visiškai kitokia, nei įsivaizduota.

Agatha Christie psichologiškai taikliai ir santūriai piešia vidinį moters portretą, priversdama skaitytoją krūptelėti ir atidžiau įsižiūrėti į savo paties aplinką – ar viskas yra taip, kaip mums atrodo?

Tu esi viena ir visada liksi viena. Tik, duok Dieve, kad niekada to nesuprastum, pagalvojo jis.

ISBN 978-9986-16-637-5

TYTO ALBA

www.tytoalba.lt